ahmet taner kışlalı

ÖĞRENCİ AYAKLANMALARI

BİLGİ YAYINEVİ

A.TANER KIŞLALI/öğrenci ayaklanmaları

BİLGİ YAYINLARI
BİLGİ DİZİSİ 8

Birinci Basım
Nisan 1974

BİLGİ

Doç. Dr. AHMET TANER KIŞLALI

Öğrenci Ayaklanmaları

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

BİLGİ BASIMEVİ ANKARA

Anneme

A. T. K.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 10
Giriş 13

I. - Gençlik Nedir? Niçin Öğrenci Gençlik? 15
II. - Gençlik Hareketleri Üzerindeki Çeşitli Görüşler 18
a) Psikolojik Açıklamalar 18
b) Biyolojik Açıklama 20
c) Klasik Marksist Görüş 23
d) Frankfurt Okulunun Görüşü 26
e) Öğrencileri Toplumsal Bir Sınıf Olarak Ele Alan Görüşler 30

III. - Eleştiriler ve Kitabın Planı 35

BİRİNCİ BÖLÜM

Çağdaş Öğrenci Hareketlerinin Ortak Nitelikleri 39

I. - Üniversiteye Karşı Olmak 41
a) İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler 41
b) Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler 45
c) Endüstrileşmemiş Ülkeler 47
d) Türkiye 51
e) Sonuç 53

II. - Rejime veya Toplumsal Düzene Karşı Olmak ... 55
a) İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler 55
b) Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler 58
c) Endüstrileşmemiş Ülkeler 60
d) Türkiye 63
e) Sonuç 65

III. – Yetişkinlerin Örgütlerinden ve Önderliklerinden Bağımsız Olmak 67
a) İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler 67
b) Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler 60
c) Endüstrileşmemiş Ülkeler 72
d) Türkiye 76
e) Sonuç 77

IV. – Şiddet 79
a) İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler 79
b) Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler 83
c) Endüstileşmemiş Ülkeler 85
d) Türkiye 86
e) Sonuç 88

İKİNCİ BÖLÜM

Çağdaş Öğrenci Hareketlerinin Siyasal Hayattaki Yeri Ve Bu Yeri Belirleyen Etkenler 91

I. – Öğrenci Hareketlerinin Sınıflandırılması 93
a) Hareketin Boyutları 93
b) Bir Tipoloji Denemesi 96

II. – Siyasal Çatışmada Öğrenciler 103
a) Siyasal Kararlılık Teorisi 103
b) Siyasal Çatışmanın Koşulları 105
c) Sonuç 112

III. – Çatışmayı Yaratan Etkenler 114
a) Demografik Etken 114
b) Teknolojik Etken 120
c) Biyolojik Etken 124

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Atatürk ve Hacettepe Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma 125

I. – Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı 127
a) Araştırmanın Amacı 127
b) Araştırmanın Yöntemi 127
c) Örneklemin Yapısı 128

II. – Ekonomik Sorunlar 135
a) Sorunun Önemi ve Kapsamı 135
b) Sorunun Diğer Sorunlara Etkisi 138
c) Sonuç 140
III. – Psikolojik Sorunlar 141
a) Cinsel Tatminsizlik 141
b) Gelecek Endişesi 147
c) Sonuç 158
IV. – Eğitsel Sorunlar 160
a) Yüksek Öğretime Özgü Sorunlar 160
b) Eğitim ve Aile İlişkisi 164
c) Sonuç 168
V. – Siyasal Sorunlar 169
a) Aileden Farklılaşma 169
b) Toplumdan Farklılaşma 177
c) Düzene Karşı Olma 194
d) Sonuç 199
Özet ve Sonuçlar 200
Yararlanılan Kaynaklar 210
Dizin 217

ÖNSÖZ

Bu kitabın amaçlarından birisi, öğrenci ayaklanmalarının 1968'lerde hemen bütün dünyayı sarmasının ne bir kaza, ne de bir rastlantı olmadığını ortaya koymaktır.

Değişik gelişme düzeylerindeki, farklı rejimlere sahip ülkelerde görülen öğrenci hareketleri, bütün dağınık görünümleri ve çeşitliliklerine karşın, bazı ortak özellikler göstermektedir. Bu özelliklerin ağırlıklarının ülkeden ülkeye değişmesi ve tek bir özelliğin, ötekilerini ikinci plana atması olanağı vardır. Fakat bu özelliklerin temelinde birtakım ortak nedenler yatmaktadır.

Söz konusu öğrenci hareketlerine sağlam teşhis koyabilen hükümetler, içinde bulundukları rejimlerin olanakları ölçüsünde, bu hareketlerin —hiç değilse— «isyan»a dönüşmesini önleyici tedbirleri alabilmişlerdir. Türkiye'de ise, 12 Mart öncesi dönemine yönelik duygusal tepkiler, bu yolu büyük ölçüde tıkamıştır. «Olağanüstü dönem»den çıkma sancılarının çekildiği şu günlerde, bu konuya yeniden ve soğukkanlı olarak eğilmenin zamanı geldiği kanısındayız. Yoksa, gelecek günlerin zor koşulları içinde yeniden ortaya çıkacak patlamaların günahı, bugünün yetkililerinin omuzlarına yüklenecektir.

Sosyal bilimler, sadece toplumsal olayların açıklamasını yapmak ve yorumlamakla görevlerini yerine getirmiş sayılamazlar. Bilim adamı sadece bir zihinsel tatmin peşinde koşmamalı, nedenlerini araştırdığı sorunlar için somut çözüm yolları da önerebilmelidir. İşte bu kitabın amaçlarından birisi de budur.

Konunun genişliği ve eldeki bilgilerin eksikliği nedeniyle araştırmada bazı boşluklar bulunduğunu peşinen kabulleniyoruz. Kurulmaya çalışılan kuramsal çerçeve, bazı genellemeleri zorunlu kılmıştır. Yapılacak eleştiriler ve ilerki araştırmaların bu eksiklikleri dolduracağını ummaktayız.

Ankara 1 Şubat 1974

A. T. K.

GİRİŞ

I.

GENÇLİK NEDİR? NİÇİN ÖĞRENCİ GENÇLİK?

Gençliği nasıl tanımlamalı? Bir yaş kesiti olarak genel nüfus içindeki yerini nasıl belirlemeli? Alt ve üst sınırlarını nasıl çizmeli?

Hemen belirtelim ki, herkesin üzerinde anlaşabileceği bir gençlik tanımı yapmak ve hele bir yaş grubu olarak taban ve tavanını gene herkesin kabul edebileceği bir kesinlikle saptamak olanaksızdır. Örneğin bir UNESCO yayınında, şu tanımlar birbiri ardından önerilmektedir: [1]

—Genç, öğrenim yapan ve hayatını kazanmak için çalışmayan, kendine ait bir konutu bulunmayan kişidir.

—Genç, «büyük bir hayal gücüne sahip, cesaretin çekingenliğe, macera isteğinin rahata üstün geldiği» insandır.

—Gençlik, 15-25 yaş arasındakilerden meydana gelen bir yaş grubudur.

Aristo ise gençliği şu özellikleri ile tanımlamıştı: Ölçü tanımamak, ihtirasla hareket etmek, her şeyde aşırılığa kaçmak.[2] Bu, Michel de Saint-Pierre'in de anlayışına uygun düşmektedir: «Gençlik bir yaş değil bir haldir.»[3] Nasıl ki, Hegel de bu «hal»i, «gerçekler önündeki hoşnutsuzluk ve aşamalar yapmak için hayalcilik»le tanımlamaktaydı.[4]

1 UNESCO, *Pour et avec les Jeunes*, 1960, s. 9-10.

2 Bkz., Alexandre Gorbovski, «*La Génération du Refus et de l'Enthousiasme*», «le Courrier», Nisan 1969.

3 Michel Saint-Pierre, *Les Nouveaux Aristocrates*, Paris, 1960, s. 133.

4 Bkz., Edgar Faure, «*Réponse à Jean-Paul Sartre*», «Le Nouvel Observateur», 31 Mart 1969.

Fakat evrensel tanımlar yapmanın olanaksızlığı, çok esnek formüller aranmasını zorlamaktadır. Çünkü genç kavramı, ortalama yaşa ve kültürel etkenlere göre, ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu durumda, her toplumun genç olarak kabul ettiği kişilerin tümüne gençlik adını vermek gerekecektir. Ne var ki, bu anlamda bile, bir köy gençliğinden, bir şehirli gençlikten, bir işçi gençlikten, bir okuyan gençlikten, bir okumamış gençlikten vb., birbirlerinden çok farklı nitelikleri olan gruplar olarak ayrı ayrı söz etmek zorunluluğu doğmayacak mıdır?

Gençlik kavramı sadece toplumdan topluma değil, aynı zamanda çağdan çağa, hatta her toplumdaki çeşitli sınıf, tabaka ve kesitlere göre değişmektedir. Örneğin bir öğrenci önderi, yaşı ne olursa olsun, devrimci olmayan kişinin genç sayılamayacağını savunabilmektedir.[5]

Genel olarak üniversitelilerden ibaret olduğu kabul edilen, fakat son yıllarda yavaş yavaş liselileri de içine aldığı görülen «öğrenci gençlik», toplumdaki diğer gençlik grupları arasında özel bir konuma sahiptir. «Genç işçilerin, genç köylülerin, genç memurların bir işçiden, bir köylüden, bir memurdan farkı, eninde sonunda bir kuşak farkıdır. Oysa üniversite gençliği yalnız yaşından, yani kuşak farkından ötürü bir ayrılık göstermez. Toplumun öteki kesimlerinden, üretim sürecine göre durumu bakımından, bir nitelik farkıyla ayrılır. Bu, üretim süreci dışında, yükseköğrenim yapmak üzere bir araya gelmiş, toplu yaşayan ve bu yüzden benzer alışkanlıkları bulunan, toplu hareket edebilen genç insanların oluşturduğu bir bütündür.»[6]

Özellikle 1968'den bu yana, birbirlerinden çok farklı yapılara sahip olan ülkelerde görülen «gençlik isyanı»nın büyük ölçüde öğrenci gençliğin eseri olduğunu gözlemler ortaya koymaktadır. Aslında bunun hayret edecek bir yanı da bulunmamak gerekir.

[5] Bkz., Mehmet Bican, *Devrim İçin Gençlik Hareketleri*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1970, s. 122.

[6] Hüseyin Ergün, «*Gençlik Hareketleri ve Sosyalizm*», «Emek», 2 Haziran 1969.

Çünkü çeşitli araştırmalar, eğitim düzeyi yükseldikçe gençlerin daha eleştirici ve daha hoşnutsuz olduklarını göstermektedir.[7]

«Gençlik isyanı»nın, farklılıkları ne olursa olsun, ortaya çıktıkları ülkelerin rejimleri açısından büyük sorunlar yaratması, bizi «öğrenci hareketlerinin siyasal hayattaki yeri»ni incelemeğe iten başlıca etken olmuştur. Araştırmamızda zaman zaman gençliğin öteki kesimlerine de değinmek gereğini duymakla birlikte, tutumunu ve bu tutumun etkilerini aydınlatmak istediğimiz gençlikkesimi, bu nedenden dolayı «öğrenci gençlik»tir.

[7] Gorbovski, a.g.e., passim.

II.

GENÇLİK HAREKETLERİ ÜZERİNDEKİ ÇEŞİTLİ GÖRÜŞLER

a) *Psikolojik Açıklamalar*

Bir zamanlar «asi gençlik» olarak adlandırılanların, geçimsiz karı-kocaların çocukları olduğu ileri sürülmüştü.[1] Son yıllardaki gençlik olaylarını psikanalitik açıdan açıklamağa çalışanların çoğu da bunu «ödip kompleksi»nin yeni bir boyut kazanmasına bağlamaktadırlar. Hatta bu konuda «Kolektif ödip kompleksi»nden söz edenlere de rastlanmaktadır.[2]

Psikologlar, ödip kompleksinin çocukta genellikle 3-4 yaşlarında doğduğunu kabul etmektedirler.[3] Bu yaşta çocuk kendisinin ve anababasının erkek ve dişi olarak farkına varmaktadır. Erkek çocukta anneye karşı bilinçaltı bir cinsel eğilim uyanmaktadır. Çocuğun kendisini babası ile özdeştirmesi sayesinde de ödip kompleksinin ilk aşaması çözülmüş olmaktadır.

Ödip kompleksinin ikinci aşaması ise ergenlik çağı ile ortaya çıkmaktadır. Bir yandan anaya karşı duyulan cinsel eğilim, öte yandan bu eğilimden duyulan tiksinti yeni bir bunalım yaratmaktadır. Bu kere «bilinçli veya bilinçsiz» olarak babanın yeri-

[1] Georges Fouchard et Maurice Davranche, *Enquête sur la jeunesse*, Gallimard, Paris 1968, s. 8.

[2] Rasim Adasal, «*Gençlik Ayaklanmalarının Psikodinamizmi*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt), A.Ü. Eğ. Fak. Yayınları, Ankara, 1969, s. 302-306.

[3] Nicole Dopchie, «*Un Psychiatre Devant la Contestation*», *Lutte de Classes ou Conflit de Générations* (ortak yapıt), Les editions du Pavillon, Paris, 1969, s. 24.

ni almak isteği doğmaktadır.[4] Burada babaya benzemek çabası söz konusudur. Eğer babanın görüntüsü (image) yeterli değilse, onun yerini ya çok beğenilen bir öğretmen veya bir başkası almakta, ya da babanın görüntüsünü bu yeni görüntü tamamlamaktadır. Amaç babanın yerini (bilinçaltında anne karşısında da) almaktır. Bu durum baba ile oğlu arasında bir «kuşak çatışması» yaratmaktadır.

Günümüzde ise genç artık babasına benzemek istememektedir. Çünkü ona bir «aile babası + toplumsal otorite olarak» görünen babası, hızlı toplumsal değişim sonucu ilkel bir görünüm kazanmıştır. Babasının yerini alabilecek başka bir model de toplum tarafından verilememektedir. Bunun sonucu olarak, babaların kuşağının toplumsal mirasını reddeden ve bu mirası yok etmeğe çalışan bir kuşak ortaya çıkmaktadır. Klasik baba-oğul çatışmasının yerini, babalarla oğulların kuşaklarının çatışması almıştır.

Günümüzde rastlanan bu durumun. eski kuşak çatışmasından farklı bir süreç sonucu ortaya çıktığına işaret eden Dr. Gérard Mendel, bir ayrım yapabilmek için, çatışmanın aldığı yeni şekli «kuşaklar bunalımı» (crise de générations) olarak isimlendirmektedir.[5]

Son yıllardaki gençlik hareketlerinin şiddete yönelmesini de psikolojik nedenlere bağlayanlar bulunmaktadır. Psikiyatrlara göre; «şiddet, derin bir mahrumiyet duygusuna, mutlak gerekli olan şeye sahip olunmadığı duygusuna tepki olarak doğan» bir davranıştır.[6] Peki günümüz gençliğinin, ihtiyacı olduğu halde alamadığı şey nedir? Bunu ödip kompleksinin çağdaş biçimine bağlayanlar, neden olarak ne aile, ne de toplum düzeyinde gençlere «geçerli özdeşleşme görüntüleri» (images d'identification valables) verilebilmesini göstermektedirler. Çağdaş genç ne babasında, ne de toplumda, kendisine model olarak

[4] Gérard Mendel, *La Crise de Générations*, Payot, Paris, 1969, s. 148-149.
[5] İbid., s. 148-149.
[6] Dopchie, s. 25.

alacağı, benzemek isteyeceği görüntüyü bulmaktadır. Şiddeti doğuran neden budur.

Psikiyatrlar «engelleme», dolayısıyle «doyumsuzluk»un şiddet ve saldırganlık yarattığını kabul etmektedirler. Nevarki, gençlik hareketlerini bu yola iten nedenin tek olmadığı kanısı da yaygındır.[7] Bu nedenlerden birisi olan «cinsel engellenme»nin yanı sıra, «içten duyulan bir güçsüzlüğü gizleme çabası»ndan da söz edilmektedir.[8]

Nihayet, çatışmanın kökenini Freud'un ölüm ve yaşama içgüdülerinde arayanlara da rastlanmaktadır. Ölüm içgüdüsü kişiyi geçmişe bağlamakta; ilerlemeği istememeğe, tatlı hatıraları yeniden yaşamağa zorlamaktadır. Yaşama içgüdüsü ise, insanı sürekli olarak ileriye, değişikliklere ve geleceğe itmektedir. Bu açıdan bakıldığında, genç, kendisinde yaşama içgüdüsünün geliştiği kişidir. Ölüm içgüdüsünün etkisi altına girmiş olan kişi ise artık yaşlanmıştır demektir. «Daha yirmi yaşında yaşlanmak mümkün olduğu gibi, elli yaşında da genç olmak olanağı vardır.»[9]

b) *Biyolojik Açıklama*

Gençliğin, özellikle üniversite gençliğinin isyanını biyolojik verilerle açıklamağa çalışanlara da rastlanmaktadır. Bu konudaki görüşleri Roger Masters tutarlı bir şekilde birleştirmiştir.[10]

Masters'e göre, gençlik isyanının evrensel nedeni biyolojiktir. İnsan da—maymunlar gibi— ihtiyaçlarını ve doğal dürtülerini tatmin etmeyi öğrenir. İnsanın değişik koşullarda bulunması

[7] Doğan Karan, «Yankı», 3 Mayıs 1971, s. 26.

[8] Gıyas Ünsal, «Yankı», 26 Nisan 1971, s. 25.

[9] R. P. Delepierre (S. J.), «*Révolution et Cartholicisme*», *Lutte de Classes, ou Conflit de Générations* (ortak yapıt), Les éditions du Pavillon, Paris, 1969, s. 27.

[10] Bkz., Roger Masters, «*Les Racines Biologiques d'une Révolte*», «Preuves», fév-mars 1969, s. 74 - 81.

bu temeli değiştirmez. Bir maymun bile değişik koşullarda farklı şekillerde davranacaktır.

Birçok maymun türü gruplar halinde yaşamaktadır. Bu gruplarda bir merkez hiyerarşisi vardır ve bu hiyerarşide egemen olanlar yetişkin erkek maymunlardır. Genç maymunların gerek grup içinde, gerek diğer gruplara karşı son derece saldırgan oldukları dikkati çekmektedir. Genç maymun yetişkin haline gelip hiyerarşideki yerini alınca bu saldırganlık da sona ermektedir.

Üniversiteli, hatta liseli gencin, ergenliğin ötesinde de çocukça bir faaliyet biçimini sürdürmek zorunda bulunuşu, sıkıntılarının birçoğunun temelindeki nedendir. Çünkü bu yaşama biçimi, onun ne yetişkinlerin hiyerarşisinde yer almasına izin vermekte, ne de saldırganlık dürtülerini boşaltmak olanağı tanımaktadır.

Freud'un da gördüğü gibi, baskı altına alınan cinsel ihtiyaç üç sonuç doğurabilir: Yücelme (enerjiyi bilim, sanat, vb., alanlarda sarfetme), saldırganlık ve nevroz (bir çeşit kendi kendisine karşı saldırganlık). Tersi de doğrudur. Yan saldırganlık engellendiğinde de boşalmanın cinsel alanda veya hareketli bir toplumsal faaliyette olması mümkündür. Bütün bunlar var olan enerjinin tüketilme yollarıdır.

«Hayvanların yaşantısının birbirlerine bağlı gruplarla örgütlendiği durumlarda, toplumsal bağ kalıplaşmış (stereotip) hareketler doğurur, bu da saldırganlık ve cinsiyet enerjisini kullanır, onun şiddete gerek kalmadan boşalmasını sağlar. İnsan kültürlerinde de töreler ve dinsel tören yöntemleri aynı biyolojik görevi yerine getirmektedir. Çünkü bu töreler ve yöntemler, toplumsal düzeni sağlamlaştırmak ve şiddeti yasaklamak için, saldırganlık veya cinsiyet dürtülerine yer değiştirirler. Bu o kadar açıktır ki antropologların araştırmalarında da ortaya koyulduğu üzere, ayinlerde ve toplu törenlerde yapılan hareketler, saldırganlık veya cinsiyetle ilgili maddeleri temsil ederler. Hızlı değişen endüstri toplumlarındaki gibi, gelenek ve dinsel törenlerin

zayıfladığı durumlarda, insanın doğal dürtülerini boşalttığı meşru fırsatlar azalmaktadır.»

Masters, üniversite öğrencilerini bu çerçeveye şöyle yerleştirmektedir: «Toplumsal hiyerarşi içinde bütünleşmelerini ergenliğin ötesinde de geciktiren bir öğrenim nedeniyle üniversite öğrencileri, doğal dürtüleri kendilerini normal yollardan ortaya koymak fırsatına sahip olamamışlardır. Modern toplum cinsel isteklerini daha erken uyandırırken (reklam, kitle kültürü, yeni töreler, şehirleşme) ve bilgilerini arttırırken, yetişkinlerin sorumluluklarını alma olanağından yoksundurlar. Diğer toplumsal kurumlardan gitgide daha fazla kopmuş olarak, bütün gençler, bireylerinin toplumsal ilişkiler ve yetki sahipleriyle boy ölçüşecek çareler aradığı gruplar yaratmaktadırlar.»[11]

Roger Masters düşüncesini şu şekilde şemalaştırmaktadır:

(a) *Boşalma aracı olmayan bir saldırganlık*
   1. Uluslararası barış: Toplum dışında düşman yokluğu.
   2. Öğrenimin ergenlikten sonra da devam edişi:
      a) Toplumsal hiyerarşide yer almak için yetişkinlerle aralarında rekabete dayanan ilişkilerin bulunmayışı.
      b) Öğrenimini bitirmeden evlenmek istemeyen gencin cinsel isteklerinin baskı altına alınışı.
   3. Bireyin toplumla bütünleşmesi ve saldırganlığın boşalmasını sağlayan gelenek veya dinsel törenlerin ortadan kaybolması.
   4. Tüketim toplumundaki maddî refah.

(b) *Toplumsal yapıların zayıflaması*
   1. Kuşaklar arası çatışma: Modernleşmenin hızlılığı sonucu değer yargıları arasındaki farklılaşmanın artışı.
   2. Kökünden kopmak: Sürekli grupların yerini,

11 İbid.

özellikle öğrenciler ve işçiler arasında, kalabalık kitlelerin alışı.

3. Üniversitenin yapısının toplumdaki değişmelere uymaması.

(c) *Saldırganlık eğiliminin kitle haberleşme araçları aracılığıyle yayılışı*

Masters, öğrenci gösterileri ile genç hayvanların davranışlarını karşılaştırarak, ortaya konması için meşru yollar bulunduğunda, saldırganlığın şiddete dönüşmeyeceğini ileri sürmektedir. Öğrenimin uzaması ile doğan saldırganlık dürtülerinin boşalmasının yollarını da üç kısımda incelemektedir: Bireysel planda, üniversite içinde ve üniversite dışında olmak üzere.

Psikoz, nevroz ve intihar, saldırganlığın kişinin bizzat kendisine yönelmesidir. Uyuşturucu maddeler normal ilişkilerden kaçmağa yararlar. Nihayet bireysel plandaki boşalma yollarından sonuncusu da cinsel faaliyettir. Burada saldırganlığın cinsel faaliyetle yer değiştirmesi söz konusudur.

Saldırganlık dürtülerinin üniversite içindeki boşalma yolları ise daha çeşitlidir. Diğer öğrencilerle rekabet, sportif faaliyetler, arkadaş grubu veya ideolojik faaliyetler gibi toplumsal faaliyetler, öğrenci örgütleri içinde çalışma ve nihayet üniversitenin yönetimine katılma.

Üniversite dışında siyasal faaliyet genç adama doğrudan doğruya yetişkinlerle rekabet olanağı sağlamaktadır. Öğrenim sırasında yetişkinlerle ek bir işte çalışmak veya öğrenime zaman zaman ara vererek yetişkinlerle çalışmak da gene diğer kuşaklarla dolaylı bir rekabet yoludur.

c) *Klasik Marksist Görüş*

Karl Marx ve Friedrich Engels'in birlikte kaleme aldıkları «Komünist Partisi Manifestosu» şu cümlelerle başlar: «Günümüze kadar bütün toplumların tarihi, sınıf kavgasının tarihidir.»

Marksizme göre, insanın temel çelişkisi doğa iledir. İnsan

önce yaşayabilmek, sonra da mümkün olduğu kadar iyi yaşayabilmek için doğa ile mücadele etmek zorundadır. İnsanın daha iyi yaşayabilmesi, ancak yararlanacağı maddeleri çoğaltarak, ürünleri üreterek olur; o halde bütün insan topluluklarının temeli üretim ilişkileridir. Tarihsel gelişimi belirleyen de, işte bu üretim ilişkilerinin değişmesidir. İnsan - doğa mücadelesi, üretim araçlarındaki gelişmeyi doğurur. Üretim araçlarının gelişmesi sonucunda üretim ilişkilerinde değişme olur ve bu değişmeyi de tarihsel evrim izler.

Üretim ilişkilerinin üretici güçlere paralel olarak değişmesi kendiliğinden gerçekleşmez. Üretici güçlerdeki evrime rağmen, üretim ilişkileri aynı kalmakta direnecektir. Çünkü bunun olduğu gibi devamında yararı olan toplumsal sınıf veya sınıflar vardır. Bu durumda bir patlama olur ve üretimde ana rolü oynadığı halde, üretim ilişkilerinin (yani üretim araçlarının mülkiyetine ve çeşitli toplumsal ayrıcalıklara sahip sınıfın) değişmemesi sonucu zarar gören toplumsal sınıf, kendi yararına olarak üretim ilişkilerini değiştirir. Bunun adı «devrim»dir.

Demek ki, Marksizme göre tarihsel evrimi sınıf çatışması yaratmaktadır. Bu çatışma «ezilenlerle ezenler, sömürenlerle sömürülenler» arasındaki bir çatışmadır. Öyleyse devrimi yapacak olan sınıf, üretimde ana rolü oynadığı halde, üretim araçlarının mülkiyetinden tamamen uzak kalmış olan sınıftır. Bu, kapitalist üretim ilişkilerinin egemen olduğu ülkelerde, yaşamak için emeğinden başka satacak şeyi bulunmayanların oluşturduğu emekçi (proleter) sınıftır. Ana sınıfsal çelişki de onlarla, üretimdeki payları gitgide azaldığı halde, üretim araçlarının mülkiyetine sahip oldukları için emeği sömüren kapitalist sınıf (burjuvazi) arasındadır.

Peki bu çatışmada diğer sınıf veya tabakaların yeri ve rolü nedir?

Marx ve Engels'e göre, sermaye birikimi sonucu toplumdaki diğer sınıflar yavaş yavaş ortadan kalkacak ve proleterleşecektir. Çünkü küçük sermayelerin büyük sermayeler karşısında hayatta

kalma şansı yoktur. «Bilimsel sosyalizm»in kurucularının, bazı yerlerde «orta sınıflar» olarak isimlendirdikleri halde, genellikle «küçük burjuvazi» diye nitelendirdikleri bu sınıfların en büyük korkuları proleterleşmek, yani emeklerini satarak yaşamak durumuna düşmektir. Kapitalizmin gelişmesi onların bir bölümünün sınıfsal çıkarlarına aykırı olduğu gibi; onları gene emekçi durumuna sokacağından, işçi sınıfının ideolojisi olan sosyalizmden de ürkmektedirler. Bu nedenle de, küçük burjuvazinin toplumdaki sınıf kavgasında yeri kaypaktır.

Ortodoks Marksist görüş, gençlik hareketlerini işte bu çerçeveye yerleştirmektedir: Üniversiteye gelen genç genellikle burjuva ve küçük burjuva ailelerdendir. İşçi ve topraksız veya az topraklı köylünün çocuğunu üniversiteye kadar okutabilme olanağı yoktur. Zaten, üretim sürecinin dışında kaldıkları için öğrencilerin yaşantısı da küçük burjuva koşullarını yansıtmaktadır. Üniversiteyi bitirdikten sonra —küçük bir azınlığın dışında kalanları— küçük burjuvaziye katılacaklardır. Yani toplumsal sınıfları değişmeyecektir.

Öyleyse, «gençliğin eylem tarzı da küçük burjuvazinin eylem tarzıdır. Küçük burjuva davranışlarının sorumsuzluğu, kaypaklığı, dönekliği, başıbozukluğu ve terörizme yatkınlığı gençlik eylemlerinde» görülecektir.[12]

Sınıfsal analiz, gençlik hareketlerini en azından ihtiyatla karşılamayı gerektirdiği halde; Marksizme katkıda bulundukları genellikle kabul edilen Lenin ve Mao gibi eylem adamlarının, eylem içinde gençlik hareketlerinin önemini kabullendikleri de bir gerçektir. Örneğin Lenin, gençlerin sadece akademik planda kalan, üniversite içi mücadelede bile yararlı olacağını savunmuştur: «... Ve küçük akademik çatışmaların küçük başlangıçları, büyük bir başlangıçtır; çünkü, onu büyük sonuçlar izleyecektir: Bugün değilse, yarın, ya da öbür gün.»[13] Lenin'in «Gençliği Örgüt-

[12] Hüseyin Ergün, «*Gençlik Hareketleri ve Sosyalizm*», «Emek», 2 Haziran 1969, s. 8.

[13] Bkz., «Aydınlık», Kasım 1968, s. 71.

leyin!» başlıklı yazısında daha da ileri gittiğini görüyoruz. «Gençlik, öğrenci gençlik ve daha çok işçi gençlik mücadelenin sonucuna karar verecektir.»[14]

Fakat klasik Marksist görüşe göre, gençliğin sınıf çatışmasındaki asıl fonksiyonu emekçi sınıfına «bilinç götürmek»tir. Çünkü «kendiliğinden sınıf» olmaktan çıkıp «kendisi için sınıf» olabilmesi için işçi sınıfının bilinçlendirilmesi gerekmektedir. İşçi sınıfı ancak bu durumda devrimci bir nitelik kazanabilecektir. İdeoloji bu bilinçlenmenin öznel (sübjektif) koşuludur. İdeoloji dıştan işçi sınıfına iletilmedikçe, bilinçlenmenin kendiliğinden ortaya çıkması beklenemez. Öyleyse gençlik hareketlerinin devrim içinde önemli bir yeri vardır. Ancak, üretici bir sınıf olmadığı için bizzat kendisinin devrim yapması söz konusu değildir.

Bu düşünceleri Mao'da çok açık olarak görmek mümkündür: «... Yirmi yıl önce bugün Çin'de, 4 Mayıs Hareketi denilen, öğrencilerin katıldığı büyük bir olay yer aldı. Bu, büyük önem taşıyan bir hareketti: 4 Mayıs Hareketinden bu yana Çin gençliği hangi rolü oynadı? Onlar bir bakıma öncü rolünü oynadılar... Ama bu öncü ordusu yeterli değildir; sadece ona dayanarak düşmanı yenemeyiz, çünkü temel kuvvet bu değildir. O halde, temel kuvveti kimler meydana getirir? Geniş işçi ve köylü yığınları. Çin'in genç aydın ve öğrencileri işçi ve köylü yığınlarına gitmeli ve ülke nüfusunun yüzde doksanını meydana getiren geniş yığınları harekete geçirmeli ve örgütlemelidirler.»[15]

d) *Frankfurt Okulunun Görüşü*

Marksist analize göre, kapitalizm kendisini yıkacak öğeleri bizzat kendisi geliştirmektedir. Sürekli bir sermaye birikimi, kapitalizmin kanunlarının kaçınılmaz bir sonucudur. Bunun için de, tek değer yaratıcı olan emeğin mümkün olduğu kadar sömürülmesi gerekmektedir. Sermaye birikimi sonucu, bir yandan küçük iş-

[14] İbid. s. 66.

[15] «Aydınlık», Şubat 1969, s. 318.

letmeler kaybolur ve bunların sahipleri proleterleşirken, öte yandan da işçi sınıfı gitgide daha yoksullaşacaktır. Doğal varış noktası bir patlama ve işçi sınıfının öncülüğünde gerçekleştirilecek olan bir devrimdir.

Halbuki, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, bugünkü ileri derecede endüstrileşmiş kapitalist ülkelere baktığımızda, durumun hiç de Marksist analizin tahminlerine uymadığını görüyoruz: İnsan emeğinin yerini makine almakta ve karın tokluğuna çalışan üretici bir sınıfın varlığı, sistemin devamı için zorunlu olmaktan çıkmaktadır. Birey sisteme üretici olmaktan çok tüketici olarak yararlı olmaktadır. Marx'ın anladığı anlamda bir proletarya ortadan kalkmaktadır. İşçi sınıfının temel ihtiyaçları karşılanmış, hayat düzeyi yükselmiştir. Kısacası, yüksek üretim düzeyinin yarattığı tüketim olanakları en devrimci olması gereken işçi sınıfını bile sistemle bütünleştirmiş, onun bir parçası haline getirmiştir. Bireyin temel kararlara katılma olanakları gitgide azalmakta, hatta yok olmakta; fakat sağlanan tüketim olanaklarına karşılık bu durumu itirazsız kabullenmektedir.

Bu analizin büyük bir kısmına Marksizmle uzak yakın ilgisi bulunmayan J. K. Galbraith gibi Amerikalı iktisatçıların da katıldıklarını biliyoruz.[16] Frankfurt felsefe okulunun en önde gelen temsilcisi Herbert Marcuse'ye göre, kapitalizmin bu yeni biçimi (capitalisme d'organisation), toplumdaki bireyi «tek boyutlu» kılmaktadır. Artık birey üretimin bir aracı değildir; üretimin hammaddesidir. Onda önce yalancı ihtiyaçlar yaratılmakta, sonra da bu ihtiyaçların giderilmesine karşılık sistemin devamının istenmesi sağlanmaktadır.

Marcuse, psikanalizmin bile Amerikan toplumunda sistemin devamını sağlayan bir görev yüklendiğini ileri sürmektedir. Freud psikanalizmi, çoğunlukla toplum dışı kalmış burjuvalar için kullanıyordu. Psikanaliz bireyin ruhsal hastalıklarının, toplumdaki hastalıkların bir sonucu olduğunu kabul ediyordu. Birleşik

[16] Bkz., J. K. Galbraith, *Le Nouvel Etat Endustriel*, Paris 1968, passim.

Amerika'da ise psikanalist, hastayı, hasta toplumun bir parçası olarak görevini yapabilmesi için tedavi etmektedir.[17]

Toplumda «yabancılaşma» öyle bir mekanizma ile gerçekleşmektedir ki, polise gerek kalmamaktadır. Çünkü, «polis tüketici her işçinin kafasının içindedir».[18] İşçi sistemin yadsıması (inkârı) olacağına, tersine onun bir parçası haline gelmektedir. Öyleyse, ileri derecede endüstrileşmiş bu kapitalist toplumlar için bir çıkar yol yok mudur? Herbert Marcuse bu sorunun cevabını verirken, şair Walter Benjamin'in şu cümlesini hatırlatmaktadır: «Sadece umutsuzların varlığıdır ki, bize umut veriyor.» Marcuse'nin «*Tek Boyutlu İnsan*» adlı kitabı bu cümleyle sona ermektedir.

Bu durumda, ileri derecede endüstrileşmiş bu «tüketim toplumları» için tek çıkar yol, gerikalmış ülkelerden veya toplum dışı kalmış güçlerden geçmektedir. Gerikalmış ülkelerin kendi «artı-değer»lerinden önemli bir kısmının ileri derecede endüstrileşmiş ülkelere gitmesi, bu ülkelerdeki iç çelişkileri çok azaltmakta, işçi sınıfını Marx'ın öngördüğü ölçüde sömürülmesine gerek bırakmamaktadır. Bu durumun sona ermesi, ancak tüketim toplumunun olanaklarından gereğince yararlanamayan tabakaların karşı bir güç olarak ortaya çıkışlarıyle gerçekleşebilecektir. Marcuse bu konudaki görüşünü şöyle özetlemektedir:[19]

«Ancak, tutucu halk tabanının altında, toplum dışı bırakılmışların, başka ırktan ve başka renkten olup da istismar edilmiş ve suçlanmışların, işsizlerin ve çalışamayacak durumda olanların yeraltı dünyası vardır. Bunlar, demokratik sürecin dışında yaşarlar. Yaşamları, dayanılmaz koşullar ve kurumların kalkması için en gerçek ve en dolaysız ihtiyaçtır. Bu yüzden de, bilinçleri olmasa bile, karşıtlıkları devrimci niteliktedir. Onların karşıtlığı sistemi dışardan vurur ve bu yüzden de sistem bu karşıtlığı orta-

[17] Herbert Marcuse, «Le Nouvel Observateur», 8 Mai 1968.

[18] Serge Malet, *La Nouvelle Classe Ouvriére*, Paris, Sevil, 1970, s. 38.

[19] Herbert Marcuse, *Tek Boyutlu İnsan*, (Çev. Seçkin Çağan), May Yayınları, İstanbul, 1968, s. 326 - 7.

dan kaldıramaz. Bu, oyunun kurallarını bozan ve böylelikle bunun hileli bir oyun olduğunu ortaya çıkaran, temel güçtür. Bunlar bir araya gelip, silâhsız ve savunusuz olarak, en ilkel medenî hakları istemek için sokaklara döküldükleri zaman; köpeklerle, taşlarla, coplarla, bombalarla, hapishanelerle, toplama kamplarıyle ve hatta ölümle karşılaşacaklarını bilirler. Kanun ve düzenin kurbanları için girişilen her siyasal gösterinin arkasında, onların gücü yatar. Onların oyuna katılmayı reddetmeleri olayı, belki de, bir devrin sonunun başladığını gösteren olaydır.»

Marksist analize göre devrim, üretim biçimiyle üretici güçlerin gelişmesi arasında bir uyuşmazlık, bir çelişki olduğu zaman ortaya çıkar. Devrimin öncü gücü de, bu çelişkinin sonuçlarından en çok zarar gören sınıf olur. Marcuse de büyük ölçüde marksist analizden hareket ettiğine göre, kapitalizmin ulaştığı yeni aşamada devrimci gücün hangi sınıf veya toplumsal tabakalardan oluşabileceğini araştırmaktadır. Bulduğu cevap, devrimci gücün —Marx'ın iddialarının tam tersine— üretim sürecinin dışında kalanlardan meydana geldiğidir. Onlar henüz «tüketim toplumu» ile bütünleşmemişlerdir.

Marcuse, «doğanın teknolojik fethinin gelişimi içinde, insanın insan tarafından fethi de ilerler. Ve bu fetih, kurtuluş için a priori gerekli özgürlüğü kısıtlar» demektedir.[20] Bunun sonucu tek boyutlu insandır. Fakat bu şartlandırmanın dışında kalabilen aydınlar kütlesini de unutmamak gerekir. Bunların içinde, aynı zamanda üretim sürecinin de dışında kaldıkları için, *en önemli güç öğrencilerdir.* Üstelik, beyazların uygarlığım yıkmak isteyen siyahların, onun yerine önerdikleri başka bir tüketim biçiminin olmamasına karşılık, öğrenciler çok daha bilinçli bir güç meydana getirmektedirler. Gençlik hareketlerinin çoğunlukla düzensiz ve kendiliğinden oluşu da, tehlikenin ne zaman ve nasıl ortaya çıkacağının bilinememesi bakımından, rejimi savunması güç bir durumda bırakmaktadır.

[20] İbid., s. 323.

Özetlemek gerekirse; Herbert Marcuse ve düşünce arkadaşlarına göre, kapitalizmin tüketim toplumu aşamasına ulaşmış ülkelerde öğrencilerin ayaklanmaları, sistemin kendi iç çelişkilerinin bir sonucudur. Bu, üretim süreci dışında kalan en bilinçli tabakanın, sistemin akıl dışı gelişmesine karşı çıkışıdır.

e) *Öğrencileri Bir Toplumsal Sınıf Olarak Ele Alan Görüşler*

Ortodoks marksist görüş, son yıllardaki öğrenci hareketlerini —sınıfsal bir temel görmediği için— «tehlikeli» olarak nitelendirirken, «Devrimci Reformizm» akımı etrafında birleşen marksist düşünürler de tersi kanıyı savunmaktadırlar: Yaşanmakta olan «ikinci endüstri devrimi», ileri derecede kalifiye yeni bir toplumsal tabaka yaratmaktadır. Öğrenciler de bu «ücretli yeni orta tabakalar'ın [21] en zayıf halkasıdır; çünkü endüstri toplumu ile en az bütünleşmiş tabakadır.

Analizlerinin birinci bölümünde «Devrimci Reformistler»in Marcuse'den ayrı düşünmedikleri görülmektedir. Marcuse de, otomasyon sonucu, endüstride «beyaz yakalılar» olarak adlandırılan teknisyen bürokratların sayılarının arttığını saptamaktadır. Fakat üretim sürecinde insan emeği gitgide daha az kullanıldığı için de, kapitalist sisteme karşıt olan gücün aynı ölçüde zayıfladığına inanmaktadır. «Beyaz yakalılar»dan, devrimci bir hareket beklemenin pek mümkün olmadığını savunmaktadır.

Batılı ülkelerdeki komünist partilerin de bu görüşe büyük ölçüde katıldıklarını görüyoruz. Onlar da endüstri veya hizmet sektöründeki bu yeni toplumsal tabakaları bir «işçi aristokrasisi» olarak nitelendirmektedirler. Sosyalist hareketin, böyle bir toplumsal taban üzerine kurulamayacağı inancındadırlar. Çün-

[21] «Ücretli yeni orta tabakalar» (nouvelles couches moyennes salariées) deyimi, Lucien Goldmann tarafından kullanılmaktadır. Serge Malet ise, yeni tabakalar için «yeni işçi sınıfı = nouvelle classe ouvriére» demeyi yeğlemektedir.

kü klasik marksist analize göre, siyasal kavga üretim araçlarının mülkiyetine sahip olanlarla, çalışma gücünden başka bir şeyleri bulunmayan üreticiler arasındadır.

Devrimci reformistlerin, aynı analizden hareket ettikleri halde vardıkları sonuç farklıdır. Serge Malet, bu «yeni işçi sınıfı»mn her ne pahasına ve hangi yolla olursa olsun iktidara gelmeyi istememek açısından, klasik anlamda ihtilâlci olmadığını kabul etmektedir.[22] Çünkü bu sınıf, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapıların, üretimi büyük ölçüde zayıflatacak şekilde değişmesinden zarar görecektir. «Fakat, kurulu toplumsal ilişkileri temelden değişikliğe uğratmak endişesi gözönüne alındığında, içinde çalıştığı nesnel (objektif) koşullar, yeni işçi sınıfını devrimci ve sosyalist hareketin öncüsü yapmaktadır.»[23]

Malet'ye göre; «araştırma, yaratma, nezaret etme gibi işlerin önemi arttıkça; insan emeği daha çok üretimin hazırlanması ve organizasyonuna sarfedildikçe; sorumluluklar ve inisiyatif çoğaldıkça»; yani daha önce işin mekanikleşmesi açısından kaybedilen meslekî özerklik yeniden ele geçirildikçe, iş düzeyinde yönetime katılma eğilimleri de artacaktır. Üretimin yeni koşulları «özyönetim» (autogestion) ilkesinin gelişmesi için somut olanaklar yaratmaktadır. Fakat işletmelerin tekno-bürokratik yapısı, bu evrimi engelleyen bir fren görevini gitgide daha belirgin olarak görmektedir. 1968 yılında Fransa'da ortaya çıkan genel grevde ve diğer örneklerinde de görüldüğü gibi, işçi sınıfının uzmanlaşmış, ileri derecede kalifiye olan kesimleri artık ücretle ilgili isteklerle yetinmemektedirler. Eskiden ekonomik ve teknik

[22] İhtilâl ve devrim sözcüklerini ayrı anlamlarda kullanmaktan yanayız. İhtilâl, iktidarın sınıfsal yapısının hızlı bir değişimini ifade eder. Devrim ise, sosyo-ekonomik düzenin değişmesidir. İhtilâl kısa bir sürede gerçekleşebileceği halde, devrim ancak bir süreç içinde oluşur. Eski türkçedeki ihtilâl, inkılâp ve ıslahat kelimelerini hatırlarsak, devrim sözcüğünün günümüzde bu üçünün de karşılığı olarak kullanılmasından doğan sakıncalar ortaya çıkar. Devrim aslında inkılâp sözcüğünün karşılığıdır; ıslahat ise reform demektir.

[23] Serge Malet, s. 41.

gelişmenin bir gereği olarak ortaya çıkan; şimdi varoluş nedenlerinin ortadan kalkmasına rağmen ayrıcalıklı durumlarını sürdürmeğe çalışan tekno-bürokratik yapı ile çatışmaktadırlar.

Marcuse'nin düşüncesinin tersine, ana ihtiyaçları bol bol karşılandığı içindir ki, «yeni işçi sınıfı» tüketim olanakları ile çözülemeyecek başka sorunlar ortaya koymaktadır. Üstelik, modern kapitalizmin yaşayabilmek için başvurmak zorunda kaldığı sosyalist nitelikteki tedbirler de, kontrol edebileceği şüpheli sonuçlar doğurmaktadır.[24] Öyleyse, tüketim olanaklarının çokluğu, modern kapitalizmin iç çelişkilerini ortadan kaldırmamış, sadece nitelik ve nicelikçe farklılaşmaya uğramalarına sebep olmuştur.

Malet'ye göre; gençlik bu yeni ekonomik ve teknolojik gelişmeye en çok bağlı toplumsal tabakalardan birisi olarak 1968 Mayısında «tarihsel sorunu» şiddet ve sertlikle ortaya koymuştur.[25] Onlarla «yeni işçi sınıfı» arasındaki uçurumda, ortak yararlarından dolayı mutlaka kapanacaktır: «İleri endüstri dallarının teknisyen ve işçileri, proleterleşmenin modern şekillerine maruz kalan öğrencileri, burjuva çocukları olarak kendilerine yabancı hissetmekten çıkacaklardır.»[26]

Aynı görüş açısından hareket eden Lucien Goldmann'a göre; geleneksel sosyalizmdeki «üretim araçlarının toplumlaştırılması» kavramının yerini, ilerde belki de —Yugoslav modelinden doğan— «özyönetim» (autogestion) kavramı alacaktır.[27] Çünkü örnekler göstermiştir ki, mülkiyetin kime ait olduğundan çok, kimin tarafından yönetildiği önem kazanmaktadır.

Benzer durumda bulunanların, ortak yararları olanlarm aynı ideolojiyi benimsemeleri doğal karşılanabilir. Çünkü ideolojiler sınıfsal ihtiyaçlara cevap veren inanç sistemleridir. Burada açık olmayan nokta, öğrencilerle «yeni işçi sınıfı» arasındaki bağlantıdır.

[24] İbid., s. 41 - 3.

[25] İbid., s. 45.

[26] İbid., s. 46.

[27] «Table ronde; pourquoi les étudiants?», *l'Homme et la Société*, Juin 1968, s. 7.

Jean Pronteau, sayılarının çok hızlı artması nedeniyle öğrencilerin eskisi gibi serbest mesleğe atılma, üretim araçlarının mülkiyetine sahip olma veya yüksek dereceden onların yönetimine katılma gibi olanaklarının son derece azaldığına işaret etmektedir. Devlet bürokrasisinin üst kademeleri için de aynı şey söz konusudur. Öyleyse Marx'ın proletarya olarak tanımladığı duruma büyük çoğunlukları ile uymaktadırlar. Çünkü onlar da üretim araçlarının mülkiyetinin dışında tutulmuşlardır.[28]

Henri Lefebvre'in de aynı görüşü bir başka açıdan savunduğunu görüyoruz. Öğrencilerin de, entelektüel üretim pazarına sunabilecekleri sadece çalışma güçleridir. Üstelik, öğrenimlerini bitirmedikleri için onu da hemen yapamazlar. İşte öğrencileri işçilerle yakınlaşmaya iten nedenlerden birisi de belki budur.[29]

Frédéric Bon'a göre, «öğrenciler en büyük baskıya maruz kalan toplumsal tabaka değildir; fakat bu baskının en saçma ve en haksız olduğu toplumsal tabakadır.» Çünkü bilimsel ve teknik değişmeler sonucu öğreticinin otoritesinin nedeni ortadan kalkmıştır. Şimdi profesör ile öğrenci arasındaki fark, sadece bilmediklerinin derecesi ile ilgilidir. Toplumla bütünleşme sürecinin en zayıf olduğu düzeyde öğrenciler bulunmaktadır.[30]

Jean Suret-Canale, ücretliler içinde araştırıcı, mühendis, teknisyen ve eğiticilerin oranının ' itgide arttığına ve bu tabakaların artık üretici veya üretim koşullarına yaratıcı bir görev yüklendiklerine işaret ediyor.[31] Öğrenciler de artık geleceğin burjuvaları olmaktan çıkmakta, yaşama koşulları işçi sınıfına daha yakın olan bu ücretliler arasına katılmağa aday olmaktadırlar. Öyleyse öğrencilerin mücadelesi, aslında sınıf çatışmasının bir parçasıdır.[32]

Üniversite gençliğinin proleterleşmekte olduğunu ileri sü-

[28] İbid., s. 9 - 10.

[29] İbid., s. 11.

[30] İbid., s. 18.

[31] Jean Suret-Canale, «Introduction», *Lutte de Classe ou Conflit ed Générations* (ortak yapıt), Paris, 1969, s. 10.

[32] İbid., s. 14.

renler arasında, bunun nedenini düşünsel çalışmanın değişen önemine bağlayanlar da var: Bilim doğrudan doğruya bir yaratıcı güç haline geldiği için, kafa işçisi de üretimde önemli ve kesin bir rol oynamağa başlamıştır. Tarihte ilk defa olarak iş süresini artırmadan, hatta azaltarak verimliliği arttırmak olanak dahiline girmiştir.[33]

Öğrenci hareketlerinin anarşist niteliği de bazılarınca, öğrencilerin henüz bu proleterleşme sürecinin başlangıcında bulunmalarına bağlanmaktadır. Nasıl ki işçi hareketleri başlangıçta fabrikaların tahribi vb. gibi bilinçsiz patlamalar şeklindeyse, öğrenciler de bugün benzer bir aşamadan geçmektedirler. Gitgide işçi sınıfına dahil olmaya başlayan geleceğin bu «yeni ücretli tabakaları»nın, ilerde daha bilinçli eylemlere girişmeleri beklenmelidir.[34]

«Anarşizmin bütün tarihi, belirgin bireyci çizgileri ve umutsuz şiddetiyle, el zanaatlarının 19'ncu yüzyıl endüstri devriminin ağırlığı altında yokolmasına bağlıdır.» Üniversite gençliğinin şimdiki umutsuz şiddetini de, ikinci endüstri devriminin ağırlığı altında proleterleşmekte olduklarına bağlamak gerekecektir.[35]

Zaten öğrencilerin bir kısmı da, kendi yaptıkları proleter tanımına uydukları inancı içindedirler: «Proleter, yaşantısı üzerinde hiç bir iktidarı olmayan ve bunu bilen kişidir.»[36]

[33] Marcelle Hureaux - Barjonet, «*Les Etudiants Découvrent la Lutte des Classes*», İbid., s. 124 - 30.

[34] Philippe Moureaux, «*La Transformation des Structures à l'Université*», ibid., s. 153 - 155.

[35] Claud Renard, «Réalités de la Lutte des Classes», ibid., s. 39.

[36] Bkz. Marcel Hicter, «*La crise actuelle de la société européenne*» avant projet de mémorandum présenté à la commission culturelle du Conseil de l'Europe, 16.7.1968.

III.

ELEŞTİRİLER VE KİTABIN PLANI

Öğrenci ayaklanmalarını açıklamaya çalışan kısaca özetlediğimiz görüşler, kendi içlerinde tutarlı görünmekle birlikte, önemli bir eksikliği beraberlerinde taşımaktadırlar: Çoğunluğu, belirli bir gelişme düzeyine ulaşmış «batılı» toplumların ürünüdür. Onların dışındaki öğrenci hareketlerine değinmemektedirler. Gerek psikolojik açıklamalar gerekse Frankfurt Okulunun görüşü ve öğrencileri bir toplumsal sınıf olarak kabul eden görüşlerde bu durum açık bir şekilde yansımaktadır.

Ayaklanmanın nedeni olarak gösterilen «kolektif ödip kompleksi»nin sonucu «babaların kuşağının toplumsal mirasını reddetme» bize sadece «tüketim toplumları»na özgü bir olaymış gibi gelmektedir. Ancak bu tür toplumlarda, toplumsal nimetler, onlardan gerektiği gibi yararlanan bazı sınıflardaki gençlere «anlamsız» gelmektedir. *Bizim varsayımımız odur ki, asıl çatışma toplumsal nimetlerin reddinden değil, onlara sahip olamamaktan, daha doğrusu, sahip olma süresinin uzamasından ve garantili olmaktan çıkmasından doğmaktadır* Ama eğer «toplumsal miras»tan kasıt «toplumsal düzen» ise; toplumsal düzeni değiştirmek için de, genç kuşak diğer kuşakların yetkilerine ihtiyaç duymaktadır. Bu yetkilere sahip veya ortak olmak için çaba göstermektedir.

Frankfurt felsefe okulu ve öğrencileri toplumsal bir sınıf olarak kabul edenler için durum daha da açıktır. Bunlar ya «tüketim toplumu»ndan, ya da «ikinci endüstri devrimi»ni yaşayan ülkelerden söz etmektedirler. Dolayısıyle, bu ileri derecede endüstrileşmiş ülkeler dışındaki öğrenci hareketlerini açıklamak veya teorik bir çerçeveye oturtmak gibi bir iddiaları da yoktur.

Ortodoks marksist görüşün ise cevapsız bıraktığı bir soru var: Son yıllardaki öğrenci hareketlerinin niçin nitelik değiştirdiği? Niçin 19'ncu yüzyıl gençlik hareketlerinden kesin çizgilerle ayrıldığı? Unutulmaması gereken bir nokta da; öğrencilerin sınıfsal kökenlerinin çok farklı olduğu ülkelerde, son yıllardaki patlamaların pek büyük bir farklılık taşımadığıdır.[1] Hele sınıf çatışmasının en azından yumuşamış olması gereken sosyalist ülkelerde benzer olayların görülüşü, en azından düşündürücüdür.

Biyolojik açıklama, kapsam bakımından diğerlerinden üstün gibi görünmektedir: Evrenseldir ve son yıllardaki gençlik olaylarının niteliksel farklılığını da açıklamaktadır. Ancak, bu görüş geçerli ise, öğrencilerin cinsel enerjilerini doğal yollardan boşalttıkları toplumlarda, gençlik hareketlerinin şiddete dönüşmemesi gerekirdi. Halbuki İskandinav ülkelerinde geleneksel barışçılığın ve savaş aleyhtarlığının yerini, ancak şiddetin bazı şeyleri değiştirebileceği düşüncesi almaktadır. Hem de, cinsel özgürlüğünün sınırları inanılmaz bir noktaya ulaştığı halde.[2] Demek ki sorun, sadece var olan bir enerjinin tüketilmesi ile ilgili değildir.

Bu kitap, son yıllardaki öğrenci ayaklanmalarının gerisinde, *sosyo-ekonomik* nedenlere dayalı «kuşaklar arası bir çatışma»nın yattığı varsayımının ne derecede geçerli olduğunu araştırmakta ve siyasal rejim sorunu ile bağlantısını kurmaya çalışmaktadır. Birinci bölüm, son yıllardaki öğrenci hareketlerinin dünya çapındaki ortak niteliklerine ayrılmıştır. Makro düzeyde bir analizdir. Bu ortak niteliklerin, hangi koşullar içinde ve nasıl değiştiği incelenmektedir. İkinci bölüm ise, makro düzeyde bir sentez denemesi olarak kabul edilebilir. Önce öğrenci hareketlerinin bir tipolojisi yapılmakta; sonra da değişik tiplerin yukarıdaki varsayım

[1] Bkz., Jean - Louis Brau, *Cours, Camarade, le Vieux Monde est Derriere Toi!*, Paris, 1968, s. 42.

[2] İbid., s. 220 - 22.

ile açıklanıp açıklanamayacağı araştırılarak, sorunun rejim açısından yeri saptanmaktadır. İkinci bölümün son kısmında ise, çatışmayı yaratan etkenler incelenmektedir. Nihayet üçüncü bölüm mikro düzeyde bir araştırmaya ayrılmıştır. Ankara Hacettepe ve Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencileri arasında uygulanan bir anketin sonuçlarının değerlendirilmesidir. Makro düzeydeki analiz ve sentezlerin mikro düzeyde denenmesi amacını taşımaktadır.

Birinci Bölüm

ÇAĞDAŞ ÖĞRENCİ HAREKETLERİNİN ORTAK NİTELİKLERİ

Son yıllarda değişik gelişme düzeylerindeki ülkelerde görülen gençlik hareketleri, bütün dağınık görünümleri ve çeşitliliklerine karşın, bazı ortak özellikler göstermektedir. Üniversiteye karşı olmak, rejime veya toplumsal düzene karşı olmak, yetişkinlerin örgütlerindeki bağımsızlık ve şiddet olarak özetleyebileceğimiz bu özelliklerin ağırlıklarının ülkeden ülkeye değişmesi ve tek bir özelliğin ötekilerini ikinci plana atması olanağı vardır. Fakat bu özelliklerin gerisinde birtakım ortak nedenler yatmaktadır. Bu bölümde, söz konusu özelliklerin ileri derecede endüstrileşmiş batılı ülkelerde, endüstrileşmiş sosyalist ülkelerde, endüstrileşmemiş ülkelerde ve nihayet Türkiye'de nasıl bir önem sırası kazandıkları incelenmeğe çalışılacaktır.

I.

ÜNİVERSİTEYE KARŞI OLMAK

a) *İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler*

Son yıllardaki öğrenci hareketlerinin «üniversiteye karşı olmak» niteliğinin özellikle ileri derecede endüstrileşmiş batılı ülkelerde belirgin olduğu görülmektedir. Bu ülkeler, geçen yüzyıldan bu yana çeşitli öğrenci hareketlerine sahne olmuşlardır. Fakat siyasal hayatta etkin bir rol oynamak isteyen öğrenciler, öğrenci olarak toplumdaki yerlerine itiraz etmemişlerdir.[1] Son yıllarda durum değişmiş, hatta birçok ülkede öğrenci isyanları üniversite içi sorunlardan başlayıp, daha sonra ülke çapındaki sorunlara ve düzenin kendisine yönelmiştir.

Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki öğrenci hareketlerine 1964 - 65 yıllarında —Vietnam Savaşını bir yana bırakırsak— üniversite içi sorunlar egemen olmuştur. Öğrencilerin üniversite içindeki en büyük istekleri yönetime katılmaktır. Amaçlarına ulaşmayan gençler, kurum olarak üniversitenin kendisine saldırmağa ve onun temelde bir değişime uğraması için çaba sarfetmeğe başlamışlardır.[2]

1950 yılında Amerikan üniversitelerinde toplam 2,3 milyon öğrenci varken, bu rakam 1970 yılında 8,5 milyona ulaşmıştır. Öğrencilerin bu kadar hızlı artmaları eğitim kurumlarını zor durumda bırakmıştır. Eğitim kurumlarının büyümesi, öğrencinin kendisini

[1] Bkz., François Furet, «*Révolution Etudiante et Crise de la Culture*», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri, 1970.

[2] Bkz., Dolan, *Student Unrest: Manifestation in a Changing Socioty*», «International Presse Service PF», January 1971.

gitgide daha yalnız ve güçsüz hissetmesi sonucunu doğurmuştur.[3]

Fransa'da üniversite öğrencisinin kendi eğitim kurumuna karşı çıkışının ilk açık belirtisi 1967 yılı kasımında görülmüştür. Bu tarihte Paris Fen Fakültesinde bir grup öğrenci dekanlık bürosunu işgal etmiş ve dekan polis çağırmak zorunda kalmıştır. Fransız Kamuoyu Enstitüsünün 12, 23 Eylül 1968 tarihlerinde lise ve üniversite öğrencileri arasında yaptığı bir ankete verdikleri cevaplarda, gençlerin yüzde 54'ü «üniversiteyi, öğretim program ve yöntemlerini ıslah etmek için çaba harcadıklarını» söylemişlerdir.[4]

1968 yılına gelindiğinde Fransız üniversite sistemi, temelleri Napolyon devrinde atılmış olan merkeziyetçi özelliklerini hâlâ koruyordu. Rektörler Cumhurbaşkanınca, dekanlar Millî Eğitim Bakanınca atanıyorlardı. Fakültelerin programları ve sınav sistemleri bile bakanlıkça saptanıyordu.[5] Ders verme ve hoca-öğrenci ilişkileri otoriter ölçüde yürütülmekteydi. Eskimiş sınav sistemleri hâlâ çok katı ölçüler içinde uygulanmaktaydı.[6] Öğrenciler özerk üniversite, karşılıklı tartışmaya dayanan ders ve daha yumuşak bir sınav sistemi istiyorlardı. Üzerinde ısrar ettikleri bir nokta da yönetime katılmak, üniversitede söz sahibi olmaktı.

1955'de Fransa'da 155 bin üniversite öğrencisi varken, 1968'de bu rakam 600 bine ulaşmıştı.[7] Üniversite öğrencilerinin artış hızı 1928 - 1938 arasında yüzde 16,5 iken, 1938 - 1948 arasında yüzde 71'e, 1958 - 1968 arasında ise yüzde 224'e çıkmıştı. Ne üniversitenin olanakları, ne de toplumdaki iş alanları aynı ölçüde artmıştı. Öğrencilerin geleceklerinin maddî ve manevî bakımdan garantili olduğu okulların genellikle olayların dışında kalışı dikkati çekiyordu.[8] Fransız Kamuoyu Enstitüsünün yukarıda sözünü ettiği-

[3] İbid.

[4] Yahya Akyüz, «*1968 Yılı Fransız Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt), Ankara, 1969, s. 131.

[5] İbid., s. 118 - 9.

[6] Bkz., Jean-Paul Sartre, «*La Jeunesse Piégée*», «N. Obs.», 17 Mars 1969

[7] Akyüz, s. 125.

[8] Alain Touraine, *La Société Post-endustrielle*, Paris, 1969, s. 121

miz anketine verilen cevaplarda, öğrenci ayaklanmalarının nedeni olarak, gençlerin yüzde 56'sı «yapılan öğrenime uygun iş olanakları bulabilmede duyulan endişe»yi göstermişlerdir.

Federal Almanya'daki öğrenci hareketleri en şiddetli ve etkili bir şekilde, Hür Berlin Üniversitesi gibi modern ve demokratik bir kuruluşta görülmüştür. 1948'de kurulan bu üniversitede huzursuzluğun sınıfların kalabalıklaşmasıyle başladığı dikkati çekmektedir.[9] Almanya'nın büyük ve tanınmış üniversitelerinde hareket daha çok siyasal nitelik taşırken, küçük üniversitelerde çoğunlukla üniversite içi (yönetime katılma ve reform gibi) sorunlar ön plana çıkmıştır. Üstelik bu küçük üniversitelerin öğrencilerindeki egemen eğilim, sorunların barışçıl yollardan çözülebileceği yönündedir.[10] Federal Almanya'daki öğrenciler arasında dikkati çeken önemli bir nokta da, üniversite içi sorunlarla ilgili toplantılara katılma oranının, siyasal sorunlarla ilgili (Vietnam gibi) toplantılara katılma oranından çok daha düşük kalmasıdır. Bunu Alman üniversitelerinin nispeten modern oluşu, yurt vb., olanakların yeterliliği ve gelecekte iş bulma gibi bir endişenin zayıflığıyle açıklamak mümkündür.

Alman örneği gösteriyor ki, üniversite modernleştikçe ve öğrencinin beklentilerine cevap verebildikçe, «gençlik isyanı» üniversiteden çok genel siyasal sorunlara ve düzene yönelmektedir. Aslında, Amerika Birleşik Devletlerindeki durum da, aşağı yukarı aynıdır. Çok sayıda yüksek öğretim kurumuna sahip olan ülkede, üniversitelerin modernlik dereceleri ve büyüklükleri arasındaki farklar, hareketin içe veya dışa dönük oluşunu ve şiddetini etkilemektedir Amerikan Eğitim Konseyinin hazırladığı bir rapora göre, 524 eğitim kurumunda yapılan bir inceleme, protesto hareketlerinin başlaması açısından özel ve devlet üniver-

[9] Ida Berger, «*Une Avant-garde Isolée: les Etudiants Allemands*», «Esprit», Mai 1969, s. 791.

[10] Coşkun San, «*Son Yıllarda Alman Üniversitelerinde Öğrenci Hareketleri*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt), s. 32.

siteleri arasında bir fark olmadığını göstermiştir. Fakat bir üniversite öğrenci alırken ne kadar kaliteye önem verir, titiz davranırsa, şiddet hareketlerine o derecede fazla sahne olmaktadır. Eğitim kurumundaki öğrenci sayısı fazlalığıyle olay çıkması olasılığı arasında da bir ilişki göze çarpmaktadır.[11]

İtalya'da öğrencilerin ilk işgal hareketinin, daha 1958 yılında Türen Mimarlık Fakültesinde üniversite içi bir sorun nedeniyle ortaya çıkışı dikkat çekicidir. Daha sonraki yıllarda da «üniversitelerdeki otoriter temellerin ortadan kaldırılması» öğrenci hareketlerinin başlıca amaçlarından birisi haline gelmiştir.[12] Üniversite öğrencisi oranı, diğer gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında düşük olmasına rağmen, hızla yükselmektedir. Son on yıl içinde üniversite öğrencileri iki mislinden fazla artmıştır. Buna karşılık, 1920 yıllarına göre 50 bin öğrenciyi geçmemek üzere hazırlanmış olan 26 üniversite ve üç bin eğitici aşağı yukarı değişmeden kalmıştır.[13]

Japonya'da yapılan bir anket, öğrencilerin, şiddet hareketlerinin nedeni olarak ikinci sıraya «üniversitenin bugünkü durumu»nu koyduklarını göstermiştir. Aynı ankete göre, üniversite ve lise hocalarıyle öğrencilerin aileleriyse aynı nedeni ilk sıraya koymaktadırlar.[14] 1965'de Tokyo'daki özel Keio üniversitesindeki genel boykottan sonra, öğrenci hareketlerinin üniversiteye karşı oluş özellikleri belirlenmiştir: Üniversite sitelerinin demokratikleştirilmesi, fakültelerin kendi kendilerini yönetmeleri, eğitim programlarının yeniden düzenlenmesi.[15]

Sınıfların kalabalıklaşması, öğreticilerin yetersizleşmesi gibi

[11] Bkz., Dolan.

[12] Jacques Nobecourt, «*Dialogue de Luigi Longo avec les Dirigeants du Mouvement Etudiant Italien*», «Esprit», Mai 1969, s. 806 - 807.

[13] Rossana Rossanda, «*Les etudiants et la gauche révolutionnaire en Italie*», «l'homme et la société», Avril 1970, s. 202.

[14] Toyomasa Fuse, «*Le Radicalisme Etudiant au Japon*», *İbid.*, s. 261.

[15] Y. Hanawa, «*Le Radicalisme de la Violance Chez Les Etudiants Japonais*», «Esprit», Mai 1969, s. 758 - 9.

durumlara Japonya'da da rastlanmaktadır.[16] Fakat asıl önemli olan, üniversitelerin artık öğrencilerin beklentilerine cevap verememeğe başlamasıdır. «Öğrenciler eskiden, toplumu yönetecek mevkilere yerleşecek iyi teknokratlar olmayı hayal ederlerdı. Fakat bugün sadece «aydın proleter»ler olmaya, muazzam teknik - endüstriyel karışımının «köleleri» haline gelmeğe mahkûm olduklarını düşünmektedirler. Kendileri ona yön vereceklerine, onun kendilerine yön vereceği inancındadırlar.»[17] Okumuşlar için mutlak anlamda bir işsizlik belki söz konusu değildir; fakat üniversite, öğrencisine, gelecekte beklediği toplumsal yeri (statü) garanti etmekten çıkmıştır.[18]

«Tarihsel nedenlerden dolayı, Büyük Britanya teknokratik bir eğitim geliştiren en son endüstrileşmiş ülke olmuştur. Geleneksel üniversiteyle yeni teknokratik model arasındaki çatışma da bu nedenle en sivri şekilde orada ortaya çıkmıştır. Bu sert çatışma, çatışmanın kurbanları olan öğrencileri pek doğal olarak bir bilinçlenmeğe itmektedir.»[19] Öte yandan, üniversitenin yetersizleşmesinin bir nedeni de profesör kıtlığıdır. Eskiden —bilgileri ne olursa olsun— üniversite mezunlarını ayrıcalıklı (imtiyazlı) bir gelecek beklemekteydi. Üniversiteyi toplumda yükselmenin bir yolu olarak gören öğrenciler de, ne öğretilenleri ne de öğretim sistemini protesto etmeği düşünmekteydiler.[20] Üniversite bu ayrıcalıkları sağlar olmaktan çıkıp, gelecek endişesi öğrencilerin kafasında doğunca, durumun değişmesi doğal sayılmalıdır.

b) *Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler*

Elimizdeki bilgilerin ışığı altında incelediğimiz zaman görüyoruz ki, endüstrileşmiş sosyalist ülkelerin büyük çoğunluğunda,

[16] Ibid., s. 761 ve Fuse, s. 257 - 258.

[17] Hanawa, s. 760.

[18] Fuse, s. 261.

[19] David Adelstein, «*Les Raisons de la Crise Britannique*», «Esprit», Mai 1969, s. 824.

[20] Ibid., s. 839.

diğer ülkelerin tersine «üniversiteyi değiştirmek» öğrenci hareketlerinin başlıca amaçları arasında yer almamaktadır. Rus Prof. Topornine bu durumun nedenlerini kısaca şöyle açıklamaktadır: Rusya'da herkese eşit eğitim olanakları sağlanmaktadır: Halen Sovyet eğitim kurumlarına devam edenlerin sayısı 75 milyonu bulmaktadır. Bütün öğretim kurumları ücretsizdir ve pek çok öğrenci bursludur. Çalışan öğrencilere büyük kolaylıklar sağlanmaktadır. Herkese çalışma olanağı bulunduğundan, öğrenim yapan gençler yarınlarından emindirler.[21] Romen Prof. Marin Voucilesco da, Romanya üniversitelerinde öğrencilerin katıldıkları karma kurulların bu alanda önem taşıdığı inancındadır.[22]

Fakat bu durumu genelleştirmekten kaçınmak gerekir. Örneğin Yugoslav öğrenci ayaklanmasında, üniversiteye yönelen değiştirme istekleri formüle edilmiştir. 6 Haziran 1968 tarihinde öğrencilerin —aralarına katılan bazı hocalarıyle birlikte— saptadıkları isteklerin ikinci bölümü üniversiteyle ilgilidir:[23]

«1— Eğitim sistemi, ekonomik ve kültürel gelişmenin ve özyönetimin (autogestion) ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hemen değiştirilmelidir.

2— Anayasa bütün gençlerin aynı eğitimi almalarını garanti etmelidir.

3— Üniversitenin özerkliği hukuken tanınmalıdır.»

Mareşal Tito'nun, öğrencilerin özellikle rejimle ilgili olarak ortaya attıkları sorunlara bizzat eğileceğini ve bunlara çözüm getiremediği takdirde istifa edeceğini belirten konuşmasından sonra öğrenci hareketleri daha çok üniversiteyi ve genel olarak

[21] Bkz., Ahmet Taner Kışlalı, «*Gençlik ve Siyaset Konulu Beyrut Milletlerarası Siyasal Bilimler Kongresinden İzlenimler*», «Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi», Mart 1970, s. 32 - 3

[22] İbid., s. 33.

[23] Bkz., D. Plemenic, «*L'insurrection Etudiante de Belgrade*», «Les Temps Modernes», Juin 1969, s. 2156 - 2157.

eğitim sistemini değiştirmeğe yönelmiştir. Başlangıçta ikinci planda yer alan sorunlar ön plana çıkmıştır.[24]

Yugoslav öğrencilerinin bu alandaki sıkıntılarından birisinin kaynağını, sokaklarda dağıttıkları bazı bildirilerde bulmak mümkündür: «Üniversiteden mezun olan öğrencilerin iş bulma zorluğuna acele bir çözüm istiyoruz. Öğrencilerin çoğu iş bulmak için vatanını terk etmek zorunda kalmaktadır.»[25]

Aydın işsizliği sosyalist ülkeler içinde sadece Yugoslavya'ya özgü bir sorun değildir. Örneğin Polonya'da, 1966 - 70 dönemi için plan 1,5 milyon yeni iş alanı açılmasını öngörürken, aynı dönemde hayata atılması söz konusu olan 2 milyon genç vardı. Ve bu gençlerin gelecekleri garanti edilmemişti.[26] Fakat dikkati çeken nokta, bu duruma rağmen, Polonya'da son yıllarda görülen önemli öğrenci hareketlerinde, meslekî veya üniversite ile ilgili hiç bir amacın bulunmamasıdır.[27] Çünkü, ilerde de göreceğimiz gibi, önemli rejim sorunlarının bulunduğu yerlerde üniversite içi sorunlar ikinci plana atılmakta veya bir süre için unutulabilmektedir,

Bu açıdan Çekoslovak öğrenci hareketleri de Polonya örneğine benzemektedir. Bu hareketler siyasal hayatta son yıllarda önemli bir yer tuttuğu halde, üniversiteye karşı bir nitelik almamışlardır.[28]

c) *Endüstrileşmemiş Ülkeler*

Gerikalmışlığın sınırını çizmek zor. Fakat gözlemler, öğrenci hareketlerinin üniversiteye bağlı oluşu ile ülkenin sosyo-

[24] Fredy Perlman, «*Naissance d'un Mouvement Revolutionnaire en Yougoslavie*», «l'homme et la société», Avril 1970, s. 278.

[25] Plemenic, s. 2152.

[26] Jean-Louis Brau, *Cours, Camarade, le Vieux Monde est Derrière Toi!*, Paris 1968, s. 254 - 259.

[27] Zygmunt Bauman, «*Le Combat des Edudiants Polonais*», «Esprit», Mai 1969, s. 864.

[28] Bkz., Antonine Matejovsky, «*Le Mouvements des Etudiants en Tchécoslovaquie: Mythe ou Réalite?*», «l'homme et la Société», Avril 1970.

ekonomik kalkınma düzeyi arasında bir bağlantının bulunduğunu göstermektedir. Nasıl ki, Avrupa ülkeleri geçen yüzyıldaki öğrenci hareketlerinin üniversiteye karşı olmak gibi bir özelliğinin bulunmadığına tanık olmuşlarsa, bu ülkelerin geçen yüzyılki kalkınma düzeylerinde, hatta daha geride bulunan ülkelerin bugünkü durumlarında —dış etki bir yana bırakılırsa— bir benzerlik ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, Büyük Sahra'nın güneyinde bulunan Afrika ülkelerinin çoğunda son yılların şiddetli öğrenci hareketlerine rastlanmamıştır. Bunu o ülkelerdeki üniversite öğrencisinin ayrıcalıklı durumuna bağlamak mümkündür. Bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan bu ülkelerin diplomalı kişiye ihtiyaçları vardır. Üniversite öğrencinin geleceğini her bakımdan garanti etmektedir. Genç adam üniversiteyi bitirip diplomasını aldığının ertesi günü her şey olabilir, «bakan» olmak dahil.[29] Fakat bu ülkelerde de belirli bir değişmenin başladığının işaretleri görülmektedir. Diplomalı sayısı çoğaldıkça, bol olanaklardan yararlanarak yabancı ülkelere gidenler dönüşte umdukları toplumsal yeri bulamadıkça, belirli bir huzursuzluk ortaya çıkmaktadır.[30]

Latin Amerika ülkelerindeki durumu incelerken görülüyor ki, sorun sadece kalkınma düzeyine bağlı değildir. Asıl önemli olan, ekonomik kalkınma ile diplomalı sayısındaki artışın birbirine paralel olmayışıdır. Yani üniversitenin öğrencisinin geleceğini garanti edip edememesi, beklentilere cevap verip verememesidir.

Latin Amerika'nın iktisadî bakımdan en geri ülkeleri olan Honduras ve Santa Domingo'da, son yıllardaki öğrenci isyanlarının benzerlerine rastlanmamıştır.[31] Nüfusa göre üniversite

[29] Bkz., Dika Akwa Nya Bonambella. «*Role Politique de la Jeunesse dans l'Afrique Traditionnelle et Moderne*», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresi'ne sunulan bildiri.

[30] Hıfzı Topuz, «*Afrika'da Gençlik Gösterileri*», «Cumhuriyet», 26 Haziran 1970.

[31] Eléna de la Souchére, «*La Grande Colére des Etudiants d'Amerique Latine*», «Preuves», Fév. 1969, s. 63.

öğrencisi oranının en düşük olduğu Ekvator ve Haiti'de de durum hemen hemen aynıdır. 1963 ve 1966 yılları arasında Ekvator'da öğrencilerin bazı siyasal olaylarda önemli roller oynadıkları görülmüştür; fakat öğrenci hareketleri hiç bir zaman üniversiteye karşı olmamıştır. Her iki ülkede de, üniversite öğrencisi oranının düşük olmasına karşılık, iş bulma olanakları yüksektir. Çok düşük oranda yoksul öğrenci bulunsa ve bunlar okumak için çalışmak zorunda olsalar bile, ilerde iyi bir iş umudu, onlara bir bakıma huzur verebilmektedir.[32]

Öğrenci hareketlerinin üniversiteye de karşı olmağa başlaması ile öğrenci sayısının hızla artması arasındaki bağlantıyı burada da bulmak mümkündür. Fakat bu ilişki —bazılarının ileri sürdüğü gibi— öğrencilik koşullarının zorlaşmasından doğmamaktadır. Örneğin hızlı bir kalkınma içinde olan Meksika ve Venezuella'da öğrencilerin nüfusa oranı yüksektir. Fakat özellikle Meksika'da üniversiteler modern ve olanaklar bu öğrenci kalabalığına cevap verebilecek güçtedir. Buna rağmen öğrencilerdeki huzursuzluk kaynaklarından birisi üniversiteden gelmektedir. Çünkü bir aydın işsiz sorunu vardır. En azından, öğrencinin uzmanlık alanının dışında veya daha alt bir düzeyde kullanılması olasılığı söz konusudur.[33]

Latin Amerika'da öğrenci hareketlerinin üniversite ile ilgili yanının oldukça eski bir tarihi olduğu söylenebilir. Arjantin'deki tarihî Kordoba Üniversitesinde 1918'de yayınlanan manifesto, üniversite özerkliğini, bütün Latin Amerika'daki öğrenci hareketlerinin ortak ilkesi haline getirmiştir. Fakat bu daha çok siyasal iktidara karşı yöneltilen bir mücadele olmuştur. Hareketin aynı zamanda üniversiteye de karşı yönelmiş olması çok daha yenidir. Bunun nedeni, üniversitenin—oldukça hızlı değişen bir toplumsal yapı içerisinde— ülkenin ve öğrencinin ihtiyaçlarına cevap verememeğe başlamasıdır. Üniversite gerekli uzmanları yetiştirememek-

[32] İbid., s. 56.
[33] İbid., s. 57.

tedir. Ayrıcalıklı olan öğrenciler Birleşik Amerika'ya gitmekte, diğerleri ise gelecek endişesi içinde bulunmaktadırlar.[34]

Örneğin Arjantin'de diplomalı işsiz sorunu önem kazanmağa başlamıştır. İş az, ücret düşüktür. Enflasyon, fiyatlardaki artışla ücret artışı arasına büyük bir zaman aralığı koymaktadır. Peru ve Uruguay'da da durum aynıdır.[35] Bu noktada, «Üçüncü Dünya»nın en büyük ülkelerinden birisi olan Hindistan'ın da farklı bir görünüm içinde bulunmadığı anlaşılmaktadır. 1964 - 66 yılları arasında Hindistan'da aşağı yukarı bir milyon diplomalı işsiz olduğu tespit edilmiştir.[36]

İspanya'da 1956 yılından beri öğrenci çoğunluğunu birleştiren neden «özgürlükler ve üniversite içi demokrasi»dir. Fakat öğrenciler bu sorunu bir süreç içinde yavaş yavaş rejime bağlamağa başlamışlardır. En basit üniversite içi özgürlük istemlerinin ve barışçıl protesto hareketlerinin bile siyasal iktidarın baskısıyle karşılaşması, öğrencileri toplumda destek aramağa itmiştir. Bu nedenle de, rejim sorunu zamanla üniversite içi sorunları kendisinin bir parçası haline getirmiştir.[37] Eğitim Bakanı Prof. Ruiz-Gimenez'in, demokratik olmayan bir ülkede demokratik bir üniversite kurma çabaları sonucu yerini kaybetmesi bu açıdan ilgi çekicidir.[38]

Çin Halk Cumhuriyeti'nde «Kültür Devrimi» olarak nitelendirilen hareketin bir yönü de eğitim sistemiyle ilgiliydi.[39] Öğrenci-

[34] Bkz Jean Meyer, «*Le Mouvement Etudiant en Amérique Latine*», «Esprit», Mai 1969, s. 750.

[35] Souchére, s. 56.

[36] Bkz., Sommath Dhar'ın 24 Kasım 1970 tarihinde, Türk Kadınlar Derneği Ankara Şubesi tarafından düzenlenen «Çeşitli Ülkelerde Gençlik Sorunları» konulu seminerde yaptığı konuşma; Bkz., Ehsan Naraghi, «*Une Jeunesse Tridimantionnelle*», «Courrier», Avril 1969.

[37] Manuel Tunon De Lara, «*Le Probléme des Etudiants Espagnol*», «Esprit», Mai 1969, s. 848.

[38] İbid., s. 843.

[39] Bkz., L. Vandermeersch, «*Le Révolte de la Jeunesse dans la Révolution Culturelle Chinoise*», «Esprit», Mai 1969, s. 765 - 769.

lerin eğitim sistemine yönelttikleri eleştirilere Mao Çe Tung da büyük ölçüde katılmaktaydı:

«—Eğitim sistemimiz iyi işlemiyor. Öğrenime ayrılan sürenin kısaltılması gerekir. Gençleri aynı zamanda gereğinden fazla şey öğrenmeğe zorluyoruz. (...) Onlara sınavları bir çeşit yenilmesi gereken düşman olarak gösteriyoruz.»[40]

Kitlelerin eğitilmesi için gösterilen çaba hemen hiç bir yerde Çin'deki kadar büyük olmamıştır. 1949-50 ders yılında ilk ve ortaöğretimde 25 milyon 270 bin öğrenci varken, 1965-66 ders yılında bu rakam 119 milyona yükseldi. Üniversite öğrencilerinin artış hızı ise daha yüksek oldu; aynı zaman aralığında 120 binden 1 milyona çıktı.[41] Fakat yeni bir kuşak yepyeni koşullar içinde hızla yetişirken, öğretim kadrosu hâlâ eski rejimin geleneklerine bağlı kalmıştı.[42] Eğitim kurumları halka dönük olmaktan çok, bir yönetici sınıf yetiştirmeğe yönelmişti.[43] Rejimin niteliği de göz önüne alınınca, bu durumun üniversiteye, hatta tüm eğitim kurumlarına karşı bir patlama yaratmaması beklenemezdi. Nitekim hareketin sonuçlarından birisinin de, üniversite yöneticileri arasında tam bir temizlik oluşu dikkati çekmektedir.[44]

d) *Türkiye*

Türkiye'de 1967-1968 yıllarındaki ilk boykot ve işgal hareketlerinin belirgin niteliği, üniversite içi sorunlar ve genel olarak eğitim sistemiyle ilgili oluşlarıdır. Bu süre içerisinde yapılan boykotlardan 33 tanesinin eğitim sistemini protesto, 7 tanesinin öğrencilik koşullarının düzeltilmesi amacını taşımasına karşılık, sadece bir tek boykot siyasal bir görünümde olmuştur. Bu arada, 1965 ve 1966 yıllarında rastlanan ikişer öğrenci boykotunun da sadece öğrencilik koşullarının düzeltilmesi için yapıldığını belirtmek gerekir. Fakat

[40] Bkz., «Le Nouvel Observateur», 8 Juin 1970, s. 57.

[41] Vandermeersch, s. 765 - 6.

[42] İbid., s. 768.

[43] Bkz., J. Robinson, *The Cultural Revolution in China*, Middlesex, Penguin Books, 1969.

[44] Vandermeersch, s. 769 - 71.

1969 ocağından itibaren öğrenci boykot ve işgallerinin temel niteliği değişmekte, siyasal yön ağır basmağa başlamaktadır.[45] Bu durum, öğrencilerin üniversite içi sorunları da «düzen»e bağlama eğilimini benimsemelerinden doğmuştur. Daha 20 haziran 1968 tarihinde, öğrencilerin yayınladıkları «İstanbul Üniversitesi genel reform tasarısı ve fakültelere özgü istekler» başlıklı kırk sayfalık broşürde şu satırlara rastlanmaktadır:

«Üniversitemizde gerçekleştirilmesi zorunlu görülen değişimlerin, sadece üniversitelerin kuruluş ve işleyiş sistemiyle ilgili olmayacağı açıktır. Üniversite düzeni, bu müesseselerin kuruluş ve işleyiş biçimlerinden öğrencilerin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesine kadar varan bütün sorunları içine alan bir şekilde anlamaktayız. Eğitilmenin, özellikle yüksekeğitim yapabilmenin bir şans, bir imtiyaz durumunda olduğu ülkemizde, üniversite sorununun tüm eğitim sorunundan ayrılamayacağını, eğitim sorunlarınınsa, temel düzen sorununa bağlı bulunduğunu bilmekteyiz.»[46]

Adı geçen broşürdeki öneriler, demokratik bir üniversite amacına yöneliktir ve bu arada «oy sahibi olarak» yönetime katılma istenmektedir. Bu konuyu inceleyen Ankara Üniversitesi Senatosunun özel bir komisyonu şu sonuca varmıştır: Öğrencilerin yönetime katılmalarına gerek yoktur, fakat «kendileriyle ilgili konularda» görüşleri alınmalıdır. Sonuç şu gerekçelere dayandırılmaktadır: «1) Üniversiteler bir işletmeye benzemezler; ağretmenin öğrenciyi istismarı sözkonusu olamaz. 2) Öğrencilerin üniversite sorunlarında isabetli karar vermelerine yetecek tecrübe ve bilgileri yoktur. 3) Öğrencilerin üniversite yönetimine ayıracakları zamanları da yoktur.»[47]

[45] Bkz., Nermin Abadan, «*The Politics of Student and Young Workers in Turkey*», 1970 Varna Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresine sunulan bildiri.

[46] Bkz., Osman S. Arolat, «*Üniversite Gençliğinin Tarihsel Gelişimi Ve Sorunları*», 1970 TRT Bilimsel Araştırma Başarı Ödülü alan çalışma.

[47] *Üniversite Sorunlarını İnceleme Komisyonu Raporları ile Ankara Üni-*

1927'de üniversitelerimizde 1.660 öğrenci varken [48], bu rakam 1960'da 63 bin 51'e ulaşmıştı. Yükseköğrenim yapan gençlerin sayı ve oranca artışları 1960-1968 yılları arasında ise yüzde yüz, hatta daha da fazlaydı. 1960'daki 63 bin 51 üniversite öğrencisi, yükseköğrenim çağındaki tüm gençlerin yüzde 3,3'ünü teşkil ederken; 1968 yılında üniversite öğrencisi sayısı 146 bin 299'a, oran da yüzde 6,5'e yükselmişti.[49] Ne ülke ekonomisinin, ne de eğitim sisteminin ve yükseköğrenim kurumlarının böyle bir artışa hazır oldukları çok şüphelidir.

1970 yılı içerisinde Hacettepe ve Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencileri arasında yaptığımız bir araştırma, öğrencilerin büyük bir kısmının, öğrenimlerini bitirdikten sonrasıyle ilgili endişeler taşıdıklarını göstermiştir. Bu konudaki kötümserlikleri de son sınıflara yaklaştıkça artmaktadır.[50] Gene aynı araştırmada, örnekleme giren öğrencilerin yüzde 40,5'i, son yıllardaki gençlik hareketlerinin nedenini tek başına veya başka bir etkenle birlikte «eğitim düzenindeki yetersizlik»e bağlamaktadırlar. Öte yandan, çeşitli boykot veya boykotlara katılmış bulunduklarını söyleyenlerin yüzde 39'unun gösterdikleri neden de eğitseldir.

e) *Sonuç*

Öğrenci hareketlerinin amaçlarından birisinin üniversiteyi değiştirmek olmasının temelinde, üniversitenin öğrencisine beklediklerini verememesi yatmaktadır. Bir yanda öğrenci sayısı hızla artarken, üniversitenin olanakları (dershane, yurt, hoca, laboratuvar, kütüphane gibi) aynı hızla artmamıştır. Sınıflar kalabalıklaşmış, öğrenciyle öğretim üyesinin ikili ilişkileri son derecede azalmıştır. Nasıl ki, işçi hareketlerinin sertleşmesinde, büyük iş-

versitesi Senatosu Kararları, Ankara, 1968 s. 52 - 54.

48 Bkz., Joseph S. Seyliowice, «*Türkiye'de Öğrenciler ve Politika*», TRT Dış Haberler Müdürlüğü Tercüme Servisi tarafından «Middle Eastern Studies» dergisinden yapılan çeviri.

49 Bkz., DPT Eğitim İstatistikleri, s. 13.

50 Söz konusu araştırmayla ilgili sonuçlar bu kitabın üçüncü bölümündedir.

letmelerin kurulması sonucu işçi - işveren ilişkilerinin kişisel olmaktan çıkması rol oynamışsa, benzer bir durum öğrenci hareketlerinde de benzer sonuçlar vermiştir.

Belki bundan da önemlisi, iş olanaklarının öğrenci sayısının artma hızına yetişememesidir. Diplomalı işsiz sorunu, ileri derecede endüstrileşmiş kapitalist ülkelerde bile önem kazanmağa başlamıştır. Bu ülkelerde üniversite mezununun iş bulma garantisi olsa bile, bu işin *yaptığı eğitimin karşılığı* olacağı aynı derecede kesin değildir. Sorunun, üniversitenin kendi olanaklarıyle çözebileceği cinsten olmadığı açıktır. İşte bu nedenledir ki, üniversiteye karşı doğan kızgınlık bir süre sonra «rejim»e veya «düzen»e yönelmektedir. Bunun tersi de bazı durumlarda görülebilmektedir. Önemli bir rejim sorununun bulunduğu ülkelerde, üniversite içi sorunlar peşinen yurt çapındaki soruna bağlandığı için, rejim sorunu çözüldüğünde ortaya çıkmak üzere bir kenarda beklemektedirler. Polonya'daki durum bu konuda iyi bir örnektir.

Alman ve Amerikan örnekleri, üniversite modernleştikçe, «gençlik isyanı»nın üniversiteden çok genel siyasal sorunlara ve toplumsal düzene yöneldiğini göstermektedir. Üniversitelerin modernlik dereceleri ve büyüklükleri arasındaki farklar, hareketin içe veya dışa dönük oluşunu ve şiddetini etkilemektedir. Bir üniversite öğrenci alırken ne kadar kaliteye önem verir ve titiz davranırsa, şiddet hareketlerine o derecede fazla sahne olmaktadır.

Gerikalmışlığın alt sınırındaki bazı Afrika ülkelerinin durumu da bu bakımdan aydınlatıcıdır. Üniversite geleceğini her bakımdan garanti ettiği için, öğrenci bugünkü sıkıntılarına gönül rızasıyle katlanabilmektedir. Unutmayalım ki 19'ncu yüzyıl Avrupa'sında, hatta 25 - 30 yıl öncesinin Türkiye'sinde de durum aynıydı.

II.

REJİME VEYA TOPLUMSAL DÜZENE KARŞI OLMAK

a) *İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler*

Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1964 - 1965 yıllarına gelinceye kadar öğrenciler iki tür sorun üzerinde durmuşlardır: Yönetime daha fazla katılmak da dahil üniversite içi sorunlar ve medeni haklarla Vietnam savaşı gibi ülke çapındaki sorunlar. Bu konudaki bütün barışçıl çabalar sonuç vermeyince, hükümet ve üniversiteler, daha doğrusu siyasal rejim ve kurumları eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. «1970'lere doğru, gittikçe artan sayıda öğrenci, Amerikan kurumlarının toplumun temel değer ve ideallerini yaşatacak kadar güçlü olduğundan şüphelenmeğe başlamışlardır.»[1]

Amerikan Eğitim Konseyi adına yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin yüzde 76'sı, Amerikalıların daha iyi bir yaşantı sürmelerini sağlayabilmek için «düzende temel değişikliklerin yapılması gerektiğine»; yüzde 44'ü ise, «düzen dışından yapılacak radikal baskıların» toplumsal ilerlemeyi sağlamakta başarılı olacağına inanmaktadırlar. Aynı araştırma, öğrencilerin sadece yüzde 58'inin gösterilere katıldıklarını, fakat yüzde 75'inin protestocuların amaçlarını benimsediklerini ortaya koymuştur.[2]

Fransa'da öğrenci örgütlerinin öteden beri siyasal nitelik taşıdıkları bilinmektedir. Siyasal akımların hemen her zaman üniversite içerisinde de kolları olmuştur. Fakat Fransa'daki 1968

1 Bkz., Dolan.
2 İbid.

öğrenci ayaklanmasının «tüketim toplumu» düzenine temelden karşı olan gençlik örgütlerinin öncülüğünde başlayıp gelişmesi ilginçtir. Hareket, rejimin kurallarını kabul edip, siyasal çatışmayı bu kurallar çerçevesinde yürüten bütün örgütlerden (Komünist Partisi dahil) bağımsız olarak gelişmiştir.[3] Gerçi Fransız Kamuoyu Enstitüsünün 1968 eylülünde lise ve üniversite öğrencileri arasında yaptığı anket, «sadece üniversiteyi değil, fakat toplum düzenini de kökünden değiştirmek isteyenler»in yüzde 12 olduğunu göstermiştir.[4] Üniversite öğrencileri liselilerden ayrı alındığında bu oranın daha yüksek olması beklenebilirse de, gene de «düzene karşı olanlar»ın öğrenci kitlesi içinde azınlıkta kaldıkları anlaşılmaktadır. Fakat Cohn-Bendit ve arkadaşları, harekete toplumsal düzene karşı bir nitelik vermeyi başarmışlardır.

Almanya'daki öğrenciler de —birçok ülkede olduğu gibi— geçen yüzyıldaki bazı ihtilâlci hareketlerde önemli roller oynamışlardır. 1830 ve 1848 hareketleri bunlardandır. Ama öğrenci hareketleri Federal Almanya'da hiç bir zaman son yıllardaki kadar inançlı ve kararlı bir kalabalığa sahip olmamıştır.[5] Alman öğrenci hareketine son yıllarda damgasını vurmuş olan Rudi Dutscke gibi genç önderlerin ortak nitelikleri, düzene temelden karşı oluştur. «Öğrenci hareketlerini düzenleyenler, üniversite içi sorunların tüm toplumun yapısı söz konusu olmadan çözümlenemeyeceği görüşündedirler. Onlara göre Alman toplumu gerçek demokrasiye candan bağlı değildir ve bu durum toplumun tüm kuruluşlarında kendini belli etmektedir. (...) Öğrenci istekleri, bütün bu olanlara rağmen öğretim üyeleri ve politikacılar tarafından pek ciddîye alınmadığı ve bastırıcı tedbirlere bundan böyle de başvurulmaktan kaçınılmadığı takdirde, aşırı sol eğilimli öğrenci grupları gün geçtikçe güç kazanacaktır.»[6]

[3] Bunun nedenlerini «Yetişkinlerin Örgütlerinden Bağımsız Olmak» başlığı altında inceleyeceğiz.

[4] Bkz., Akyüz, s. 131.

[5] Berger, s. 793.

[6] San, s. 34 - 5.

İtalya'da üniversiteyi değiştirmeğe yönelik olarak başlayan hareket, çok kısa zamanda «endüstri uygarlığı»nı reddetme yolunda gelişmiştir. Marcuse ve özellikle *Tek Boyutlu İnsan* kitabı, bu eğilim içinde sık sık duyulan isimler olmuştur.[7] Teknik araçların gitgide artan rasyonelliğiyle en gelişmiş toplumların irrasyonel yönleri arasındaki zıtlık, üniversite gençliğini rahatsız eden ve «sistemi reddetme»ye iten bir nedendir.[8] Üniversite içinde gelişen hareket 1968 yılında üniversitenin dışına taşmış ve kendine toplumda müttefikler aramıştır.[9]

Japonya'da «öğrenci isyanı» 1960 yılında üniversite dışı bir sorundan dolayı patlak vermiştir. Birleşik Amerika ile olan anlaşmanın yenilenmesini önlemek için Zengakuren (Öğrenci Sendikaları Ulusal Federasyonu), Parlamentoyu güç kullanarak zaptetmeyi denemiştir. Açılan kampanyanın «bolluk içinde kriz» adına olması dikkati çekicidir.[10] Öğrenciler üniversitenin devlet ve toplum tarafından soluksuz bırakıldığı kanısındadır.[11] Düşman onlar için iki kelime haline gelmiştir: Yasaklar devleti ve toplumu.[12] Tutucu bir Japon üniversitesinde yapılan anket, öğrencilerin yüzde 50'sinin Japon imparatorluk kurumu için ya düşmanlık beslediğini, ya da ilgisiz kaldığını göstermiştir. Japon imparatorluk ailesine karşı beslenen duygulara gelince durum daha da belirginleşmektedir: Öğrencilerin yüzde 69'u ya ilgisizdir ya da düşmanlık beslemektedir. Gözlemcilerin kanısı, aynı anket liberal üniversitelerde tekrarlandığı takdirde, bu eğilimin daha da kesinlik kazanacağı yönündedir. Japon üniversite gençliği, impara-

7 Nobecourt, s. 808.

8 Bkz., Florio Santini, «*Aspects Socio-politiques et Psyco Pêdagogiques du Mouvement Estudiantin en Italie*», 1970 Beyrut 6'ncı Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri.

9 Bkz., Rossanda.

10 Hanawa, s. 756.

11 İbid., s. 760.

12 İbid., s. 763.

torun büyük manevî nüfuza sahip olduğu geleneksel bir ülkede rejimi meşru saymamaktadır.[13]

b) *Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler*

Sovyet Rusya'da rejime karşı hareketin daha çok üniversite öğrencileri arasında ve entelektüel düzeyde geliştiği anlaşılmaktadır. 1955'den bu yana, sosyalizmi özgürlük içinde kurmak eğilimleri Rus üniversitelerinde güçlenmeğe başlamıştır. Üniversitelerde daktilo veya teksirle çoğaltılan gizli dergiler yayınlanmaktadır. 1967 yılının ocak ayında bu dergilerden «Phoenix» adlı olanının yazarları polis tarafından tutuklandılar. Olaydan beş gün sonra Puşkin Meydanı ve Gorki Caddesinde toplanan öğrenciler, tutuklu olanların serbest bırakılmaları için büyük bir gösteri yapıyorlardı. Yeni tutuklanmalar oldu. «Kahrolsun tiranlık!» diye bağıranlar çıktı. Bunlar akıl hastanesine kapatıldılar.[14]

Polonya'daki öğrenci hareketlerinin 1956'dan beri temel niteliği rejime karşı oluşudur. Karşı oldukları sosyalizm değil, fakat iktidardakilerin sosyalizme ulaşmak için izledikleri otoriter ve bürokratik tutumdur. Kruşçef'in Stalin'i suçladığı ünlü XX'nci kongreden sonra (1956) öğrenci ve işçiler müştereken rejime karşı gösterilere başladılar. Polis devletini ve Komünist Partisinin bürokratik yapısını eleştiriyorlardı. Gomulka'nın başa geçmesiyle sona eren gösteriler, rejimde umulan değişikliklerin gerçekleşmemesi üzerine 1957'de yeniden başladı. Öğrenciler işçi meclislerinde yer aldılar ve polisle çarpıştılar. 1967 yılında bir piyesin yasaklanması üzerine çıkan olaylar sırasında üniversitelerde «Devrimci Komite»ler kuruldu. Mart 1968'de ortaya çıkan sloganlar şunlardı: «Özgürlüksüz eğitim istemiyoruz», «Yaşasın demokrasi», «Yaşasın söz özgürlüğü» (...) İki gençlik önderi Kuron ve Morjelewski'ye göre: «Ekonomik ve sosyal bunalımın kurulu bürokratik sistem içinde çözümü olanaksızdır: İhtilâl kaçınılmazdır.»[15]

[13] Bkz., Fuse, s. 254 - 6.
[14] Brau, s. 245 - 53.
[15] İbid., s. 254 - 9.

1968 yılında rejime karşı ayaklanmalarının sonucunda öğrencilerin birçoğu hapsi boylamıştır; birçoğu da üniversiteden kesin olarak uzaklaştırılmış, öğrenimlerine devam olanağını kaybetmişlerdir.[16] Polonyalı sosyolog Prof. Zygmunt Bauman 1968 öğrenci ayaklanmasını şu cümlelerle özetlemektedir: «Genç önderlerin niyetlerinden bağımsız olarak, bütün protesto hareketi kısa zamanda hatta rejimin ilkelerine karşı tüm bir muhalefet hareketine dönüştü. (...) 1968 Martında Polonya'da olanlar bir öğrenci hareketi idi, fakat kelimenin tam anlamıyle de bir öğrenci hareketi değildi: Gençler bütün toplumun öncüleri olarak ortaya çıktılar».[17]

23 Ekim 1956'da Budapeşte'de patlak veren ayaklanmada Macar gençliğinin ve onun içinde de üniversite gençliğinin önemli bir yeri vardı. Öncülük ise özellikle iktisat ve siyasal bilimler öğrencilerindeydi. İstedikleri Macaristan'daki rejimin Stalin'in etkilerinden uzaklaşıp, demokratikleşmesiydi. Ayaklanmadaki önemlerini çok iyi bilen İmre Nagy, hapishaneden çıkıp da başbakan olunca, kurduğu hükümete öğrenci kuruluşlarının temsilcilerini de aldı.[18]

Çekoslovakya'da öğrenciler 1955'den itibaren sosyalizmden soğumağa ve rejime karşı bir tutum takınmağa başlamışlardır. Bunun nedeni, Novotny ve arkadaşlarının yürüttükleri Stalinci yoldu. Gençlerin komünist partisindeki oranları da gitgide azalmaktaydı. Öğrenciler rejimin liberalleşmesi yolunda çaba göstердiler ve Dubçek ile Svobada'ya destek oldular.[19]

1965 yılında Prag'daki yükseköğrenim yapan gençlerin siyasal eğilimlerini öğrenmek için yapılan bir anket, örnekleme girenlerin (1800 erkek öğrenci) yüzde 90'ının arkadaşları ile siyasal konuları tartıştıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu arada, «Çekoslovakya'daki sosyalizm acaba sahip olduğu olanaklardan yarar-

[16] Mieczyslaw Walpurg, «*Le Combat des Etudiants Polonais*» başlıklı makale için yazdığı önsöz «Esprit», Mai 1969, s. 859.

[17] Bauman, s. 864.

[18] Brau, s. 269 - 70.

[19] İbid., s. 260 - 8.

lanıyor mu?» gibi dolaylı bir soruya verilen cevaplar, üniversite gençliğinin rejim karşısındaki tutumunu aydınlatacak türdedir. (Rejimin otoriter karakterde oluşu, daha açık sorulara olanak vermemektedir.) Öğrencilerin sadece yüzde 2'si yararlanmanın «tamamen», yüzde 18'i «kısmen», yüzde 59'u «çok kısıtlı olarak» gerçekleştiği ve yüzde 15'i de «hiç» gerçekleşmediği kanısındaydı.[20]

Yugoslavya'da öğrenciler kendi sorunlarını rejim sorunlarından ayırmamış ve önceliği hep ikincilere vermişlerdir. 1968 mayısında, Belgrad Gençlik Federasyonunun yayın organında şu satırlara rastlanmaktadır: «Ne kadar sivri olursa olsun, öğrencilerin kendilerine özgü sorunları kendi başlarına, genel sorunların dışında çözülemez: Öğrencilerin maddî durumları toplumun ekonomik durumundan ayrılamaz; öğrencilerin kendi kendilerini yönetmeleri, bütün toplumun özyönetiminin (autogestion) ortaya koyduğu sorunlardan ayrılamaz...»[21]

Haziran 1968'de Belgrad Üniversitesinin öğrenciler tarafından işgal edilen binalarının üzerlerini kaplayan afişlerde, «öğrenciler, işçiler ve köylüler, bürokratlara karşı birleşiniz!», «Kahrolsun kızıl burjuvazi» sloganları okunuyordu. Belgrad Belediye Başkanının Komünist Birliği Mahallî Komitesi toplantısındaki sözleri, öğrenci hareketlerinin amacının kendilerince gayet iyi anlaşıldığını göstermektedir: «... Sistemimize karşı yapılan gösterilere hoşgörü gösteremeyiz.»[22] 6 Haziran 1968'de üniversite öğrencilerinin hazırladıkları eylem programının en uzun kısmı rejim ve toplumsal düzenle ilgili sorunlara ayrılmıştı.[23] Fakat Tito'nun da müdahalesiyle, rejimin öğrenci isteklerine karşı anlayışlı davranması sonucu hareket rejim içerisinde kaldı.

c) *Endüstrileşmemiş Ülkeler*

İktisaden gelişmiş ülkelerin tersine, yoksul ülkelerdeki üni-

20 Matejovsky, s. 291 - 3.
21 Perlman, s. 272.
22 Plamenic, s. 2154.
23 İbid., s. 2155 - 6.

versiteli gençlerin önemli bir kesimi yeterli mali kaynaklara sahip bulunmamaktadır. Latin Amerika ülkelerindeki gözlemler, bu durumun öğrencilerin «düzene karşı» olmalarında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Yalnız unutmamak gerekir ki, bu tek başına yeterli bir neden değildir. Ancak «gelecek endişesi» ile birleştiğinde devrimci bir potansiyel doğmaktadır. Yoksa diplomanın kendisine maddî olanak ve toplumda itibar sağlamada yeterli olduğuna inanan yoksul öğrencilerin, diğerlerinden çok daha tutucu bir davranış içinde bulunmaları mümkündür.[24]

Altsınıflardan gelenler Meksika'da yüzde 12, Arjantin'deki üç büyük üniversitede de yüzde 11 - 13 ve 18'dir. Üstelik «orta sınıf»tan olarak kabuledilen öğrencilerin çoğunun ailesinin geliri de oldukça mütevazıdır. Bu oranlar, örneğin Batı Avrupa ülkelerinden yüksektir.[25]

Buenos Aires'de yapılan ve 1955 - 1965 dönemini kapsayan bir araştırma, zamanlarının önemli bir kısmını gelir getirecek bir işe ayırmak zorunda kalan öğrencilerin, tüm üniversite öğrencilerinin yüzde 66'sına ulaştığını ortaya koymuştur. Gene aynı araştırma, 1945 - 1954 yılları arasında üniversiteye giren öğrencilerin ancak yüzde 17'sinin normal zamanda öğrenimlerini bitirebildiklerini göstermiştir. Başarısızların büyük çoğunluğu alt ve orta sınıflardan gelmektedir. Böylece öğrenci gündüz işçi veya memurlarla birlikte yaşamakta, gece kurlarına devam ederken de üniversitenin ortak koşullarının etkisi altında kalmakta ve öğrencilerin siyasal eylemlerine katılmaktadır.[26]

Uruguay, Brezilya ve Meksika'da öğrenci isyanlarının «düzene karşı» olma niteliği açıktır. Aradaki fark — ilerde daha ayrın-

[24] Bkz., Jean-Denis Bredin, «La Révolte des Etudiants et la Crise des Générations», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri, 1970.

[25] Bkz., Souchére, s. 54. Bu durumu, Latin Amerika ülkelerinde üst sınıfların henüz çok dar oluşu ve gelişmiş ülkelerde altsınıflar için üniversite dışında da olanakların bulunmasıyle açıklamak mümkündür.

[26] İbid., s. 56.

tılarıyle göreceğimiz üzere— bağımsız bir hareket olmaktan veya rejim karşısındaki genel muhalefetin bir parçası olup olmamaktan ibarettir. Özellikle Şili gibi düzende köklü değişiklikleri öngören örgütlerin iktidara ulaşma şansının bulunduğu yerlerde, gençliğin siyasal mücadelesi düzene karşı, fakat rejim içinde kalabilmiş, siyasal çatışma rejim üzerine taşmamıştır.[27]

«Üniversiteye karşı olma» niteliğiyle ilgili olarak söz konusu ettiğimiz Honduras, Santa Domingo ve Haiti bir yana bırakılacak olursa, Latin Amerika'da öğrenci isyanına rastlanmayan ve hele «düzene karşı» bir hareketin daha uzun bir süre beklenmediği ülke Küba'dır. Çünkü Küba gençliği köklü düzen değişikliğinde bizzat en büyük rolü oynamıştır ve belirli bir ölçüde de olsa oynamaya devam etmektedir. Castro, kırk yaşından yukardakiler arasında ihtilâli anlayabilecek bir kişinin bile boşuna aranacağını söylemiştir. Burada öğrenciler, ihtilâli gerçekleştiren genç kuşak arasında sadece bir bölümü meydana getirmişlerdir. Küba ihtilâli bir gençler ihtilâli olmuştur.[28]

Venezüella'da Prof. Humberto Cuenca 1964 yılında şu satırları yazmıştır: «İhtilâlin öncüleri öğrencilerdir; bu durum Latin Amerika'da gerçekleşmektedir.» 1963 yılında rejime karşı hareketlerde öğrenciler büyük rol oynamışlardır. 1964 yılında Ekvator ve Bolivya'daki rejim değişikliklerine gene onlar büyük katkıda bulunmuşlardır. Venezüella'da düzeni değiştirmek için silâhlı militanlar teşkil etmişlerdir.[29]

İspanya, üniversite içi sorunlardan başlayan bir hareketin rejime yönelmesine iyi bir örnektir. «Üniversite içi demokrasi» istemi rejimin baskısıyle karşılaştıkça, öğrenciler sorunun çözümünü rejime bağlamaya başlamışlardır.[30] Bir süreç içinde ve hızlı bir şekilde, üniversite içi muhalefet rejime karşı muhalefete

27 İbid., s. 57 - 62.

28 Bkz., Meyer, s. 744.

29 İbid., 741 - 745.

30 Bkz., Sergio Léon, «*Notes sur le Mouvement Etudiant en Espagne*», «l'Homme et la Société», Avril 1970, s. 238.

dönüşmüştür. Madrid'deki Üniversite Öğrencileri Demokratik Sendikasının 1968 yılında yayınladığı bir bildiride, «üniversitedeki değişimin, toplumdaki değişimden ayrılamayacağının bilincine vardıkları» açıklanmaktadır.[31] Rejimin kendi amaçları için düzenlediği gençlik gösterilerinin nasıl, kendiliğinden «özgürlük ve demokrasi» haykırışlarına dönüştüğü hatırlardadır.[32]

Suriye'deki durum Küba ve Şili örneğini hatırlatmaktadır. Gençler yeni rejimin kurulmasında rol oynamışlardır. Düzenin geçirmekte olduğu köklü değişime de katılmaktadırlar. Üniversite yönetiminde ve korporatif yasama organında yer almaktadırlar. Üniversite öğrencilerinden yarısından fazlasının El-Fetih örgütüne bağlı bulunduğu ileri sürülmektedir. Bütün bular —hiç değilse şimdilik— Suriye'deki gençlik potansiyelinin bir isyana dönüşmesini önler görünmektedir.[33]

Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki 1966 öğrenci ayaklanması da önce eğitim sistemine ve üniversiteye yönelik olarak başlayıp, kısa zamanda toplumsal düzenin kendisine yönelmiştir. Sosyalist ülkelerin hemen tümünde olduğu gibi, öğrenciler sosyalist ideolojiye karşı değillerdi; fakat toplumsal düzende ideoloji ile çatışan yanları değiştirmek istiyorlardı. Mao Çe Tung —Mareşal Tito'dan da ileri giderek— hareketi frenlemek yerine yönetti. Ondan bir itici güç olarak yararlandıktan, öncülüğü ile «Halk Ordusu» ve proletaryayı harekete geçirdikten sonra da öğrencilerin tekrar okullarına dönmelerini, enerjilerini sistemin yenilenmesine harcamalarını sağladı.[34]

d) *Türkiye*

Atatürk'ün reformlarını birbiri peşisıra gerçekleştirmeye çalıştığı Cumhuriyet'in ilk on yılında hemen hiç bir öğrenci hareketine rastlanmamıştır. Gençlik, rejimin ve Kemalist ilkelerin en ateşli savunucusu olmuştur. Bir yabancı gözlemcinin de belirttiği

[31] Bkz., De Lara, s. 848 - 53.
[32] Léon, s. 228.
[33] Bkz., Kışlalı, s. 35.
[34] Vandermeersch, s. 769 - 72.

gibi; «Atatürk (...) ulusun geleceğini özellikle gençliğe emanet etmiştir. (...) Bu ateşli hava içinde, öğrenciler Atatürk'ü bir ölüm hastasının ve köhne bir imparatorluğun külleri arasından güçlü, modern bir devlet yaratan ve kendilerine bu yeni ulus içinde önderlik ve önem vaat eden dinamik bir güç olarak görmüşlerdir.»[35]

Reformların hızı azaldıkça ve özellikle Atatürk'ün ölümünden sonraki yöneticilerin «devrimcilik» anlayışı, yapılmış reformların bekçiliğine dönüştükçe, öğrenci gençlik de iktidarların rejim içindeki muhalifleri olmağa başlamışlardır. (1950 - 1954 arası, yeni bir hamle dönemi izlenimini uyandırdığı için bu genel çizginin dışında kalmaktadır.) 1960'lardan sonra ise, öğrenci hareketleri rejim içinde, fakat toplumsal düzene karşı bir mücadele görünümü almıştır.

1965 - 1970 döneminde öğrencilerin yaptıkları 92 sessiz yürüyüşten sadece 27 tanesi üniversite ve eğitim sistemiyle ilgili nedenlerdendi. (Bu rakama üniversiteye giremeyen lise mezunlarının yaptıkları protesto yürüyüşleri dahildir.) Geri kalan 65 sessiz yürüyüş ise, toplumsal düzen veya siyasal rejimle ilgili sorunlar nedeniyle gerçekleştirilmişti... Yeni bir eylem biçimi olan boykot ve işgaller konusunda da aynı şeyi söylemek mümkündür. 1969 yılından itibaren, boykot ve işgallerin amacı üniversite içi sorunlar olmaktan çıkmış, rejim ve toplumsal düzenle ilgili sorunlar halini almıştır. Örneğin 1970 yılındaki 53 öğrenci boykot ve işgalinin hemen hepsi siyasal iktidara karşı bir nitelik taşıyordu.[36]

1970 yılında Hacettepe ve Erzurum Atatürk Üniversitelerinde uyguladığımız ankete verilen cevaplara göre, öğrencilerin yüzde 74,3'ü kurulu yasal ve toplumsal düzenden memnun değillerdir. Sadece yüzde 13,2 soruya olumlu cevap vermiştir. Geri kalanların ise bu konuda fikirleri yoktur veya açıklamaktan kaçınmaktadırlar. Dikkati çeken bir nokta da, düzenden hoşnutsuzluğun dördüncü sınıflarda yüzde 81,5'e varışıdır.

Fakat rejime karşı oluş aynı derecede belirgin değildir. Öğren-

[35] Seyliowice, s. 6.

[36] Bkz. Abadan, «*The Politics of Student...*»

cilerin önemli bir kısmı, düzen sorununun çok partili bir demokraside çözülebileceğine olan inançlarını yitirmemişlerdir. Aynı ankete katılanların yüzde 46,5'i «çok partili rejimin Türkiye için en iyi yol» olduğuna inandıklarını belirtmişlerdir. Aksi kanıyı savunanlarsa ancak yüzde 32,2'dir.[37]

Benzer durumlara, rejimin liberal olduğu ve siyasal iktidarın öğrenci hareketlerine baskı ile cevap vermeyip «hoşgörü» gösterdiği hemen bütün ülkelerde rastlanmaktadır. Polis tedbirlerine başvurulduğu ölçüde öğrenciler rejime de karşı çıkmaya başlamaktadırlar. Türkiye'deki durumu, anketin uygulandığı 1970 başlarına kadar, Demirel hükümetinin uyguladığı liberal politikaya bağlamak mümkündür.

e) *Sonuç*

Öğrenci isyanının üniversite içinden zamanla toplumsal düzene karşı yönelmesini —gelecek endişesinin yarattığı huzursuzluğu göz önüne alırsak— doğal karşılamak ve hatta durumun bilincine varmak olarak kabul etmek gerekecektir. Çünkü üniversitenin öğrencisinin geleceğini garanti edememeye başlayışı, eğitim sisteminin yetersizliğinden çok, toplumsal düzenle ilgilidir. Bunun yarattığı bunalımla üniversiteye saldırmak, toplumsal adaletsizliğin ezdiği işçilerin geçen yüzyılın ilk yarısında fabrikaları tahrip etmelerini hatırlatmaktadır. Öte yandan, üniversite içi sorunlarla ilgili mücadelesinde bile, çözüm yolunun aslında üniversite içinde olmadığını öğrenci kısa zamanda fark etmektedir. Çatışma üniversite dışına taştığında da, rejimin karar alma mekanizmalarını etkilemekten uzak olduklarını görmek, gençleri rejim içindeki bir mücadeleden rejim üzerinde bir mücadeleye itmektedir. İlk protesto hareketlerinden itibaren öğrencinin karşısında üniversiteden çok polisi ile birlikte devleti buluşunun da bu süreçteki rolünü unutmamak gerekir.

Üniversite içinde çözümü mümkün bazı küçük sorunlar

[37] Bu konuda daha geniş bilgi için, bkz., infra., s. 215 - 6.

karşısında bile üniversite yetkili organlarının direnişi ve geleneksel tutumlarını sürdürmek isteyişi, mücadelenin üniversite içinden üniversite dışına yönelmesini geciktirici bir etken olmaktadır. Nasıl ki tersi tutum bu süreci hızlandırmakta ve modern üniversitelerde öğrenci hareketlerinin toplumsal düzene karşıtlığı çok daha çabuk bir şekilde ortaya çıkmaktadır.[38]

Gelecek endişesi --büyük ölçüde— diplomalı yaratma hızıyle ekonominin gelişme hızı arasında, birincinin lehine büyük bir fark olmasından doğmaktadır Ama ekonomik gelişmenin yüksek bir hıza sahip bulunduğu ve diplomalı işsiz sorununun görülmediği ülkelerde bile durumun pek farklı olmaması nasıl açıklanabilir? Örneğin Federal Almanya, Japonya, Birleşik Amerika'daki öğrenci isyanlarının «düzene karşı» olmasındaki tek neden rejimin karar alma mekanizmasını etkileyememek midir?

Aslında ileri derecede endüstrileşmiş «batılı» ülkelerin öğrencilerindeki gelecek endişesi ile, «Üçüncü Dünya» ülkelerinin üniversite gençliğinin durumu arasındaki fark, nitelik değil nicelik farkıdır. Birincilerde ekonomik endişe çok azalırken, yerini istenen «statü ve kudret»e sahip olamamak endişesi almaktadır ki, bunun temelindeki nedene ilerde uzun uzun değineceğiz.[39]

Toplumsal düzene karşı olan öğrenci hareketlerinin rejim içinde kalıp kalmaması sorunu, bir başka açıdan ülkedeki siyasal güçler dengesine de bağlı olmaktadır. Toplumsal düzende köklü değişiklikler öngören örgütlerin iktidara ulaşma şansının bulunduğu ülkelerde gençliğin siyasal mücadelesi rejim üzerine taşmamaktadır. Ama düzen değişikliği önerenlerin iktidara gelebilme şansının bulunmadığı toplumlarda, öğrenci hareketleri kısa zamanda rejime de karşı bir nitelik kazanabilmektedir

38 Supra., «Üniversiteye karşı olmak sonuç».

39 Bu konuyla ilgili olarak bkz. Fuse, s. 260 - 263.

III.

YETİŞKİNLERİN ÖRGÜTLERİNDEN ve ÖNDERLİĞİNDEN BAĞIMSIZ OLMAK

a) *İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler*

Son yıllardaki gençlik hareketlerinin yetişkinlerden bağımsız gelişmesi özelliği bu gruba giren ülkelerde daha belirgindir

Birleşik Amerika'da, eyleme katılan gençler eskiden kendilerinden yaşlı kuşaklardan önderlerin peşinden giderlerken, bugün bu durum hemen hemen sona ermiştir. Hatta eskilerin getirdikleri ideolojileri bile reddetmektedir.[1] Yaşlı kuşakların kurdukları ve yönettikleri örgütler açısından da durum aynıdır. Örneğin 1930 yıllarındaki öğrenci hareketlerinin siyasal partilerle yakın ilişkileri varken, bugünküler yetişkinlerin kurdukları bütün örgütlerden bağımsız ve hatta onlara karşı olarak gelişmektedir.[2]

1968 Mayıs – Haziran olaylarına gelinceye kadar, Fransa'daki gençlik hareketlerini, siyasal partiler —üniversite içindeki kolları kanalıyle kontrol edebilmişlerdir Fakat bir «öğrenci ayaklanması» (la révolte étudiante) olarak değerlendirilen söz konusu hareket, yaşlı ve orta yaşlı kuşakların egemen oldukları bütün siyasal örgütlerin dışında ve onlardan bağımsız bir biçimde gelişmiştir «Aşırı» olarak nitelendirilen öğrencilere karşı çıkan bütün kuruluşlar, genel öğrenci kitlesi içindeki etkilerini kaybetmişlerdir Bunların başında Fransız Komünist Partisi gelmektedir. Gençler bu gibi örgütlerden yardım istememişlerdir. Fakat başlangıçta

[1] Dolan.

[2] Seymur Martin Lipset, «*Aktivist Öğrenciler: Bir Görüş*», «Ufuk» dergisi, cilt 2, sayı 1, Ankara 1969, s. 4.

çok sert bir şekilde eleştiren siyasal kuruluş ve işçi sendikaları, hareketin umulmadık bir hızla gelişmesi ve özellikle genç işçiler arasında yankı bulması üzerine, kendileri gençlere gitmek, onların yanında görünmek gereğini duymuşlardır.[3]

Almanya'da da öğrencilerin siyasal hayatta önemli roller oynamaları yeni bir olay değildir. Fakat öğrenci hareketlerinin bağımsızlaşması yaşlı ve orta yaşlı kuşaklardan kopması yenidir. Bu kopuşun en açık belirtilerinden birisini Sosyal Demokrat Parti ve onun öğrenci örgütü olan SDS. arasında görmek mümkündür. Parti sosyalizmden ayrıldıkça SDS. de partiden ayrılmış ve 1961'de iki örgüt arasındaki son bağlar da çözülmüştür.[4]

Basının da etkisi ile, öğrenciler yaşlı kuşakların gözünde toplumdaki bütün kötülüklerin nedeni gibi görünmeye başlamışlardır. Bir zamanlar Yahudilere karşı yaratılan hava şimdi de öğrencilere karşı yaratılmıştır. Alman öğrencileri bir profesör, yazar ve sanatçı azınlığı dışında diğer kuşaklar içinde hiç bir müttefik bulamamışlardır. Öğrencilerin etkisinde kalan, onlarla ilişki kuran bazı genç işçiler —işlerine son verilmek dahil— en sert cezalarla karşılaşmışlardır. İşin ilginç yanı, bu konuda işverenlerle işçi sendikalarının işbirliği yapmalarıdır. Sokaklarda görüşlerini halka anlatmaya çalışan gençlerin çoğunlukla karşılaştıkları muamele hakaret olmuştur.[5]

Üniversite öğrencilerinin yaşlı kuşakların ideolojik önderliğini reddettiğine en açık örnek, Herbert Marcuse'nin 13 Mayıs 1968 tarihinde Hür Berlin Üniversitesinde verdiği konferans sırasında çıkan olaylardır. Bir zamanlar «Gençlerin Peygamberi» sayılan Alman asıllı filozof yuhalanmış, sözü yarıda kesilmiş, toplantı bitmeden salonu terketmek zorunda kalmıştır.[6] Başta Rudi

[3] Bkz., «*Les Communistes Devant l'Enigme Etudiante*», «Le Nouvel, Obs.», 15 Mai 1968, s. 35 - 36.

[4] Berger, s. 793 - 8.

[5] İbid., s. 802 - 803.

[6] Bkz., Melvin J. Lasky, «*Avec les Etudiants du S.D.S.*», «Preuves»,

Dutschke olmak üzere, Uwe Bergmann, Wolfgang Lefévre, Bernd Rabehl gibi, öğrencilerin eğilimlerine uygun ideolojik görüşler geliştiren önderler bizzat öğrencilerin arasından çıkmıştır.[7]

İtalya'da da öğrenci isyanı toplumda kendisine müttefikler bulamamıştır. Toplumun öteki kesimlerinden öylesine kopmuştur ki, 1 mart 1968'de Roma'daki büyük polis – öğrenci çatışmasında yüzlerce kişinin yaralanması bile kamuoyunun tam bir kayıtsızlığı ile karşılaşmıştır.[8] Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi, gençlerin yetişkinlerin siyasal veya meslekî örgütlerinden kopmaları, bağımsızlaşmalarıdır. Artık geleneksel işçi ve Katolik örgütler, öğrenci hareketlerini kontrol edemez olmuşlardır.[9] İtalya'da da, bütün görünüşe rağmen, Marcuse'nin ideolojik öncülüğü tartışmalı hale gelmiştir. Gençler kendi doktrinlerini kendileri hazırlamayı tercih etmişlerdir.[10]

Japonya'da öğrenci hareketlerinin yetişkinlerin egemen oldukları örgütlerden bağımsızlaşması 1958 yılında başlamıştır. Macaristan ayaklanmasını Rus tanklarının ezmesinden sonra, Öğrenci Sendikaları Ulusal Federasyonu—o zamana kadar bağlı bulunduğu—Japon Komünist Partisinden kopmuştur. Hatta kopmakla da kalmamış, yönünü ve yöneticilerini şiddetle eleştirmeye başlamıştır.[11] Tokyo'daki Waseda Üniversitesinde yapılan bir anket, yaşlı ve orta yaşlı kuşakların önderliğinin reddinin başka bir örneğini vermektedir. Öğrencilerin beğendikleri siyasal önderler arasında Başbakan Elsaku Sato ve Sosyalist Parti Başkanı Seiichi Katsumata'nın isimleri bile yoktur.[12]

fév., Mars 1969, s. 68 - 69; Turgut Kalpsüz, «*1968 Yılı Yaz Sömestrinde Hür Berlin Üniversitesinde Cereyan Eden Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt), s. 57 - 58.

7 Adı geçen gençlik önderlerinin düşünceleri için bkz., *La Révolte des Etudiants Allemands*, Gallimard, Paris, 1968.

8 Nobécourt, s. 808.

9 Rossanda, s. 206.

10 Nobécourt, s. 808.

11 Hanawa, s. 756.

12 Fuse, s. 255.

b) *Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler*

Rusya'da gençlerin yetişkinlerin önderliğini reddetmeleri, onlardan bağımsızlaşmaları, yöneticiler tarafından bile kabul edilmekte ve neden olarak «kuşak çatışması» gösterilmektedir. 1955' den sonra üniversitede gelişen «sosyalizmi özgürlük içinde kurma» eğilimlerine karşı, Sovyet yöneticileri yeni kuşakları, babalarının komünizmi kurmak yolundaki çabalarına minnettar olmadıkları için, nankörlükle suçlamışlardır.

1964'de Kruşçef bir film dolayısıyle şunları yazmıştır: «Gençlerin kafalarında, babalarının hayatta onlara yön veremeyeceği ve onlara danışmanın gereksiz olduğu inancının yerleştirilmesine çalışılıyor. Bu filmin rejisörüne göre, yetişkinlerin yardımı istenmeden, gençler nasıl yaşayacaklarına kendileri karar vermelidirler. Bu sınırı aşmak değil midir?» Bir yıl sonra ise Pavlov, «yaşlı kuşakların tarihsel tecrübeleri karşısındaki küçümseyici, cehalete dayalı davranışı» kınamıştır.[13]

Rus sosyoloğu Alexandre Gorbovski, «yaşlı kuşaklar tarafından övülen değer ve ülkülerin, gençler tarafından tamamen reddedildiğini» yazmaktadır.[14]

Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya gibi diğer sosyalist ülkelerde durumun farklı olduğunu görüyoruz. Gençler toplumdan soyutlanmamış, yetişkinlerden ve onların örgütlerinden tamamen kopmamışlardır.

Polonya'da 1956 yılında «Poznan Ayaklanması»nda hapishaneye saldırıp içeridekileri kurtaran kalabalık, öğrenci ve işçilerden meydana geliyordu. Ayaklanmayı bastırmak için yollanan hükümet kuvvetleri ise asilere katıldılar. Daha sonra ortaya çıkan işçi milislerinde öğrenciler de yer aldı. Öğrenci hareketleri yetişkinlerin önderliğinden kopmadığı gibi, toplumdan da soyutlanmamıştır. Hatta 1967 kasımında bir piyesin yasaklanması sonucun-

[13] Brau, s. 245 - 53.

[14] Alexandre Gorbovski, «*La Génération de Refus et de l'Enthousiasme*», «Le Courrier», Nisan 1969, s. 28.

da çıkan olaylarda, bütün yayın organlarının halkı öğrencilere karşı kışkırtmasına rağmen, birçok fabrikalarda boykottaki öğrencilere yardım için önemli miktarlarda paralar toplanmıştır.[15]

Polonyalı sosyoloji profesörü Zygmunt Bauman'ın belirttiği gibi; «Gençler Polonya siyaset sahnesinde kendi kuşaklarının değil, bütün ulusun temsilcileri olarak belirdiler.»[16] Çünkü, kendi kuşaklarının diğerlerinden farkının bilincinde olmalarına rağmen, ulusun büyük çoğunluğu ile ortak amaçlar taşıyorlardı. Ana sorunları aynıydı. Öğrencilerin, «Genç Kuşak Programının Tezi» başlıklı bildirilerinde şu cümle bu açıdan aydınlatıcıdır: «İlk amacınız, toplumsal düzeni yeniden kurmak için zorunlu olan demokratik özgürlükleri elde etmektir.»[17] Çekoslovakya'daki Dubçek rejimini ezmek için Rusya'nın öncülüğünde yürütülen askerî harekete Polonya'nın da katılması üzerine öğrencilerin yayınladıkları bildirideki, «Biz özgürlük ve demokratik sosyalizm istiyoruz» ifadesi de yukardaki düşünceyi tamamlamaktadır.[18] Çeşitli fabrikaların işçileri yayınladıkları bildirilerde öğrencilerin yanında olduklarını ve gerektiğinde bunu eylemleri ile de fiilî olarak göstereceklerini açıklıyorlardı.[19]

3 Ekim 1956'da stalinci sosyalizme karşı Macaristan ayaklanması Budapeşte gençliğinin başkent sokaklarına inmesiyle başlamıştır. Dikkati çeken nokta, halkın onlara katılmasıydı. Gençlikten kasıt sadece öğrenciler değildi. Fakat üniversite öğrencileri bu gençliğin öncüsü durumundaydılar. İstenen Macaristan' da demokratikleşme sürecinin hızlandırılması ve stalinciliğin izlerinin silinmesiydi.[20]

Çekoslovakya gençliği Novotny ve arkadaşlarının yürüdükleri stalinci yola 1955'den beri karşı çıkmağa başlamıştır. Özellik-

[15] Brau, s. 254 - 9.
[16] Bauman, s. 861.
[17] İbid., s. 866.
[18] Brau, s. 269 - 270.
[19] Brau, s. 269 - 270.
[20] Brau, s. 269 - 70.

le üniversite gençliğinin Çekoslovakya Komünist Partisindeki oranı gitgide azalıyordu. Bir dikta niteliği taşıması yüzünden, halkın önemli bir kısmı, rejimin liberalleşmesi yolunda gençleri destekliediler. Gençler Sovyet sosyalizmini beğenmedikleri için Dubçek ve Svoboda'yı tutuyorlardı.[21] Demokratik sosyalizm denemesine karşı Varşova Paktı ülkelerinin silâhlı müdahalesi öğrenci hareketini sertleştirdi. Kasım 1968 içinde boykot ve işgal gibi eylemler yaygınlaştı. Öğrencilerin yayınladıkları on maddelik istek listesinin ilk maddesi, hareketin incelediğimiz yönü açısından önemi taşımaktadır: «Bizim programımız, 1968 nisanında kabul edilen Komünist Partisi Faaliyet Programı üzerine kurulmuştur ve gelecekte de bu böyle olacaktır.»[22]

Üniversite öğretim üye kadrosunun çok büyük bir çoğunlukla öğrencilerin hareketini desteklemesi dikkati çekiyordu. Aynı destek işçiler tarafından da gösterildi. Öğrencilerin on maddelik istekleri çeşitli sendikalarca benimsendi. Bu isteklerin büyük kısmı özgürlükler ve halkın yönetime katılması ile ilgiliydi.[23]

1968 haziranında ortaya çıkan Yugoslav öğrenci ayaklanması da toplumun diğer kesimlerinden ve hatta diğer kuşakların önderliğinden tamamen kopmamıştır. Bir yandan birçok profesör ve düşünür baştan beri öğrencilerin yanında yer alır ve onları etkilerken; öte yandan —gazetelerin bütün çabalarına rağmen— işçi ve köylülerin bir kısmı da öğrencileri destekledi, toplantılarına katılıp konuşmalar yaptı. Hatta Komünist Partisi içinde önemli bir kesim, öğrencilere en azındankarşı çıkmayarak olumlu bir rol oynadı. Nihayet bizzat Mareşal Tito'nun gençlere hak vermesi dikkati çekiciydi.[24]

c) *Endüstrileşmemiş Ülkeler*

Öğrenci hareketlerinin yetişkinlerin örgütlerinden ve dolayı-

21 İbid., s. 260 - 8..
22 Matejovsky, s. 297.
23 İbid., s. 298 - 9.
24 Plamenic, s. 2151 - 77.

sıyle önderliklerinden bağımsızlaşması «Üçüncü Dünya Ülkeleri»nde endüstrileşmiş ülkelerdeki kadar belirgin değildir. Dikkati çeken nokta, bir ülke ne derecede geri kalmışsa, öğrenci hareketlerindeki bu özelliğin de o derecede ortadan kalkmasıdır.

«Siyah Afrika»daki birçok ülkede, ülkenin yöneticileri ile üniversite öğrencileri hemen hemen aynı kuşaktandırlar. Bu ülkelerde gençlik nüfusun yüzde 50'den fazlasını meydana getirmektedir. Gençleri etkileyen de, sorunlarına çözüm yolu bulanlar da gene genç kuşaktan önderlerdir.[25]

Latin Amerika ülkelerinde, öğrencilerin profesyonelleşmiş önderleri genellikle siyasal partilerin hizmetinde, onlarla organik ilişkileri bulunan kişilerdir.[26] Siyasal örgütler öğrencileri malî bakımdan destekleyerek kontrolleri altında tutmakta ve kullanmaktadırlar.[27] Bu durum söz konusu ülkelerdeki öğrencilerin, yetişkinlerin önderliğinden kopmaktan ne kadar uzakta bulunduklarını göstermektedir. Ne var ki, ülkenin gelişme düzeyi yükseldikçe ve demokratikleştikçe öğrenci hareketleri toplumun diğer kesimlerinden kopmağa ve bağımsızlaşmağa yüz tutmaktadır.

Küba gibi gençlerin yönetiminde ihtilâl geçiren bir ülkede, yönetici kadro ile öğrenciler arasında henüz büyük bir kuşak farkıve kopma söz konusu değildir. Fakat Brezilya gibi yaşlı ve tutucu yöneticilerin egemen olduğu bir ülkede de durumun pek farklı bulunmadığını görmekteyiz. Ne var ki, buradaki neden önemli bir rejim sorununun bulunuşudur. Burjuvazi ve orta sınıf —okuma yazma bilmeyenler oy hakkına sahip olmadıkları için— seçmen kütlesinin çoğunluğunu meydana getirmektedir. Bunlar, parlamentonun yetkilerini kaldıran, siyasal partileri kapatan, fakat —büyük Amerikan yardımına rağmen— ekonomik sorunlara aynı ölçüde çözüm bulamayan otoriter rejimden ve askerlerin birbiri peşisıra iktidara gelmesinden usanmışlardır. Bu rejim, bir solcu yatağı olarak kabul edilen üniversiteyi de baskı altında tutmak-

25 Bkz., Bonambella.
26 Meyer, s. 743.
27 İbid., s. 751.

tadır. 26 Haziran 1968'de Rio'da yapılan yürüyüşe, öğrencilerin yanında yüzbinlerce öğrenci ailesi, profesör, öğretmen ve din adamının da katılması bir rastlantı değildir. «Baskıya karşı, Tanrı ile birlikte demokrasi yürüyüşü» ortak bir düşmana karşı gerçekleşmiştir ve ortak amaca ulaşmadan da gençlerle diğerleri arasında bir kopma beklenmemelidir.[28]

Meksika'daki durum ise bir yanı ile Fransa'daki öğrenci ayaklanmasını hatırlatmaktadır. İhtilâl ortamı bulunmayan bir ülkede, öğrenci hareketleri 1968 yılında bir ihtilâl görünümü yaratmıştır. Fakat benzerlik burada bitmektedir. Meksikalı öğrenciler her şeye rağmen yetişkinlerin önderliğinden tamamen kopmanuşlardır. Düzenledikleri bazı protesto yürüyüşlerine yüzbinlerce kişinin katılabilmesi bundandır. Gerçi ileri derecede endüstrileşmiş ülkelerde de—başta Fransa olmak üzere— başlarda öğrenciler kamuoyunun belirli bir sempati ve desteğini kazanabilmiştir. Ama sonuç genellikle toplumun diğer kesimlerinden kopmak ve soyutlanmak olmuştur. Halbuki gerek Meksika, gerekse Brezilya'da üniversite yöneticileri —kamuoyunun desteğini kaybetmemek için— hareketi frenleyip, aşırılığı önleyebilmişlerdir. Dikkati çeken nokta, her iki ülkedeki gençlik hareketlerinin de sosyalist olmaktan çok liberal eğilim taşımalarıdır.[29] Fakat arada bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Meksika'da üniversite gençliğini diğer kuşaklara bağlayan bağların daha gevşek olduğunu ve ilerde çözülebileceğini söylemek mümkündür. Çünkü hareket daha soldadır ve gençlerin, kendilerine sempati besleyenlerle ortak düşmanları yoktur. İstekleri liberal eğilimli aydınlarınkini aştığı takdirde, yoksul topraksız köylünün bir bölümü hariç, işçilerden bile destek görecekleri çok şüphelidir. Bu, Meksika'nın Latin Amerika ülkeleri içinde iktisadî kalkınmada ve hatta sosyal adalet tedbirlerinde ayrıcalıklı (imtiyazlı) sayılabilecek bir duruma sahip bulunmasından gelmektedir.[30]

28 Bkz., Souchére, s. 58 - 9.

29 İbid., s. 60 - 63.

30 Bkz., İbid., s. 60 - 62 ve J.-F. Held - C. Kiejman, *Mexico: le Pain et les Jeux*, Paris. 1969.

Venezüella'daki öğrenci hareketlerinin bugün ulaşmış bulunduğu nokta, birçok gerikalmış ülkenin gelecekteki durumuna ışık tutması bakımından ilginçtir. Öğrenciler ve toplumun belirli bir kesimi diktatör Perez Jimenez'e karşı işbirliği yapmışlar ve gençler onun düşmesinde ve demokrasinin kurulmasındaki rollerinden dolayı kamuoyunda büyük sempati toplamışlardır. Ama ortak düşman aradan çekilince, öğrenci hareketleri yaşlı ve orta yaşlı kuşakların önderliğini reddetmeğe başlamıştır. Çünkü amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için yollar farklılaşmıştır. Sonuç öğrenci hareketinin tamamen soyutlanıp, etkinliğini kaybetmesidir.[31]

Şili gibi devrimci partilerin iktidara gelme şansının bulunduğu ülkelerde de gençlik hareketleri yetişkinlerin örgütlerinin paralelinde gelişmekte, kesin bir kopma olmamaktadır.[32] Geleneksel partilerin itibarlarını yitirmiş bulunduğu ülkelerde ise, öğrencilere «mümkün bir bütünleşme (integration) yolu» kapanmış bulunmaktadır.[33]

Latin Amerika'daki köylüler genellikle geleneksel korunma ve hiyerarşiyi kabul tutumu içindedirler. İşçiler zaten göreli olarak iyi olan durumlarını daha da düzeltmeğe çalışmaktadırlar. Orta sınıflardan gelen askerlerse «düzen» istemektedirler.[34] Bu ortam içinde, baskı rejimlerine karşı kurulan ortak cephelerin yıkılmasından sonra, öğrenci hareketlerinin yetişkinlerin önderliğinden kopması beklenmelidir. Fakat hızlı ve köklü değişimlerden yana olan güçlerin iktidarda olduğu veya iktidara ulaşma şansının bulunduğu ülkeler belki —belirli bir süre— bu çerçevenin dışında kalacaklardır.

İspanya'daki öğrenci hareketleri daha çok Brezilya'dakileri hatırlatmaktadır. Öğrencilerle genç din ve bilim adamları, öğretmenler, hatta her meslekten aydınlar arasında sürekli bir iletişim ortamı vardır. Öğrencilerle işçi sendikaları arasındaki çekingenlik

[31] Meyer, s. 743 - 5.
[32] İbid., s. 747.
[33] İbid., s. 750.
[34] s. 752.

ve güvensizlik de zamanla ortadan kalkmış, yerini güven ve sempatiye bırakmıştır. İki tarafın üzerinde birleştikleri amaç «ülkedeki demokratik ifade ve yönetim yollarını aramak» olmuştur. Ortak düşmana karşı işçilerin öğrencilerle dayanışması sözde kalmamış, 1968 Mayısında öğrenciler yollara barikatlar kurarken, civardaki inşaatlarda çalışan işçilerden —kendiliğinden gelişen— büyük bir yardım görmüşlerdir. Hükümet kuvvetleri geldiği zaman da aynı işçiler onları korumuş ve çoğunun kaçmasına yardım etmişlerdir.[35]

Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1966 öğrenci ayaklanması gene bizzat bazı öğrencilerin önderliğinde doğmuş ve yayılmıştır. Fakat Mao Çe Tung bu protesto hareketinin enerjisini kullanmayı, onu toplumda gerçekleştirmek istediği değişiklikler için motor güç haline getirmeyi başarmıştır. Ayaklanmayı öğrenciler halka yaymışlar; hareket ihtilâl halini alınca, onlara ihtilâle uymayı öğretenler işçiler olmuştur. «Kızıl Muhafızların iki yıllık hikâyesi, kısır protestodan doğan gençlik ayaklanması ile verimli çelişkiden doğan yetişkinlerin ihtilâlinin farkını ortaya çıkarmıştır... İsyancıları ihtilâlci haline getiren Mao Çe Tung olmuştur.»[36]

Öğrenci hareketlerinin, Suriye gibi toplumsal düzenin temelden ve hızlı olarak değişmesini öngören iktidarların bulunduğu veya büyük ulusal sorunlarla (İsrail'le olan sürekli soğuk ve sıcak savaş) karşı karşıya olan birçok Arap ülkesinde yetişkinlerin örgütlerinden kopmadığı da dikkati çekmektedir.[37]

d) *Türkiye*

Türkiye'de de 12 Mart 1971'e giden olaylar içerisinde dikkati çeken noktalardan birisi, gençlik hareketlerinin hızla yetişkinlerin örgütlerinden ve önderliklerinden bağımsızlaşmalarıdır. Bunun tipik örneklerini, siyasal yelpazenin sol kenarında yer alan iki partide CHP ve TİP'de görmek mümkündür. Öğrencilerin en aktif kesiminin FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) kanalıyle bağlı bulun-

35 De Lara, s. 853 - 854.

36 Vandermeersch, s.773.

37 Bkz., Arap delegelerinin 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sundukları bildiriler.

duğu TİP, yöneticilerinin anarşik nitelikteki eylemlere karşı çıkmaya başlamasıyle bütün etkinliği yitirmiş, kendisine bağlı gençlik örgütlerinin eridiğine tanık olmuştur. CHP'de ise, geleneksel yapı içinde alışılmamış bir olayla karşılaşılmış, gençlik kolları birçok konuda «değişmez» Genel Başkanla ters düşünceleri savunabilmiştir. Gençler üzerinde otoritesinin kalmadığını gören İnönü, gençlik kollarının kaldırılmasını istemekten başka bir çözüm yolu görememiştir. Sol uçtaki gençlerin eğilimlerine uygun görüşler ileri süren Mihri Belli, Hikmet Kıvılcımlı gibi kişilerin bile etkinlikleri geçici ve sınırlı olmuştur. Son yıllardaki öğrenci eylemlerine yön veren önderler, gene öğrencilerin veya onlara yakın olan kuşakların arasından çıkmıştır.

Ankara Hacettepe ve Erzurum Atatürk Üniversitelerinde uyguladığımız anket sonuçlarına göre, öğrencilerin yüzde 70,4'ünün düşüncelerini en çok beğendikleri kişiler kırk yaşından daha gençtir. Öğrencilerin babalarından ve babalarının kuşaklarından ne kadar farklılaştıkları, gene aynı araştırmanın açıkça ortaya çıkardığı bir durumdur.[38]

e) *Sonuç*

Öğrenci hareketlerinin yetişkinlerin örgüt ve önderliklerinden bağımsızlaşması olayını en belirgin olarak ileri derecede endüstrileşmiş batılı ülkelerde görmekteyiz. Bunlar aynı zamanda, toplumun önemli bir kesimini ilgilendiren rejim sorunlarının bulunmadığı ülkelerdir. Tersine, rejimin bazı yönlerine toplumun diğer kesimlerinde de önemli bir muhalefetin bulunduğu bazı sosyalist ve gerikalmış ülkelerde benzer bir durum ortaya çıkmamaktadır. Önemli ulusal sorunların bulunduğu ülkelerde de durum aynıdır. Ancak —iç veya dış— ortak düşman ortadan kalktıktan sonradır ki, yetişkinlerle öğrenciler arasındaki çelişkiler ön plana çıkmaktadır. Bunun en iyi örneğini —1960 öncesi ve sonrası gençlik hareketleri karşılaştırıldığında— Türkiye'de görmek müm-

[38] İnfra.,«Siyasal Sorunlar».

kündür. 1960'da rejim sorununun çözülmesiyle, öğrencilerle yetişkinlerin örgütleri arasındaki ittifak da yavaş yavaş sona ermiştir. Bunun nedenlerini, araştırmamızın ikinci bölümünde inceleyeceğiz.

Toplumda köklü değişikliklerden yana olan partilerin iktidara gelme şansının bulunduğu ülkelerde de gençlik hareketleri yetişkinlerin örgütlerinin paralelinde gelişmekte, kesin bir kopma olmamaktadır. Geleneksel partilerin itibarlarını yitirmiş bulunduğu ülkelerde ise, öğrencilere «mümkün bir bütünleşme (integration) yolu» kapanmış bulunmaktadır.

IV.

ŞİDDET

a) *İleri Derecede Endüstrileşmiş Batılı Ülkeler*

Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenci hareketleri 1960 - 1964 döneminde, rejimin kabul ettiği barışçıl protesto biçimleri içinde kalmıştır. En radikal öğrenci gruplarının eylemleri bile —üniversite içinde ve dışında— kendi görüşlerine taraftar toplamak ve karar mekanizmalarını normal yollardan etkilemek amacını taşımıştır. Kasım 1963'de Başkan Kennedy'nin öldürülmesinin, öğrencilerin toplumda bekledikleri değişiklikler konusundaki iyimserliklerinde bir dönüm noktası olduğu genellikle kabul edilmektedir. Dr. Martin Luther King ve Senatör Robert Kennedy'nin öldürülmeleri ile barışçı yollardan beklenen umudun daha da kırıldığı söylenebilir. Öğrenciler giderek, refahın ve günlük sorunların ilgisizleştirdiği orta sınıfı uyarmanın ve toplumun ihtiyacı olduğuna inandıkları değişimi sağlamanın ancak şiddet ve çatışma ile mümkün olduğu sonucuna varmışlardır.[1]

Öğrenci hareketlerinde şiddet Amerika Birleşik Devletleri'nde 1964 güzünden itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Berkeley Üniversitesinde, siyasal parti ve grupların üniversite içerisinde faaliyet göstermesini yasaklayan eski bir kuralın uygulanmaya başlamasıyle öğrenci hareketleri de şiddetlenmeye yüz tutmuştur. Öğrencilerin eylemlerine karşı okuldan uzaklaştırma cezaları verilmiş ve gelen polis sert davranmıştır. Gerek üniversitenin

[1] Bkz., Dolan ve İsmail Sandıkçıoğlu, «*Birleşik Amerika'daki Öğrenci Hareketleri: Columbia Üniversitesindeki Son Olaylar*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri*, Ankara, 1969, s. 151 - 2.

davranışı, gerekse polisin tutumu, öğrencilerin büyük bir kısmını «radikal» öğrencilerin yanına itmiştir.[2]

Birleşik Amerika'daki öğrenci hareketlerinde şiddetin doruğuna, Amerikan ve Güney Vietnam birliklerinin Kamboçya'ya girmesinden sonra ulaşılması dikkati çekicidir. Vietnam savaşına karşı olan öğrenciler için Kamboçya'da yeni bir harekâtın başlaması büyük bir hayal kırıklığı ve umutsuzluk yaratmıştır. Umutsuzluk şiddet doğurmuştur. Mayıs 1970'de ulusal muhafızların ateşi ile 6 öğrenci olmüş, 21 öğrenci yaralanmış, 100 kadar üniversitede boykot ve işgaller görülmüştür.[3]

Şiddet, o ana kadar hareketsiz kalan birçok karar alma mekanizmasını öğrencilerin önem verdikleri sorunlara karşı uyarabilmiştir. Gençlerin siyasal hayatta ağırlıklarını duyurabilme olanaklarını artırmak için seçmen yaşı 18'e indirilmiş, böylece 11 milyon genç oy hakkı kazanmıştır.[4] Beyaz Saray'a gençlik danışmanları atanırken, Birleşmiş Milletlerdeki Amerikan temsilcisine de danışman olarak üç üniversiteli genç getirilmiştir.

Federal Hükümet, diyalog kurabilmek için üniversitelere gruplar yollamış, çeşitli hükümet dairelerinde karar alma sürecine gençler de katılmışlardır. Diplomatların kısa sürelerde üniversitelerde kalmaları yoluyle, öğrencilerle aralarında belirli bir iletişim sağlanmasına çalışılmıştır.

Hemen bütün üniversitelerde, öğrencilerin istekleri yönünde önemli değişiklikler kabul edilmiştir. Öğrenciler üniversitelerin karar alma organlarına, hatta bazı durumlarda «Mütevelli Heyetleri»ne katılmışlardır.

Özel sektör bile, yönetimle ilgili bölümlerde gençlere daha çok yer vermeye başlamıştır. İşadamları, kendilerinin kârdan çok toplumsal amaçlara yönelik olduklarını savunmak gereğini duymuşlardır.[5]

[2] Dolan.
[3] İbid.
[4] Bkz., «Cumhuriyet» gazetesi, 7 Temmuz 1971.
[5] Dolan.

Fransa'da bütün dünyanın ilgisini üzerine çeken öğrenci ayaklanmasının ilk işareti 1968 Ocak ayında Paris yolundaki Nanterre Edebiyat Fakültesinde ortaya çıkmıştır. Kırk kadar öğrencinin fakülte içinde yaptığı bir gösteride hademelerle çatışma çıkınca polis çağrılmıştır. Polisin gelmesiyle de, kırk kişi bin kişi olmuş ve çatışma büyümüştür.[6]

3 Mayıs 1968 tarihinde polisin Sorbonne'a girmesi ve baz öğrencileri götürmesi, arkasından da kapatma kararının alınması ile olaylar önceden kestirilemeyecek bir düzeye ulaşmıştır. O ana kadar sessiz kalmış olan büyük öğrenci çoğunluğu, bir azınlık olduklarını saklamayan «anarşist» öğrencileri polise karşı desteklemeye başlamışlardır. İçlerinde Nobel ödülü kazanmış ünlü bilim adamlarının da bulunduğu bazı öğretim üyeleri ile Paris halkının —polisin gereksiz şiddeti karşısında galeyana gelen— bir kesimi öğrencileri tutmuşlardır.[7] Bir öğrenci semti olan Quartier Latin' de polisle başlayan çatışmalar 10 - 11 Mayıs gecesi doruğuna ulaşmıştır.[8] Öğrencilerin en büyük şiddete baş vurdukları gecenin sabahında, Başbakan Pompidou'nun Sorbonne'un açılmasına ve tutuklu öğrencilerin serbest bırakılmasına karar vermesi dikkati çekicidir. Öğrenciler barışçı yollardan elde edemediklerini bu yoldan sağlamışlardır.[9] Geleneksel Fransa üniversitesini temelinden değiştirmeğe yönelik bir reform gereği de, ancak bu öğrenci ayaklanmasından sonra anlaşılabilmiştir.

Patlamadan sonra getirilmek gereği duyulan üniversite reformu bilimsel ve idari özerkliği büyük ölçüde sağlamıştır. Kürsü sistemi kaldırılmış, sınav biçimlerinin saptanmasına öğrencilerin de katılabilmesi yolu açık bırakılmıştır. Öğrenciler, dekan seçimi dahil yönetime katılmışlardır. Öğretim ve araştırmayı engellememek

[6] Akyüz, s. 116 - 7.

[7] Bkz., Alfred Kastler, «*Comment les Etudiants ont Eté Trahis...*», «Le Nouvel Observateur», 19 Juin 1968, s. 5 - 10.

[8] Bkz., Daniel Cohn-Bendit, «*Notre Commune du 10 Mai*», «Le N. Observateur», 15 Mai 1968, s. 32 - 35.

[9] Bkz., Kastler.

şartıyle üniversite içinde siyasal nitelikteki faaliyetler de serbest bırakılmıştır. Dikkati çeken nokta, Birleşik Amerika'da öğrenci hareketlerinin yeniden rejim içerisindeki yerini almasına karşılık, Fransa'da rejime karşı olan öğrenci grubunun, bugün için etkisi azalmakla birlikte eylemini sürdürdüğüdür. Çünkü Fransa'da —Birleşik Amerika'dakinin tersine— sadece üniversite içi tedbirlerle yetinilmiştir.

Federal Almanya'da da öğrenci hareketleri, polisin bazı küçük grupların gösterilerini çok sert bir şekilde dağıtmasından sonra büyümüştür. 2 Haziran 1967'de İran Şahının Batı Berlin'e gelişini protesto eden öğrencilerin üzerine polisin saldırması ve bir öğrencinin polis kurşunuyle ölmesi, öğrenci hareketlerinin niteliki ve nicelikçe değişikliğe uğraması sonucunu doğurmuştur. Öğrenci gösterilerine katılanlar rekor sayıya ulaşmışlardır. Olayların gelişmesi, aynı yılın sonbaharında Berlin Federe Hükümetini istifa zorunda bırakmıştır.[10]

11 Nisan 1968'de öğrencilerin önderi Rudi Dutschke'ye yapılan suikast, öğrenci hareketlerini şiddete iten belki de en önemli olaydır. Çünkü bu olay, öğrencilerde, rejimin kurallarına *uymamak* gerektiği inancını yaygınlaştırmıştır. Kamlarına göre; Springer basım kamuoyunu şartlandırmaktadır. Basın kendilerinin görüşlerini doğru olarak yansıtmamaktadır. Öyleyse barışçı yollardan sonuca ulaşmak olanağı yoktur. 19 Nisanda Hür Berlin Üniversitesi Öğrenci Birliği, Teknik Üniversite Öğrenci Birliği, ve Berlin'deki Dinî Yüksek Okulların öğrenci birliklerinin yayınladıkları ortak bildirideki şu cümleler bu açıdan aydınlatıcıdır: «Sadece kendi lehine hareket eden kimselere düşüncesini açıklamak olanağı veren kapitalist bir sistemde, sesini duyurabilmenin tek yolu olduğundan, eşyaya karşı kuvvet kullanılmasını uygun buluyoruz... Bundan sonra da eşyaya karşı kuvvet kullanmağa ve kanunları çiğnemeye devam edeceğiz.»[11] Dinî Okullar öğrencilerinin de bu «şiddet»

11 San, s. 28 - 9.
12 Kalpsüz, s, 52 - 53.

ilkesinde birleşmesi ilgi çekicidir. Rudi Dutschke aynı düşünceyi şu şekilde ifadeetmiştir: «Toplumsal koşulları değiştirecek türden protestolarda bulunabilmemizi olanaksız kılan bir meşruluğun bu yoldan mutlaka zedelenmesi gereklidir.»[12]

Alman öğrencilerinin baş vurdukları «şiddet» yolunun ikinci gerekçesi de, gene diğer bazı ülkelerdeki hareketlere ışık tutacak cinstendir. «Gösteriler sırasında polis ne kadar tahrik edilir ve öğrencilere karşı ne derecede sert tedbirler almağa zorlanırsa, halk o oranda cereyan eden hadiseler ve bunların altında yer alan taleplerle ilgilenecek, ezilen, dövülen, fikirlerini serbestçe ifadeetmekte alıkonulan öğrencilerin safında yer alarak onları destekleyecektir.»[13]

Japonya'da geleneksel muhalefet barışçıl yolları izlerken, 1960 yılında Öğrenci Sendikaları Ulusal Federasyonu ancak şiddet yolunun etkili olabileceği inancını güçlendiren bir örnekle karşılaşmıştır. Öğrenciler Birleşik Amerika ile dostluk anlaşmasının yenilenmesini engellemek için Parlamentoyu zorla zaptetmeyi denemişlerdir. Japon Komünist Partisinin bile karşı çıktığı eylem beklenmeyen bir sonuçla bitmiş ve tarihte ilk defa olarak Japon hükümeti halktan gelen bir hareketle yıkılarak, Meclis feshedilmiştir.[14]

Japon öğrencileri için şiddet etkili bir yoldur; çünkü devletin şiddet kullanması sonucunu doğurmakta ve düzenin dokunulmaz olmadığını göstermektedir. «Kanlı sahneler altı televizyon istasyonu tarafından gösterilince, muhalefetin 'seremonisi'nden biraz bıkkınlık getirmiş olan kitleler öğrencilerin şiddetine hak vermektedirler.»[15]

b) *Endüstrileşmiş Sosyalist Ülkeler*

Sosyalist ülkeler içinde en şiddetli öğrenci hareketlerine Polonya'da rastlandı. Şiddeti doğuran baskı idi. 1967 Kasımında bir piyesin yasaklanması üzerine çıkan olaylar, birçok öğrenci

12 İbid., s. 54.
13 İbid., s. 54.
14 Hanawa, s. 756.
15 İbid., s.758.

önderinin üniversiteden çıkarılması ile daha da büyüdü.[16] Polisin copları onları bir yandan şiddete, öte yandan da rejime karşı çıkmaya itiyordu. Gazeteler emniyet kuvvetlerinin kullandığı şiddetten söz etmiyor, tersine gizli servisin öğrenciler aleyhinde hazırladığı tek yanlı yazıları yayınlamakla yetiniyorlardı. Rejimin kendilerine hemen bütün barışçı yolları tıkaması, gençleri eylemde şiddete zorlayan başlıca etken olmuştur.[17] Fakat 1968'de gençlerin ayaklanmasını şiddet kullanarak ezen emniyet kuvvetleri ve bu patlamanın ortaya koyduğu sorunları görmezlikten gelen hükümet, belki de 1971'de bu kere işçileri şiddete ve ayaklanmaya iten tohumları ekmekteydiler.

Yugoslavya'da da 1968 öğrenci ayaklanmasının, barışçı bir protesto gösterisinin polis tarafından şiddetle bastırılması üzerine çıktığı bir gerçektir. Gerçi bir birikim zaten vardı. Ama öğrencileri şiddete iten yolu polisin açtığını söylemek mümkündür. 2 Hazirandaki polis müdahalesi, 24 saat içerisinde 40 bin üniversite öğrencisini Belgrad'da boykota itmiştir. Öğrencilerin yayın organları yasaklanıp, resmî bütün yayın organları da öğrencilere tek yanlı saldırılara başlayınca, hareket daha da sertleşmiş, fakülteler işgal edilmiştir.[18]

Sonuç 10 Haziranda Tito'nun bütün ülkeyi hayretler içinde bırakan bir konuşma yaparak, öğrencilere hak vermesidir. Bu konuşmada şu cümlelere rastlanmaktadır: «Öğrencilerin isyanı, benim de zaman zaman ortaya koymama rağmen cevapsız kalan sorunlardan doğmaktadır. Bu defa, bir çözüme ulaşmak için mücadeleye sonuna kadar bizzat kendim gireceğime dair öğrencilere söz veriyorum. Bu görevde öğrenciler bana yardım etmelidirler. Eğer bu sorunların çözümünü başaramazsam, bugün işgal etmekte olduğum görevi de bırakacağım.»[19] Bu konuşma üzerine öğrenciler sevinç içerisinde Belgrad sokaklarında yürüyüşler

[16] Brau, s. 254 - 9.
[17] Bauman, s. 862 - 4.
[18] Perlman, s. 274 - 275 ve Brau, s. 271 - 274.
[19] Perlman, s. 278.

yaparken polisler ortada gözükmüyorlardı. Gazeteler ise tam bir dönüş yaparak öğrencileri yanlış anladıklarını, yoldaş Tito'nun sözlerinden sonra kendilerinin de öğrencilere hak verdiklerini yazdılar.[20] Tito'nun müdahalesi, öğrenci hareketini yönelik olduğu toplumsal düzenden üniversitenin içine çevirmiştir: Üniversite reformu![21] Rektör ve dekan seçimi dahil birçok yetkileri bulunan karma kurulların üyelerinin yüzde 30-40'ının öğrenci olması kabul edilmiştir.[22]

c) *Endüstrileşmemiş Ülkeler*

Araştırmalar, Latin Amerika öğrenci hareketlerindeki «şiddet»in, onların üniversitede buldukları iyi veya kötü koşullarla orantılı olmadığını göstermektedir.[23]

Brezilya'da şiddete giden yolu «baskı» açmıştır. Mart 1968'de yemeklerin kötülüğünü protesto etmek amacıyle gösteri yapan küçük bir grup öğrenci üzerine polis ateş açıp birisini öldürünce, tepki hızla bütün üniversitelere yayılmıştır. Rio'da 7 Haziranda başlayan öğrenci boykotu da gene polisin sertliği ile 21 Haziranda şehir merkezinde öğrencilerin barikatlar kurmasına kadar varmıştır. Askerler ateş açmış, öğrenciler ve halktan ölenler olmuştur. Sonuç, din adamları da dahil, birkaç yüz bin kişinin öğrencilerin yanında protesto yürüyüşüne katılmalarıdır.[24]

Meksika'da da büyük öğrenci «isyanı»nın ufak bir olaydan çıkması ilginçtir. İki lisenin öğrencileri arasında bir kız yüzünden çıkan kavganın emniyet kuvvetlerince çok sert bir şekilde bastırılması patlamanın başlangıcını teşkil etmiştir. Şiddetin öğrenciler tarafından değil, hükümet tarafından başlatıldığı ve sürdürüldüğü kanısı yaygındır.[25] Meksika Özerk Ulusal Üniversitesi

20 Plamenic, s. 2158.
21 Perlman, s. 278.
22 «Cumhuriyet» gazetesi, 12 Haziran 1969.
23 Souchere, s. 57.
24 İbid., s. 58 - 59.
25 İbid., s.60 - 62.

Rektörü Javier Barrios Sierra bu konudaki demecinde şöyle demektedir: «Öğrenci çatışması üniversiteden gelmemiştir. Gençlerimizin sorunlarının incelenmesi ve çözülmesi şiddetten çok anlayış gerektirmektedir.»[26]

İspanya'da üniversite içinde ilk işgal hareketi, 1964 yılında bir profesörün siyasal nitelikteki konferansının yasak edilmesi üzerine çıkmıştır.[27] Fakat bu olay, belirli bir birikimin patlamasına sebep olan bir kıvılcımdan ibarettir. 1961 - 1962'lerden itibaren, öğrenci gösterilerini polisin şiddete baş vurarak bastırması alışılan bir durum olmuştur. Emniyet kuvvetlerinin şiddeti ve rejimin öğrenci istek ve eğilimlerine kayıtsızlığı gitgide öğrencileri de şiddete itmiştir. Polisin şiddeti karşısında öğretim üyeleri de öğrencilerin yanında yer almaya, onların kurdukları «Özgür Meclis»lere katılmağa başlamışlardır.[28]

1968 yılında öğrenciler ülke çapında genel boykota gittiğinde, 1967 Kasımında kurulan «üniversite polisi»nin hiç bir işe yaramadığı ortaya çıkmıştır. Üniversiteler normal polis tarafından işgal edilmiştir. İşte ilk barikatlar bu olay üzerine kurulmuş ve şiddet yoluna sapan öğrenci hareketleri sonucu, Eğitim Bakam ile Madrid Üniversitesi Rektörü değiştirilmiştir.[29] Üniversite içinde gelişen bir harekete rejimin baskı ve şiddetle cevap vermesi, öğrenciyi üniversite ile toplum ve siyasal iktidar arasında bir bağ kurmaya itmektedir.[30]

d) *Türkiye*

Türkiye'de öğrencilerin barışçıl protesto yollarından şiddet eylemlerine kayması birden patlama şeklinde olmamış, bir «tırmanma» hareketi şeklinde gerçekleşmiştir. 1967 - 1970 dönemin-

26 Kiejman-Held, s. 168.
27 Brau, s. 241 - 242.
28 De Lara, s. 843.
29 İbid., s. 845.
30 İbid., s. 857.

deki öğrenci hareketlerinin gelişmesi incelendiğinde, öğrencileri şiddete iten nedenleri şöylece sıralamak mümkündür:[31]

1 —Polis, öğrenci eylemlerinin henüz saldırıya dönüşmediği dönemde bile zaman zaman gereksiz bir şiddet göstermiş ve siyasal çatışmada bir taraf gibi davranmıştır. Bu durumun bir tahrik sonucu meydana geldiği düşünülebilir; fakat sonuç, başlangıçta tarafsız olan büyük öğrenci kitlesinin de emniyet kuvvetlerine güvenlerini yitirmeleri olmuştur. Örneğin polis, öğrenci yurtlarına ilk baskını 1968 Temmuzunda, 6'ncı Filonun İstanbul'u ziyareti sırasında çıkan olaylar nedeniyle yapmış ve Teknik Üniversitesi Öğrenci Yurdunda kalan öğrencilerden 40'ı yaralanmış, birisi ise (Vedat Demircioğlu) ölmüştür. Bu olaydan sonra, öğrenciler yurtları polisçe aranmak istendiğinde şiddet kullanarak engel olmaya çalışmışlardır.

2 — Özellikle başlangıçta, bazı eğitim kurumlarının yöneticileri öğrenci isteklerine karşı anlayışsız davranmış, barışçıl eylemler karşısında bile, çağ dışı kalmış disiplin hükümlerini uygulamak istemişlerdir. Solcu olmak, siyasetle uğraşmak gibi nedenlerle öğrenci derneklerinin kapatıldığı, öğrencilerin ağır bir şekilde cezalandırıldığı durumlar görülmüştür.

3 — Barışçıl yollarla sağlanmayan bazı isteklerin şiddete baş vurulduğunda sağlanabildiği örnekler olmuştur.

4 — Öğrencilerin barışçıl eylemlerini kanıksayan kamuoyu, şiddet eylemlerine özel bir ilgi göstermiştir. Bunun en açık belirtisini gazetelerde izlemek mümkündür. Amerikan aleyhtarı bildirilere artık önem vermemeğe başlayan basın, Amerikan Büyükelçisi Komer'in arabasının öğrenciler tarafından yakılması olayını manşetlere çıkarmıştır. Hareketlerine dikkati çekebilmek, kamuoyunu harekete getirebilmek için en etkili yolun «şiddet» olduğu kanısı öğrenci önderlerinde yerleşmeye başlamıştır.

[31] Bu dönemdeki öğrenci hareketlerinin kronolojik sıralaması için, bkz., Arolat, ikinci bölüm.

5 — Nihayet, sağdan gelen terörün çoğunlukla cezasız kaldığı izleniminin öğrencilerde yaratılması, «korunmak» için silâhlanmak gerektiğini ileri süren gençlik önderlerine güç kazandırmıştır. Bir kere de silâhlanınca, silâh karşı tarafın saldırılarına cevap vermek hatta saldırı düzenlemek için de kullanılmaya başlanmıştır. Olayın bu yönü ile bir «kan davası» görünümü yarattığım da unutmamak gerekir.

En önemli nedenin, barışçı yollardan etkili olamamaktan doğduğu kanısındayız. Birçok şiddet eyleminin, rektör, dekan seçimi gibi öğrencileri doğrudan ilgilendiren kararları etkilemek amacıyle yapılması dikkati çekicidir. Bazı kurullarda kendi görüşlerini savunmak olanağından yoksun olan öğrenciler, bu kurulların toplantılarını «basmak» yoluna gitmişlerdir.

e) *Sonuç*

Şiddet, son yıllarda görülen öğrenci hareketlerinin belki de en yaygın özelliğidir. Gençlerin, kendilerini karar alma mekanizmalarını etkilemekten güçsüz hissettikleri ölçüde şiddete baş vurdukları dikkati çekmektedir. Kendilerini çaresiz görmek, amaca ulaşamamak öğrencileri hırçınlaştırmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken ikinci nokta da, gençleri şiddete biraz da rejimlerin güvenlik kuvvetlerinin anlayışsız tutumlarının ittiğidir. Hele gençleri şiddete baş vurduklarından dolayı suçlayan yetişkinlerin, onlara milletlerarası çapta ne denli bir şiddet ortamı hazırladıklarını da unutmamak gerekir.

Öğrenciler normal yollardan seslerini duyurmak istediklerinde hemen hiç bir cevap alamamışlardır. Hareketlerinin bir isyana dönüşmesi sonucu, bugün birçok ülkede köklü reformlara girişilmiştir. En azından üniversite çapında birtakım haklar elde etmişlerdir veya etme yolundadırlar. Bu nedenledir ki İskandinav ülkelerinde bile, geleneksel barış taraftarlığı ve savaş aleyhtar-

lığının yerini, ancak şiddetin bazı şeyleri değiştirebileceği düşüncesi almaktadır.[32]

Öğrencilerin şiddete itilmelerini kolaylaştıran nedenlerden birisi de, gençlik örgütlerinin yapıları ile ilgilidir. Öğrenciliğin geçici oluşu, bu örgütlerin üyelerinin ve dolayısıyle yöneticilerin sürekli şekilde değişmesi sonucunu doğurmaktadır. Yani diğer örgütlerde görülen bürokratikleşme ve giderek sistemin parçası haline gelme süreci, öğrenci örgütlerinde işlememektedir. Sonuç, yetişkinlerin örgütlerindeki bürokratlaşmış yöneticilerin, kendi durumlarını tehlikeye atmamak için yaptıkları engellemenin burada söz konusu olmamasıdır.[33]

Son olarak unutmamak gerekir ki, «anarşizm, bütün bireyciliği ve umutsuz şiddeti ile 19'ncu yüzyılda zanaatkârlar tabakasının birinci endüstri devriminin ağırlığı altında yok olmasının sonucu» idi.[34] Öğrenci hareketlerinin son yıllardaki anarşik niteliği de, onların ayrıcalıklı (imtiyazlı) toplumsal geleceklerinin sona erdiğini hatırlatmaktadır.[35]

[32] Brau, s. 220-22.
[33] Fuse, s. 264.
[34] Renard, s. 39.
[35] İnfra., «Siyasal çatışmanın koşulları».

İkinci Bölüm

ÇAĞDAŞ ÖĞRENCİ HAREKETLERİNİN SİYASAL HAYATTAKİ YERİ VE BU YERİ BELİRLEYEN ETKENLER

Bu bölümde, birinci bölümdeki sonuçların ışığı altında, önce çağdaş öğrenci hareketlerinin bir sınıflandırılması yapılmağa çalışılacaktır. Daha sonra, bu hareketlerin siyasal rejim içindeki yeri belirlenecektir. Son olarak da, hareketlerin temelindeki etkenler ele alınacaktır.

I.

ÖĞRENCİ HAREKETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Son yıllarda ortaya çıkan öğrenci isyanlarının bir sınıflamasını yapmak için, bazı önemli zorluklarla karşı karşıyayız. Bunların başında, olayın dünya ölçüsünde çok geniş bir alana yayılması gelmektedir. Birbirlerinden son derecede farklı koşullara sahip ülkelerde bile benzer bir görünümle karşılaşılması, temelde bazı önemli benzerliklerin olup olmadığının araştırılmasını gerektirmektedir. Halbuki böyle bir araştırma için henüz yeterli kaynağa sahip değiliz. Konu ile ilgili olarak düzenlenen uluslararası kongrelerde bile, üzerinde tartışılabilen ülkelerin sayısı son derecede sınırlı kalmaktadır. Fakat bütün zorluklara rağmen, hiç değilse hareket noktası olabilecek bir tipoloji denemesine girişmenin de bilimsel bir zorunluk olduğu inancındayız.

a) *Hareketin Boyutları*

Genel eğilim, öğrenci ayaklanmalarını kapitalist, sosyalist ve gerikalmış ülkelere göre gruplandırmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ayrım, üretim biçimi ile kalkınma düzeyinin karıştırıldığını gösterdiği ve bunun sakıncalarını taşıdığı gibi, eksik de kalır. Zaten, sorunun tek boyutlu bir sınıflandırma ile çözülemeyecek kadar karmaşık olduğunu da birinci bölümdeki incelemeden çıkarmış bulunuyoruz. Bizim gözlemlerimiz, böyle bir tipoloji denemesi için üç boyutun temel olarak alınabileceği izlenimini vermiştir: Üniversite, siyasal rejim ve toplumsal yapı. Her ne kadar bunları *birbirlerinden soyutlamak olanağı* yoksa da,

öğrenci hareketlerinin niteliklerini belirlemede ayrı ayrı etkilerinin bulunduğu görülmektedir.

1— *Üniversite:* Üniversitenin modern veya geleneksel oluşu, öğrenci hareketlerinin gelişme çizgisi ve yönünde önemli rol oynamaktadır. Üniversite değişen koşullara uydukça ve dolayısıyle demokratikleştikçe, hareket üniversite dışına yönelmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrencilerin daha çok ülke çapındaki sorunlarla ilgilenmeleri, Fransa'da öğrencilerin çoğunluğunun üniversite içi sorunlara dönük oluşu, Federal Almanya'da Hür Berlin Üniversitesiyle diğer üniversitelerdeki öğrenci hareketleri arasındaki farklar bunu göstermektedir. Üniversite içi sorunlar çözüldükçe, öğrenciler asıl sorunlarının sona ermediğini görerek, toplumsal düzene veya rejime yönelmektedirler. Bu asıl sorunlarının başında da, gelecekte, beklentilerine uygun, bugünkü çabalarının karşılığı bir toplumsal konuma (mevki) sahip olamama endişesi yatmaktadır.

Modern ve büyük üniversitelerde öğrenci hareketleri üniversite dışına, küçük ve geleneksel üniversitelerde ise daha çok üniversite içi sorunlara yönelik olmaktadır. Bir üniversite öğrenci alırken ne kadar kaliteye önem verir, titiz davranırsa, şiddet hareketlerine o derecede fazla sahne olmaktadır. Eğitim kurumundaki öğrenci sayısı fazlalığı ile olay çıkması olasılığı arasında da yakın bir bağlantı göze çarpmaktadır.[1]

2— *Siyasal Rejim:* Rejimin otoriter veya liberal siyasal iktidarın toplumsal düzendeki köklü değişmelerden yana veya karşı oluşu ve nihayet gene siyasal iktidarın genç kuşaklara açık veya kapalılığı, öğrenci hareketlerinin niteliklerinin belirlenmesinde önemli etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Rejim otoriterleştikçe, öğrenci hareketleri rejime karşı bir görünüm kazanmakta ve toplumda belirli bir destek bulabilmektedir. Bu desteğin toplumun hangi kesimlerinden geleceği, sınıfsal yapıya ve bilinçlenme düzeyine bağlı olarak, ülkeden ülkeye değişmektedir. Tersine, rejim

[1] Bkz., supra., «Üniversiteye karşı olmak - Sonuç»

liberalleştikçe, öğrenci hareketlerinin çoğunlukla —rejimi atlayarak— toplumsal düzendeki bozukluklara karşı çıktığı görülmektedir. Bu eğilim içerisinde kısa sürede etkili olamamak öğrencileri şiddete ve toplumsal bozuklukların o rejim içerisinde çözümünün olanaksız olduğu inancına itmektedir. Bu aşamada öğrenci hareketleri, geleneksel muhalefeti temsil eden yetişkinlerin siyasal örgütlerinden ve önderliklerinden bağımsızlaşmakta, sonuç olarak da toplumsal destekten yoksun kalmaktadırlar.

Siyasal iktidarın toplumsal evrimi hızlandırmayı öngördüğü toplumlarda, öğrenci hareketleri rejimle bütünleşmekte ve hatta öncülük rolünü zaman zaman oynayabilmektedir. İktidarın genç kuşaklara açık veya kapalı oluşu ise bu sorunla yakından ilgilidir. İktidar genç kuşak seçkinlerine kapandıkça, öğrencilerin bizzat rejimin kendisine karşı çıktıkları görülmektedir. Toplumdaki yapısal değişikliklerin karşısında olan tutucu iktidarlar da çoğunlukla aynı sonucu yaratmaktadırlar. Temel yapısal sorunların, kurulu rejim içerisinde çözülebileceği inancı zayıflamaktadır.

3 — *Toplumsal Yapı:* Ülkeleri toplumsal yapılarına göre sınıflandırırken, kapitalist, sosyalist ve gerikalmış gibi bir ayrım yapmanın eksikliğine ve sakıncalarına değinmiştik. Üretim düzeyi ve üretim biçimi ölçüt (kriter) olarak alındığında; ileri derecede endüstrileşmiş kapitalist ülkeler, endüstrileşmiş sosyalist ülkeler ve endüstrileşmemiş ülkeler gibi bir ayrım daha akla yakın gelmektedir.[2]

Gelişmiş kapitalist ülkelerde ortalama yaş yüksek olduğu için, bütün iktidar yaşlı ve orta yaşlı kuşakların elindedir. Bu koşullar altında, gençlik hareketleri öğrenciler için tek mümkün faaliyet yolu olmaktadır.[3] Gençler «tüketim toplumu»nu red-

[2] Bu ülkelerde durumu, «proletaryadan umudunu kesen», «proletaryaya görevini hatırlatan» ve proletarya olmadığı için «onun görevini yüklenmeğe çalışan» gençlik hareketleri şeklinde özetleyenler de vardır. Prof. Dr. Nermin Abadan, Ocak 1969'da Hacettepe Üniversitesinde yapılan «Gençlik Hareketlerinin Nedenleri» konulu açık oturumda bu görüşü ileri sürmüştür.

[3] Jean Jousselin, *Jeunesse, Fait Social Méconnu*, Paris, 1959, s. 59.

detmektedirler. Onu adaletsiz ve akıl dışı bulmaktadırlar. Teknolojik gelişmenin çok daha adaletli ve akılcı bir toplum için olanak hazırladığı inancındadırlar.

Gelişmiş sosyalist ülkelerdeki öğrenciler, ideoloji ile uygulama arasındaki çelişkiye karşı çıkmaktadırlar. Ayrıcalıklı (imtiyazlı) bir bürokrasinin varlığını bu durumun temel nedenlerinden birisi olarak görmektedirler. Sosyalizme itirazları yoktur, fakat daha çok özgürlük istemektedirler.

Gerikalmış ülkelerde ise öğrenciler hızlı ve adaletli bir kalkınmadan yanadırlar. Toplumda genel eğitim düzeyi düşük olduğundan dolayı, seçkinler içinde çok önemli bir yer tutmaktadırlar. Toplumun en bilinçli ve uyanık bir kesimini meydana getirdiklerinin farkındadırlar. Bunun sonucu olarak da, siyasal hayatta önemli bir rol oynamak istemektedirler.

b) *Bir Tipoloji Denemesi*

Belirgin özellikleri açısından, son yıllardaki öğrenci hareketlerini önce iki gruba ayırmak mümkün gibi görünmektedir. A) Şiddete dayalı, isyan niteliğindeki öğrenci hareketleri; B) Rejimle bütünleşmiş, rejimin bir parçası halindeki isyan niteliğinde olmayan öğrenci hareketleri. Birinci gruba giren ve asıl araştırmamızın konusu olan öğrenci hareketlerini de kendi içinde üç tipe ayırabiliriz: (1) Toplumsal düzene karşı toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri; (2) Siyasal rejime karşı, toplumdaki diğer bazı güçlerle dayanışma halindeki öğrenci hareketleri; (3) Üniversiteye ve toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri.

Öğrenci hareketlerini bu şekilde sınıflandırdığımızda, her grubun içinde, bu temel özelliklerin bazı ortak nedenleri ortaya çıkmaktadır.

A) 1.— *Toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri:* Bu özelliklere sahip öğrenci hareketlerine, daha çok, rejimin *o toplumun koşullarına göre* liberal sayılabileceği ve üniversitenin, değişen koşulların büyük ölçüde geri-

sinde kalmadığı ülkelerde rastlanmaktadır. Örneğin Birleşik Amerika ve Meksika'daki öğrenci hareketleri bu sınıfa girmektedir. Batı Almanya'da Hür Berlin Üniversitesinde ortaya çıkan öğrenci hareketleri ile Türkiye'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi etrafında gelişen öğrenci hareketleri de bu gruba sokulabilir. Hareketlerin başlangıçta üniversite içi bazı amaçları bulunsa bile, üniversitenin geleneksel olmayan yapısı, bu sorunları kısa sürede çözüme bağlayabilmektedir. Fakat ileri bir aşamada, zaman zaman rejime karşı bir isyan niteliğine bürünebilmeleri mümkündür. Bunun nedeni de, öğrencilerin toplumun diğer kesimlerinden kopması sonucu etkisizleşmeleri ve düzen sorununun rejim içinde çözülebileceğine olan inançlarını yitirmeleridir.

ÖĞRENCİ HAREKETLERİ

B	A
İsyan niteliğinde olmayan, siyasal rejimle bütünleşmiş öğrenci hareketleri.	Şiddete dayalı, isyan niteliğindeki öğrenci hareketleri.

1 – Toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri.

2 – Siyasal rejime karşı, toplumdaki diğer bazı güçlerle dayanışma halindeki öğrencihareketleri.

3 – Üniversiteye ve toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri.

Bu sınıfa giren ülkelerin bir ortak yanı da, tutucu ve çoğunlukla gençlerin etkilerine kapalı siyasal iktidarlara sahip olmaktır. Örneğin Federal Almanya'da daha ilerici sayılabilecek bir partinin iktidara ulaşması, Birleşik Amerika'da iktidarın gençlere

açılmak gereğini duyması,[4] bu ülkelerde gençlik isyanının yatışmasında önemli rol oynamıştır.

2 — *Siyasal rejime karşı, toplumdaki diğer bazı güçlerle dayanışma halindeki öğrenci hareketleri:* Dikkati çeken nokta, siyasal rejimin otoriter karakterde olduğu ülkelerde öğrenci hareketlerinin toplumda yalnız kalmadığı ve toplumsal düzene değil, rejime karşı çıktığıdır. Rejimin yumuşaması amacı içinde, toplumun birçok kesimlerinden destek görmektedirler. Baskıdan bunalan diğer toplumsal güçlere oranla öğrenciler, daha çok hareket kabiliyetine sahip bulunmanın avantajı içinde, bir öncü gibi hareket etmektedirler.

Hareketin toplumsal düzenden çok siyasal rejime karşı olması, ona düzen içinde yeri olan, fakat bazı özgürlüklerin ihtiyacını duyan aydınların ve —şayet belirli bir bilinç düzeyine ulaşmışlarsa— haklarını savunabilmek için rejimin yumuşaması gerektiğini gören emekçilerin desteğini sağlamaktadır. Ancak rejimin yumuşamasından sonradır ki, hareket toplumsal düzene karşı gelişebilmektedir. (Rejim yumuşadıkça, öğrencilerin toplumsal düzenle ilgili önerileri ve bu önerilerin gerçekleştirilmesi için gösterdikleri sabırsızlık sonucu doğan anarşik ortam, üretim sürecinde yer alan sınıfların kısa süreli yararları ile çatışabilmektedir. Bunun sonucu da —bir önceki grupta görüldüğü gibi— öğrenci hareketlerinin toplumda desteksiz kalması olmaktadır.)

Türkiye'de 1954 - 60 dönemindeki gençlik hareketleri bu çerçeveye girmektedir. Polonya, Çekoslovakya ve Brezilya'daki son yılların gençlik hareketlerinin nitelikleri de budur. Rejim sorunu ön plana çıktığı için, üniversite içi sorunlar çok zaman söz konusu bile edilmemektedir. Özgürlük —özellikle düşünce özgürlüğü— ihtiyacı bir yerde üniversite öğretim kadrosunu öğrencilerle dayanışma haline sokmaktadır. Örneğin İspanya'da öğrenci hareketleri başlangıçta üniversite içi özgürlük amacına yönelmişken, otoriter

[4] Supra., «Rejime veya Toplumsal Düzene Karşı Olmak - Sonuç».

bir rejimde demokratik bir üniversite olamayacağı çok çabuk anlaşılmış ve hareket siyasal rejimin kendisine yönelmiştir.

3 — *Üniversiteye ve toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri:* Öğrenci hareketlerinin kurulu toplumsal düzene karşı çıktığı ülkelerde liberal sayılabilecek siyasal rejimlerin bulunduğunu görmüştük. Üniversitenin geleneksel niteliğini koruyup, değişen koşullara uyamadığı durumlarda, bu hareketler başlangıçta daha çok üniversiteyi değiştirme amacına yöneliktir. Bu yolda etkin olunamadığı durumlarda, öğrenci çoğunluğunun sorunu «düzen»e bağlaması hızlanmaktadır.

Bu gruptaki öğrenci hareketlerinin en iyi örneklerini Fransa, Japonya ve İtalya'dan vermek mümkündür. Federal Almanya' daki küçük geleneksel üniversitelerde de aşağı yukarı durum aynıdır. Türkiye'de İstanbul ve Ankara Üniversiteleri gibi, ODTÜ'ne oranla daha eski ve geleneksel olan kuruluşlardaki öğrenci hareketleri de daha çok bu çizgiyi izlemişlerdir.

Toplumsal düzenle ilgili sorunlarda kısa dönemde etkili olamamak, öğrencilerin mücadelesini rejim dışına taşırabilmektedir. (Sabırsız olmaları gençliklerinden ve öğrencilik döneminin kısalığından gelmektedir.) Mücadele rejim dışına taşınca da, hareketin toplumsal destekten yoksunlaşması daha hızlı bir süreç içinde olmaktadır. Türkiye'de 1968'den sonraki öğrenci hareketlerini daha öncekilerden ayıran en önemli farklılıklardan birisi her halde budur.

Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki «Kızıl Muhafızlar» olayım da bu grup içinde değerlendirmenin doğru olacağını sanıyoruz. Gerçi Pekin rejiminin otoriter olup olmadığı çok tartışılabilecek bir konudur. Ancak, kendisinden önceki rejimle karşılaştırıldığında, gençler açısından göreli bir yumuşaklık bulmak mümkündür. Özellikle iktidarın hızlı değişmeden yana oluşu, Çin öğrenci hareketinin bu kategoriye girmesini kolaylaştırmaktadır. Üniversite gelenekseldir. Öğrenci hareketi önce eğitim sistemine karşı gelişmiş, sonra toplumsal düzendeki bozukluklara yönelmiştir. Toplum-

sal destekten yoksun kalmamasının nedeni ise Başkan Mao'dur. Ne zaman ki hareket Mao'nun amaçlarının ötesine geçmiştir, toplumsal destek çekilmiş ve öğrenciler okullarına dönmek zorunda kalmışlardır.

B) *İsyan niteliğinde olmayan, siyasal rejimle bütünleşmiş öğrenci hareketleri:* Bu kategoriye giren ülkelerin ortak nitelikleri gerikalmışlıktır. Gerikalmışlığın alt sınırında bulunan bazı Afrika ülkelerinde durum çok açıktır: Üniversite öğrenciliği toplumda ayrıcalıklı (imtiyazlı) bir konumdur. Öğrenimin bitiminde de yaş ortalaması çok genç olan yönetici kadroya katılma yolları açıktır. Zaten siyasal iktidar çoğunlukla gençlerin görüşlerini temsil etmektedir.[5]

Aynı grupta bulunan Küba bir gençler ihtilâlinden geçmiştir ve hızlı bir toplumsal yapı değişikliği geçirmektedir. Fakat gene de, ihtilâlci kadro yaşlandıkça öğrencilerle aralarındaki «bayram havası» kaybolmaktadır.[6] Nasıl ki, Kemalist devrimin atılım dönemine rastlayan ilk on yılda da Türkiye'de öğrenci hareketleri rejimle bütünleşmiş, rejimin önemli dayanaklarından birisi olmuştu. Yaşlanan devrimci kadronun devletin kilit noktalarındakalmaya devam etmesi ve atılımları sürdürmeyip «devrimin bekçiliği» ne başlaması ile de Türk öğrenci hareketlerinin niteliği bu kategoriden uzaklaşmıştır.

Vietnam ve bazı Arap ülkelerinde ise ulusal bir sorun çok önemli rol oynamakta, dış düşmana karşı toplum içinde genel bir dayanışma ile karşılaşılmaktadır. Yani dış dinamik —sınıf sorunu dahil— iç çelişkilerin gelişmesini geciktirmektedir. Bu da —rejim konusunda olduğu gibi— çözüldükten sonra gençlerle toplumdaki müttefiklerini birbirinden ayırabilecek bir sorun meydana getirmektedir. Özetlersek: Gerikalmışlığın alt sınırında olan veya toplumsal düzende köklü değişikliklerden yana iktidarların bulun-

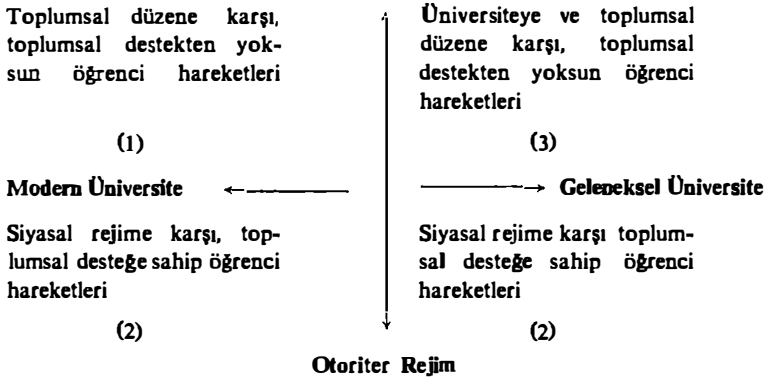
[5] Bkz., Bonambella.

[6] Bkz., K. S. Karol, «*Les deux Visages du Castrisme*», «Le Nouvel Observateur», No 280 - 281 (23 Mars, 19 Mars 1970).

duğu veya çok önemli bir ulusal sorunla karşı karşıya kalan ülkelerde, öğrenci hareketleri isyan niteliğine bürünmemekte, rejimle bütünleşmektedir.

İsyan niteliği taşıyan öğrenci hareketleri ile ilgili tipoloji denemesini şöyle bir şema üzerinde de gösterebiliriz. (Şema - 1)

ŞEMA - 1

Tezin birinci bölümünde incelenen, son yıllardaki öğrenci hareketlerinin dört temel özelliğini bu tipoloji içine yerleştirdiğimizde, bazı noktalar daha belirgin hale gelecektir. Üniversiteye karşı olmak (Ü), toplumsal düzene karşı olmak (T), siyasal rejime karşı olmak (R) ve toplumsal desteğe sahip olmak da (D) ile gösterildiğinde; «şiddete dayalı» öğrenci hareketlerinin tipolojisi, yukardakinden biraz farklı olarak şemalaştırılabilir. (Şema - 2)

ŞEMA – 2[7]

DEĞİŞKEN BOYUTLAR		Rejim	
		Otoriter	Liberal
Üniversite	Modern	T (—) R (+) Ü (—) D (+)	T (+) R (—)+ Ü (—) D (—)
	Geleneksel	T (—) R (+) Ü (—) D (+)	T (+) R (—)+ Ü (+) D (—)

[7] (+) işareti T, R ve Ü için «karşı olmak», D içinse «sahip olmak» anlamındadır. (—)+ hareketin zamanla «karşı» olabileceğini göstermektedir.

II.

SİYASAL ÇATIŞMADA ÖĞRENCİLER

a) *Siyasal Kararlılık (İstikrar Teorisi)*

Bir siyasal rejimin kararlılığı (istikrarı) ve dolayısıyle sürekliliği, o ülkedeki toplumsal güçlerle siyasal iktidarı elinde bulunduranlar arasında yakın bir bağlantının olmasına bağlıdır. Ancak hemen hiç bir ülkede bu denge tam ve sürekli bir şekilde sağlanmı değildir. Toplumsal güçler - siyasal iktidar paralelliği belirli bir anda sağlanmış olsa bile, toplumsal yapının sürekli evrimi bu dengeyi bozmakta gecikmeyecektir.[1]

Ama önemli olan dengenin bozulması değil —bunu önlemek zaten olanaksız—, bozulan dengeyi yeniden kurabilecek mekanizmanın rejimin bünyesinde bulunup bulunmamasıdır. İşte bu açıdan bakıldığında, kararlı rejim, değişen toplumsal güçler dengesine paralel olarak siyasal iktidarın el değiştirmesini sağlayan bir rejimdir.

Eğer en güçlü toplumsal sınıflar veya onların temsilcisi durumundaki ara tabakalar iktidarda değilse, o rejimin bu şekli ile uzun süre yaşayabilmesi olanağı yoktur. Ya rejimin normal mekanizması işleyerek gerçek güçlüleri iktidara ulaştırır; ya da oyunun kuralları bunlara iktidar yolunu pratikte kapamıştır. Bu durumda ise, gerçek gücü ellerinde bulunduranlar rejimi değiştirir ve kendilerini siyasal iktidara ulaştıracak ve denge yeniden bozuluncaya kadar orada kalmalarını sağlayacak mekanizmayı bizzat kurarlar. Türkiye'de 1950 yılındaki iktidar değişikliği bi-

[1] İktidar ve toplumsal güçler ilişkisi için bkz., Marcel Prélot, *Cours de Sociologie Politique* (teksir), Paris 1964 - 65, s. 100 - 101.

rinci, 1960 ve onun sonucu olan 1961 yılındaki iktidar değişikliği ise ikinci şekle örnektir.

Maurice Duverger'nin «rejim içinde ve rejim üzerinde çatışma»[2] kavramlarını, yukarda açıklamağa çalıştığımız toplumsal güç —iktidar dengesiyle birleştirirsek şu sonuca varabiliriz: Siyasal iktidar - toplumsal güç[3] dengesinin bozulması bir bunalımın doğmakta olduğunu gösterir. Siyasal hayattaki birtakım huzursuzluklar, hatta kanunları zorlayıcı bazı patlamalar kaçınılmaz hale gelir. Ama rejimin normal mekanizması, değişen güç dengesine göre iktidarın el değiştirmesine, yükselmekte olan toplumsal güçlerin güçleri oranında rejim içinde etkili olabilmelerine elveriyorsa, bunalım rejim içinde kalır. Ne var ki, yükselen bazı sınıflara veya tabakalara o rejim içinde iktidara gelme şansı tanınmamışsa, bu durumda bunalım rejim üzerine kayar. Amaç rejimin bizzat kendisini değiştirmek olur. Artık «asgarî müşterekler üzerinde anlaşma» olanakları ortadan kalkmış ve toplumsal uyuşma (consensus social) bozulmuştur. Eski egemen sınıf veya sınıflar güçlerini yitirmeğe başlamışlardır; yükselmekte olan sınıf ve tabakalar ise henüz kendi güçlerini bütün topluma kabul ettirebilecek bir düzeye ulaşamamışlardır. Bu bir geçiş dönemidir.

Bu açıklamadan sonra, siyasal iktidarın özgür genel seçimlerle el değiştirmesini savunan felsefenin temelinde yatan postülayı —siyaset sosyolojisi açısından— şöylece özetleyebiliriz: Her toplumsal güç, gücü oranında oy toplar. İktidarı en çok oy toplayana vermek gerekir; çünkü en büyük toplumsal gücü o temsil etmektedir. Öyleyse seçim, en güçlüyü ortaya çıkarmakta kullanılabilecek barışçıl bir yoldur. Nasıl ki, gücünü, iktidarı silâh zoruyle ele geçirip ispatlamak da bir yol olduğu gibi.

Eğer bir ülkede en büyük toplumsal güç en çok oyu toplayamıyorsa, siyasal rejimin o şekliyle uzun süre yaşaması bekle-

[2] Bkz., Maurice Duverger, *Sociologie Politique*, PUF, Paris, 1966, s. 283 - 7.

[3] Toplumsal güç terimini, bilinçlenmiş toplumsal grup anlamında kullanıyoruz.

nemez. Bunalım rejim üzerindedir. Ya gerçek güçlüler işleri perde arkasından yönetirler ki, bunun adı «güdümlü demokrasi» olur. Ya da rejim yıkılır ve asıl güçlü olanlar iktidarı doğrudan doğruya ele geçirip, kendilerini orada tutabilecek mekanizmayı kurarlar ki bu artık yeni bir rejimdir.

Fakat durum her zaman bu kadar basit değildir. Yükselen, ancak tek başına iktidara gelebilecek güçten yoksun bir toplumsal kesim söz konusu olabilir. Bu toplumsal gücün siyasal iktidarın dışında bırakılışı, yani karar mekanizmalarında bir ölçüde olsun söz sahibi olamayışı, rejimin kararlılığı açısından sürekli bir tehlikedir. Günümüz öğrenci gençliğinin durumunun işte bu olduğu kanısındayız. Şimdi bu kanının ne derecede geçerli olduğunu görelim.

b) *Siyasal Çatışmanın Koşulları*

Gözlemler, çağdaş öğrenci hareketlerinin zaman zaman bir isyan halini aldığını ve ortaya çıktıkları toplumlarda siyasal rejimin geleneksel yapısını ciddî bir şekilde zorladıklarını ortaya koymaktadır. Bu hareketler rejimlerin kararlılığını tehlikeye düşürdüğüne göre, sorunu toplumsal yapıdaki güç dengesinin değişip değişmediği açısından incelemekte zorunluk vardır.

Siyasal çatışmaların tarihsel evrimi izlendiğinde, yığınları ardından sürükleyen çatışmaların ortaya çıkabilmesinin üç koşulun biraraya gelmesine bağlı bulunduğu görülür: Siyasal iktidarın temsil ettiği güçlerle çıkar farklılığının olması; bu çıkar farklılığının, dolayısıyle kendi çıkarlarının zarara uğradığının bilincine varılması; ve nihayet, kendi çıkarlarına zarar veren güçlerle mücadele edecek olanaklara sahip bulunulması.

Konuya bu açıdan bakıldığında, ilkin şu soruya cevap aranmalıdır: Üniversite öğrencisi, çağdaş toplumlarda siyasal iktidarların temsil ettiği güçlerle bir çıkar çatışması içinde midir?[4]

[4] Çıkar çatışmasının niteliğine göre, siyasal mücadelenin nasıl farklılaştığı üzerine bkz., Fuse, s. 260 - 4.

Çıkar çatışması ekonomik olanaklara sahip olma açısından olabilir; toplumsal hiyerarşideki konumlar açısından olabilir; ve nihayet, siyasal karar alma mekanizmalarındaki etkinlik açısından olabilir. Bunların birbirlerinden bağımsız oldukları tabiî ki ileri sürülemez. Ancak, çatışmanın niteliğini iyi aydınlatabilmek bakımından, konuyu aşağıdan yukarıya doğru incelemekte yarar görüyoruz.

Bugünün gençliğinin üzerinde iki kuşak bulunmaktadır: Babaların ve dedelerin kuşağı. Bütün ekonomik zenginlikler çoğunlukla bu iki kuşağın elindedir. Yaşama koşullarının ağırlığını en çok genç kuşak duymaktadır. Örneğin 1968'lerin Fransa'sındaki 600 bin işsizin yarısı 23 yaşından daha gençti.[5] Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1969 İşgücü Anketine göre de Türkiye'deki işsizlerin yüzde 48'i 15 - 24 yaşları arasındadır. Buna bir de yeni üniversite mezunlarının girdiği 25 - 29 yaş grubunu eklersek, oran yüzde 58,1'e çıkmaktadır.[6] Gene Fransa'da 1969 yılında yapılan bir araştırma, en büyük konut sıkıntısını gençlerin çektiklerini ortaya koymuştur.[7] Göreli olarak alındığında, vergiler ve kiralar da gençleri yaşlılardan daha fazla etkilemektedir. Örneğin konut masrafı gençlerin giderlerinin yüzde 30'unu kapsarken, aynı oran yaşlı ve orta yaşlı kuşaklarda yüzde 5'e kadar düşmektedir.[8] Konum ve buna bağlı olarak gelir yükselmesinin, genellikle yılların geçmesine bağlı olduğu düşünülürse, bu durumu doğal karşılamak gerekecektir.

Buna karşılık toplumlar, ekonomik hayatta gençlere gitgide daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. UNESCO'nun yaptığı bir inceleme bu gerçeği şu cümlelerle açıklamaktadır: «Gençlik gücünün bilincine varırken, toplumda —zorunlu bir beşerîsermaye meydana

[5] Jean Suret-Canale, «Introduction», *Lutte de classe ou conflit de génération* (ortak yapıt), Paris, 1969., s. 16.

[6] Devlet İstatistik Enstitüsü'nden Sayın Tevfik Çavdar, henüz yayınlanmamış olan bu sonuçları ilk değerlendirmeden çıkararak vermiştir.

[7] Alfred Sauvy, *La Révolte des Jeunes*, Calmann Levy, Paris, 1970, s. 68.

[8] Brau, s. 35.

getiren— gençlik kitlelerinin harekete geçirilmesini gerektiren kalkınmanın hızlanması ölçüsünde, gençliğin öneminin farkına varıyor. Modernleşmek ve ekonomik gelişmeyi desteklemek için, ülkeler gençleri bu amaca daha çok bağlanmak gereğini duyuyorlar. Çünkü gençler modern teknik ve kavramlara daha açık oldukları kadar, yenilik taşıyan düşünceler açısından da daha zengindirler.»

Ekonomik açıdan durum böyle iken, gençler toplumsal hiyerarşide de aşağılarda yer almaktadırlar. İşletmelerin başında, devlet bürokrasisinin üst katlarında, üniversite yönetiminde gençlerin oranı yok denebilecek kadar azdır. Hatta gençler için kurulmuş kurumların bile hemen hepsi diğer kuşaklarca yöneltilmektedir. Haklar, ödüller, ünvanlar «yetişkinler»ce paylaşılmaktadır. Gençlerin işgal ettikleri konumların toplumsal itibarı genellikle düşüktür. Hızlı değişmenin sonucu bilgilerin çabuk eskimesine rağmen, karar alma mekanizmalarında —eski koşullarda kazanılmış— tecrübeye öncelik verilişi bir çelişki gibi görünmektedir.

Danıştay ve Yargıtay gibi, devlet bürokrasisinin en üst düzeyinde yer almış iki kurumu örnek olarak ele alırsak, 1971 yılında Türkiye'de şu durumla karşılaşıyoruz: Danıştay üyelerinin yüzde 21'i 40 - 50 yaş grubundadır. Geriye kalan yüzde 79'u 51 - 65 yaşları arasındadır. Yargıtayda ise, 40-50 yaş grubunda olanların oranı yüzde 23 ve 51 - 65 yaş grubundakilerin oranı da yüzde 77'dir.[10]

Gençlere etkin olabilme olanakları siyasal mekanizmada da verilmemiştir. Seçme yaşı genellikle yüksek olduğu gibi, özellikle seçilebilme yaşı çok yüksek tutulmuştur. Cezaî bakımdan ehliyetli olarak kabul edilen bir kişinin (bu çok toplumlarda 18'dir), kendisini savaşa yollayan yasama organı üyelerinin seçiminde oy kulla-

9 UNESCO, «*La Jeunesse dans le Monde*», «Courrier». Avril 1969.

10 Danıştay ve Yargıtay üyeleri üzerindeki araştırma, Hacettepe Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi öğrencilerinden Saadet Kızılbey, Filiz Tacer, Füsun Tercan, Aytül Gömülü, Benol Ergün, Süheylâ Ağabigüm, Özden Boz, Tülin Günşen, Gülizar Düzenli ve Aysel Aslan tarafından, «Siyaset Sosyolojisi» ödevi olarak yapılmıştır.

namaması ilginçtir.[11] Son yıllardaki gençlik ayaklanmaları üzerine, birçok ülkede seçmen yaşı 18'e indirilmiştir. Ama seçilme yaşı, bu ülkelerin hemen hepsinde hâlâ —genç kuşağa şans tanımayacak kadar— yüksektir. Bazı sosyalist ülkelerde ayaklanma şeklindeki gençlik olaylarına rastlanmamasını da bu ülkelerin bilim adamları, büyük ölçüde, gençlerin siyasal mekanizmada söz sahibi olmalarına bağlamaktadırlar. Örneğin Rus genci 18 yaşından itibaren her türlü seçimlerde oy hakkına sahiptir. Seçilme yaşı ise, mahallî seçimlerde 18, cumhuriyetlerin sovyetleri için yapılan seçimlerde 21 ve SSCB Yüce Sovyeti için 23'dür. Son seçimlerde yüksek yasama organına seçilenlerin yüzde 18'i 30 yaşının altında bulunmaktadır.[12] Romanya'da gençler 18 yaşından itibaren oy verme, 23 yaşından itibaren de seçilme hakkına sahiptirler.[13]

Fakat genç kuşağa siyasal hayatta bazı yasal olanaklar sağlanmış olması, sorunun çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Gene Sovyet Rusya'yı örnek olarak alırsak, devletle özdeşleşmiş olan Komünist Partisi içinde kuşaklar açısından durum 1966 - 1967 yıllarında şöyledir:[14]

	Yaşları 50'nin üstünde	Yaşları 40'ın altında
Bütün parti üye ve adayları	% 22.9	% 51.5
Merkez Komitesi üyeleri	50.6	11.1
Politbüro üyeleri	100.0	0.0

[11] Bazı ülkelerdeki oy verme, evlenebilme, askere alınma, ölüm cezasına çarptırılabilme yaşları için bkz., Mary Douglas, Sir Gerard Barry, J. Bronowski, James Fisher, Sir Julian Huxley, *Man in Society*, Aldus Books Limited, Londra, 1964, s. 78 - 9.

[12] Ahmet Taner Kışlalı, «*Gençlik ve Siyaset Konulu Beyrut Milletlerarası Siyasal Bilimler Kongresinden İzlenimler*», Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi», Mart 1970.

[13] Marin Voiculescu, «*La Jeunesse Roumaine - Participation et Engagement*», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri, 1970.

[14] Abdurrahman Avtorhan, «*Kremlin Yönetiminde Genç Kuşak ve Halefik Problemleri*», «Dergi», Münih 1971, No. 63.

Aşağıdan yukarıya çıkıldıkça, yönetici konumlara yaklaştıkça genç kuşakların oram azalmakta ve sonunda sıfıra ulaşmaktadır.

Türkiye'deki yasama organlarında yaş dağılımını incelediğimizde, benzer bir durumla karşılaşmaktayız:[15]

Yaş Grupları	Senatörler	Milletvekilleri
30 - 35		% 4
36 - 40		11
41 - 50	% 35	56
51 - 60	47	23
61 ve yukarısı	18	5

Gene Türkiye'de, 1923 - 1957 yılları arasında görev yapan Cumhurbaşkanlarının ilk defa seçildiklerindeki yaş ortalamaları 54, Başbakanlarınki 52.2'dir. Diğer Bakanlarınki de, çeşitli bakanlıklara göre 42.2 ile 52.4 arasında değişmektedir.[16]

Görüyoruz ki, ekonomik, toplumsal ve siyasal açıdan gençler ikinci sınıf vatandaş durumundadırlar. Bu kuşak içinde bu bakımlardan en kötü durumda olanlar da genellikle üniversite öğrencileridir. Örneğin genç bir işçi bile, aynı yaştaki öğrenciye oranla çok zamandaha yüksek bir gelir düzeyindedir.[17] Üstelik de, somut bir şey yaptığı için belirli bir manevîtatmine ulaşabilmesi söz konusudur.

Eğitim süresinin gitgide uzaması, en yeni bilgileri alan kişilerin ikinci sınıf vatandaş durumunda daha uzun bir süre kalmaları sonucunu yaratmaktadır. Toplum kendilerine, üniversiteyi bitir-

[15] İlgili araştırma 1971 yılında Hacettepe Sosyal ve İdarî Bilimler Fakültesi öğrencilerinden Nihal Çakar, Güler Fıçı, Emel Ulaş, Güney Dayan, Zühal Özmen, Metin Orhan tarafından, «*Siyaset Sosyolojisi*» ödevi olarak yapılmıştır.

[16] Frederick W. Frey, *The Turkish Political Elite*, M.I.T. Press, Massachusetts 1965, s. 286.

[17] Brau, s. 35.

dikleri an bugün katlandıkları mahrumiyetlerin karşılığı olabilecek iyi yaşama şartlarını da garanti edememektedir.

Böylece siyasal çatışmamn ikinci koşulu olan «bilinçlenme» konusuna geliyoruz. Genç kuşakta, durumları en kötü olmasa bile bu nun ağırlığını en çok duyan ve dolayısıyle bilincine varmak için en uygun koşullarda bulunanlar öğrencilerdir. Bir arada yaşamaları, etkileşimin sağlanması bakımından büyük bir avantajdır. Sonra unutulmamalıdır ki, her toplumda kurulu düzenden en hoşnutsuz olanlar durumları en kötüler değil, fakat beklentileri ile durumları arasında en büyük fark bulunanlardır.[18]

Demografik değişmenin belirli bir düzeyine ulaşmış olan ülkelerde üniversite gençliği, günümüzün dünyasının dışındaki bir toplumsal kesite ait olduğunun bilincindedir. «Ancak başkaları tarafından hazırlanan bir gelecekte var olacak olan, bekleme durumundaki bir kitledir... Toplumsal bir kesim olarak gençler geçiş noktasındadırlar; fakat bu sürekli olarak yenilenen ve düzenli bir şekilde çoğalan bir kesimdir.»[19] En derin çatışmanın özellikle gençler için olup, yetişkinler tarafından yönetilen kurumlarda ortaya çıkması[20] ve herhangi bir örgüt içinde militan olarak çalışan gençlerle, militan olmayan ve bir örgüte bağlı bulunmayanlar arasında tutum bakımından belirgin bir farklılığa rastlanmaması[21] dikkati çekicidir. Dikkati çeken başka bir nokta da, en seçkin öğrencilerin genellikle en «devrimci» oluşlarıdır. Öğrencilerini alırken en titiz davranan üniversitelerde, toplumsal düzene karşı en köklü akımlar gelişmektedir.[22] Birleşik Amerika'da yapılan araştırmalar bunu

18 İnfra., «Siyasal Sorunlar - Düzene Karşı Olma».

19 Georges Fouchart ve Maurice Davranche, *Enquête sur la Jeunesse*, Gallimard, Paris, 1968, s. 32 - 33.

20 UNESCO, *Pour et avec les Jeunes*, Paris, 1969, s. 15-16

21 Fouchart - Davranche, s. 25.

22 Bkz., Dolan; gene aynı konuda bkz., Seymur Martin Lipset, «*Akti-*

gösterdiği gibi, en yüksek puanlarla girilen üniversite ve fakültelerin durumu, (O.D.T.Ü. ve İ.T.Ü. gibi) aynı varsayımın Türkiye için de geçerli olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

En seçkin öğrenciler ise, toplumdaki konumlarını en iyi değerlendirebilecek, yani bilinçlenmeleri en erken olması beklenen öğrencilerdir.

Nihayet sonuncu soruya sıra geliyor: Öğrencilerin mücadele edecek güçleri, olanakları var mıdır?

Özellikle son yıllarda görülen öğrenci ayaklanmaları ve bunların sonucunda siyasal iktidarların, hatta siyasal rejimlerin içine düştükleri bunalımlar, bu soruya olumlu cevap verilmesi gerektiğini göstermektedir. En büyük silâhları hızla artan sayıları ve birarada bulunmanın verdiği, ortak eyleme geçebilme olanağıdır. Nasıl ki, birinci endüstri devriminde de fabrikaların kurulmağa başlaması, yani işyerlerinin büyümesi ile işçi hareketlerinin temel niteliği değişmiş ve işçi sınıfı bir güç haline gelmiştir.

UNESCO'nun 1969 Nisanında yayınlanan bir araştırmasına göre, «15 ile 24 yaş arasındakilerin dünyadaki toplamı 40 yılda (1960'dan 2000 yılına kadar) 519 milyondan 1128 milyona ulaşacaktır (...) 1960 ile 1965 arasında, dünyadaki üniversite öğrencilerinin sayısı 11 milyon 174 binden 16 milyon 15 bine çıkmıştır. Beş yıllık artış yüzde 61'dir.»[23]

Türkiye'de 1960 yılında 63 bin 51 genç yüksek öğrenime devam ederken, bu rakam 1968 yılında 146 bin 299 olmuştur.[24] Sekiz yıl içindeki artış yüzde 123'dür ve dünyadaki genel artış hızının da çok üzerindedir.

vist öğrenciler: Bir Görüş», «Ufuk» dergisi, 1969, cilt 2, Sayı 1, s. 9.

23 Bkz., «*La Jeunesse dans le Monde*», «Le Courrier», Avril 1969.

24 *Devlet Planlama Teşkilâtı Eğitim İstatistikleri*, s. 13.

c) *Sonuç*

Nasıl ki, 1848 yıllarının Batı Avrupa'sında rejimlerin birbiri peşi sıra patlayan işçi ayaklanmaları ile sarsılması bir rastlantı değildiyse, 1968'lerde dünyayı saran gençlik ayaklanmalarını da bir rastlantı olarak kabul edemeyeceğimiz ortadadır. Patlamayı sağlayan kıvılcım ülkeden ülkeye değişebilir. Kitle haberleşme araçları, bir ülkedeki gençlik eylemlerinden öteki ülkelerdeki gençleri haberdar ederek bu patlamayı hızlandırmış olabilir. Fakat gençlik ayaklanmalarının görüldüğü ülkelerde temelde bir benzerlik vardır: Üniversiteli gençliğin, ekonomik, toplumsal ve siyasal olanakların tümünün veya bir kısmının dışında tutuluşu! Bütün bu olanaklar özellikle orta yaşlı kuşakların elinde toplanmıştır. Bu kuşak, bir çeşit egemen kuşak durumuna gelmiştir. Yaşlı kuşağın çoğunlukla buna karşı koyacak gücü kalmamıştır. Genç kuşak içinde ise bu mücadele için en elverişli koşullara sahip olanlar öğrencilerdir.

Ulaştığımız bu sonucun sağlamasını yapmanın da mümkün olduğunu sanıyoruz: Acaba, son yıllardaki öğrenci ayaklanmalarının temel nitelikleri bu «kuşaksal» çatışma ile açıklanabilir mi?

Öğrencinin üniversiteye karşı çıkışının temelinde belirli bir «gelecek endişesinin yattığını görmüştük. Bu endişe, bugünkü çabalarının sonucu olarak kendisini maddî ve manevî bakımdan tatmin edecek bir toplumsal konumu öğrenimden sonra elde etmenin zorluğunun bilinmesinden doğmaktadır. Bu zorluğun varoluş nedeni ise, o konumların —büyük çoğunlukla orta yaşlı kuşaklar tarafından— işgal edilmiş olmasıdır. Hatta üniversite içindeki çatışma bile, gene aynı kuşak çatışmasının bir uzantısıdır. Gençler için olan bu kurumlar, diğer kuşaklar tarafından ve gençlere rağmen yöneltilmektedir. Diplomayı aldığı anda maddî ve manevî bir tatmine ulaşma olasılığı yüksekken, gençler bu duruma rıza gösteriyorlardı. Nasıl ki, cennet umudu vererek dinler de kişilerin günün sert koşullarını uysallıkla karşılamalarını ve kendilerine uyulmasını kolaylaştırmışlardır. Bu umudun yitirilmesi bir yandan uysallığın, öte yandan da dinin gereklerine uyulmasının sona erişi demektir.

Öğrencinin toplumsal düzen ve siyasal rejime karşı çıkışı da —soruna aynı açıdan bakıldığında— doğaldır. Çünkü kurulu toplumsal düzende, dolayısıyle rejimde egemen olan ve onun nimetlerinden yararlananlar yaşlı ve özellikle orta yaşlı kuşaklardır. İktidar onların elindedir ve onların dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Nasıl ki, bir zamanlar aristokrasi ve burjuvazi geniş halk kütlelerini siyasal iktidarın dışında tutabilmek için oy ve seçilme hakkını servetle kısıtlamışlarsa ve genel oy ancak büyük mücadeleler sonucunda elde edilmişse; şimdi de yaşlı ve orta yaşlı kuşaklar, genç kuşağı siyasal iktidarın dışında tutabilmek için yaş kısıtlamasını bol bol kullanmaktadırlar.

Öğrenci hareketlerinin, yetişkinlerin örgüt ve önderliklerinden bağımsızlaşmaları da kuşaklar arasındaki çatışma ile çok rahatlıkla açıklanabilir. İlerde göreceğimiz üzere, teknolojik gelişmeye paralel olarak gerçekleşen hızlı toplumsal değişme, kuşaklar arasında yarar farklılığı kadar, hatta daha da öte bir dünya görüşü farklılığı yaratmıştır ve bu farklılık hızla derinleşmektedir. Bu durumda, genç kuşağın bir kesimi olan üniversite öğrencilerinin yetişkinlerin önderliğinden kopmalarını doğal karşılamak gerekecektir.

Şiddet hareketleri eskiden olduğu gibi günümüzde de, barışçı yolların sonuç vermemesi ile patlak vermektedir. Nasıl ki işçi hareketleri, kendilerine rejim içinde etkili olmalarını sağlayacak yasal birtakım haklar (grev ve toplu sözleşme gibi) tanındıkça şiddetten uzaklaşıp, rejimin bir parçası haline geldilerse; karar alma mekanizmalarına katılabilmeleri için kendilerine birtakım yasal olanaklar sağlandığında öğrenci hareketlerinin de aynı çizgiyi izlemeleri beklenmelidir.

III.

ÇATIŞMAYI YARATAN ETKENLER

Birbirlerinden çok farklı toplumsal yapılara sahip olan ülkelerde, siyasal kararlılığın (istikrarın) son yıllarda zaman zaman bozulduğunu ve rejimlerin bunalımlar geçirdiğini görmüş bulunuyoruz. Daha önce ortaya koymağa çalıştığımız kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde, bu yeni bir toplumsal gücün ortaya çıktığını ve siyasal iktidarın dışında kaldığını gösteren bir belirtidir. Yine gördük ki, söz konusu bu güç genel olarak gençlik, özellikle üniversite gençliğidir.

Şimdi şu soruyu cevaplandırmak zorundayız: Genç kuşağı diğerleri ile bu şekilde kollektif bir çatışmaya iten koşullar neden daha önceki yıllarda, örneğin 19'ncu yüzyılda ortaya çıkmamıştır? Başka bir deyişle, siyasal iktidar - toplumsal güçler dengesini bu şekilde bozan temeldeki etkenler nelerdir?

Özellikle teknolojik etkenin diğerleri üzerinde önemli bir rolü olmakla birlikte, bu etkenleri üç bölümde incelemek olanağı vardır: Demografik, teknolojik ve biyolojik olmak üzere.

a) *Demografik Etken*

Ülkeden ülkeye ve baş vurulan kaynaklara göre değişmekle birlikte, ortalama insan ömrünün Demir Çağında 17, ortaçağda 25, Fransız İhtilâlinde 37 ve 1955'lerde 70 dolaylarında olduğu anlaşılmaktadır.[1] 18'nci yüzyılın sonunda, çocukların, babaları

[1] Bkz., Julian Huxley, «*Kalabalıklaşan Dünya*», «Tıpta Yenilikler» Eczacıbaşı Yayınları, No: 9, s. 5); D.V. Glass ve D.E.C. Eversley, *Population in History*, Londra 1965, s. 358, 445, 455, 582 ve 624; John D. Durand, «*Morta-*

öldüğündeki ortalama yaşı ise 20 idi.[2] Yani 20 yaşına gelmiş bir genç, normal olarak babasının toplumdaki yerini almış oluyordu. Bugün ise 20 yaşındaki bir gencin —hele öğrenci ise— toplumda söz sahibi olması söz konusu değildir. Üzerinde sadece babasının değil, hatta çoğunlukla dedesinin kuşağının ağırlığını duymaktadır. Kendisinden önceki kuşaklarca kurulmuş kurumlara, konulmuş kurallara —çoğunlukla meşru ve etkili bir itiraz hakkı bile olmadan— uymak zorundadır.

Jeanne d'Arc odunların üzerinde yakıldığı zaman 19 yaşındaydı. Arcole savaşında Napolyon'un yaşı sadece 27 idi. Bir William Pitt 22 yaşında Büyük Britanya İmparatorluğuna başbakan olabilmişti.[3] Daha yakınlara gelelim: Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığında 38 yaşını tamamlamamıştı. İsmet İnönü ise daha genç yaşta Kurtuluş Savaşının Genelkurmay Başkanlığını yaptı. Şimdiki gençler acaba daha mı az zeki, yoksa daha mı geç olgunlaşıyorlar? İlerde «biyolojik etken»i incelerken de göreceğimiz gibi, araştırmalar bunun tersini doğrulamaktadır.

Demografların kabul ettikleri bir gerçek, toplumların yaşlanmakta olduklarıdır. Bu yaşlanma olayı da en belirgin olarak «iktisaden gelişmiş» ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 1800 yılında nüfusun yarısı 16 yaşından daha küçükken, bu rakam 1860'da 19,5 yaşına, 1960'da da 29,5 yaşına ulaşmıştır.[4] Özellikle son yüzyılda ortanca (medyan) yaşın 10 yıl artması dikkati çekicidir.

Fakat, diğer birçok alanda olduğu gibi, demografik açıdan da «gelişmiş» toplumlarla «gerikalmış»lar arasındaki önemli farklılığı unutmamak gerekir: İsveç'te nüfusun yarısı 36.2, İlgiltere'de

lity Estimates from Roman Tombstone Inscriptions», «American Journal of Sociology», 65:4 (January, 1960), s. 365 - 373.

2 Alfred Sauvy, «*Vieillissement des Populations et Rajeunissement des Institutions*», *Quel Avenir Attend l'Homme?* (ortak yapıt), P.U.F., Paris 1961, s. 122.

3 Jousselin, s. 7.

4 William Petersen, *Population*, Londra 1969, s. 67.

35.9, Doğu Almanya'da 35.6, Federal Almanya'da 34, Fransa'da 33.3, İsviçre'de 33.1, İtalya'da 31.2 yaşının altında iken; bu rakam Seylan'da 19.8, Meksika'da 19.1, Cezayir'de 18.7, Türkiye'de 18, Formoza'da 17.7, Togo'da 14'e düşmektedir.[5]

Genç ve yaşlı nüfusun oranı açısından da durum aşağı yukarı aynıdır. İktisaden gelişmiş ülkelere örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'yı alırsak, genç kuşağın nüfustaki oranının gitgide düştüğü, buna karşılık yaşlı ve orta yaşlıların oranının ise arttığı dikkati çekmektedir. (Tablo 1 ve 2)

TABLO 1
A.B.D.'de Yaş Gruplarının Evrimi[6]

Yıllar	0-19	20-44	45-64	65 ve yukarısı
1860	% 51	% 36	% 10	% 3
1900	44	38	14	4
1960	39	32	20	9

TABLO 2
Fransa'da Yaş Gruplarının Evrimi[7]

Yıllar	0-19	20-39	40-59	60 ve yukarısı
1801	% 48	23	% 20	% 8
1901	34	30	22	10
1951	30	27	26	16

Gerikalmış ülkelerden bazılarındaki yaşlı kuşakların genel nüfusa oranı ise, ilginç bir şekilde A.B.D.'nin 1860'lardaki durumunu hatırlatmaktadır. (Tablo 3) Bütün bunlar —gelişmiş ülkelerdeki öğrenci olaylarının etkisi bir yana bırakıldığında— demografik evrimin gerisinde kalmış olan ülkelerdeki öğrenci hareketlerinin neden 19'ncu yüzyılın Avrupa öğrenci hareketlerine benzediğini büyük ölçüde açıklamaktadır. Sözünü ettiğimiz «kuşaklar arası çatışma»,

[5] Warren S. Thompson ve David T. Lewis. *Population Problems,* McGraw, N. Y. 1965, s. 90.

[6] R. Tomlinson, *Population Dynamics,* N. Y. 1965, s. 435.

[7] Glass ve Eversley, s. 215.

insan ömrünün uzaması ile orantılı olarak ortaya çıkmakta ve önem kazanmaktadır. Çünkü insan ömrünün uzaması birkaç kuşağı birarada yaşamak zorunda bıraktığı gibi; ekonomik, toplumsal ve siyasal olanakların da daha çok yaşlı kuşaklarda birikmesi sonucunu doğurmaktadır.

TABLO 3
Geri Kalmış Ülkelerde Yaşlı Kuşakların Oranı[8]

Ülkeler	Yıllar	45-64	65 ve yukarısı
Hindistan	1951	% 13	% 3
Seylân	1946	13	3
Malaya	1947	13	2
Filipinler	1948	9	3
Mısır	1947	13	3
Cezayir	1948	12	3
Brezilya	1950	10	2
Guatemala	1950	10	2

Özellikle 1800'lerden itibaren hızlanan demografik evrimin doğrultusu, söz konusu kuşak çatışmasının gitgide daha da önem kazanacağını göstermektedir. Yapılan bazı tahminlere göre, ortalama ömür önümüzdeki yüzyılda 120 yıla ulaşabilecektir[9]. Orta yaşlı ve yaşlı kuşakların genel nüfustaki oranlarının artışının da devam edeceği yapılan tahminler arasındadır. Sadece Kuzey Amerika ve Okyanusya bu eğilimin dışında kalmaktadır.[10]

Bir ülkedeki yöneticilerin ortalama yaşı, genellikle o toplumdaki ortalama yaşı yansıtmaktadır.[11] Böylece, ortalama ömrün uzaması, gençlerin gitgide siyasal iktidardan uzaklaşmaları anlamınagelmektedir. 1969 yılında Türkiye'de, Cumhuriyet Senatosun-

[8] J. S. Aird, «*The Present and Prospective Population of China*», *Population Trends in Easttern Europe, USSR and China*, N. Y. 1960, s. 106.

[9] Zbigniew Brzezinski, «*l'Amérique â l'ére Technétronique*», «Preuves», fév. 1969, s. 41.

[10] Bkz., Birleşmiş Miletler, *World Population Prospects*», N. Y. 166. Annex II, Tablo A2. 1.

[11] Duverger, s. 71

daki sandalyelerin yüzde 82'si, Millet Meclisindeki sandalyelerin ise yüzde 79'u 40 - 60 yaş arasındaki parlamanterlerce işgal edilmekteydi.[12] Millet Meclisine seçilebilme yaşının —Senatodan farklı olarak— 30 oluşu fazla bir şeyi değiştirmemiştir.

1920 - 1969 arasında Türk parlamentosundaki milletvekillerinin en genç kesiminin oranının değişme çizgisi de, kuşak sorununun siyasal hayata ne ölçüde yansıdığını göstermesi bakımından ilginçtir. (Tablo 4).

TABLO 4
Genç Milletvekillerinin Oranı[13]

Yaş Grupları	1920	1937	1943	1946	1950	1954	1957	1960 MBK	1961	1965	1969	1973
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
30-34	11,11	0,75	1,33	2,44	8,29	7,42	5,00	0,50	7,11	6,00	4,00	7,38
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
35-39	41,77	4,75	8,66	6,88	22,11	17,57	20,16	41,10	31,55	20,88	11,00	14,79

1920'de Mustafa Kemal ve etrafındaki genç subaylarla birlikte yeni bir kuşak iktidara ulaşıyordu. Bu bir anlamda genç kuşağın ihtilâliydi. Milletvekillerinin yüzde 52.88'i kırk yaşından daha gençti. Bizzat Mustafa Kemal'in kendisi 39, sağ kolu durumundaki İsmet İnönü ise 36 yaşındaydı. Bu kuşak 1950'ye kadar iktidarda kaldı ve yaşlandı.

1950'de, Demokrat Partinin iktidara gelmesi ile, ülkedeki siyasal seçkinler yeniden gençleşti. 1946 ile karşılaştırıldığında, aradaki fark büyüktü. Fakat 1920'den bu yana genel nüfustaki ortalama ömür uzamasını da hesaba katmak gerekiyordu.

1960'da 27 Mayıs Hareketini gerçekleştirerek iktidarı alanlar da Türk Ordusunun genç kanadına mensuptular. Millî Birlik Komi-

[12] Bkz., Supra., «*Siyasal Çatışmanın Koşulları*».

[13] Oranlar, Hacettepe Üniversitesi MESEF öğrencisi H. Sami Gökmen'in, TBMM albümlerinden yararlanarak hazırladığı bir «Siyaset Sosyolojisi» ders ödevinden alınmıştır.

tesi üyelerinin yüzde 41.60'ı kırk yaşından daha gençti. Birkaç yaşlı üyenin ise, hareketin başında yüksek rütbeliler bulunsun diye sonradan davet edildikleri biliniyordu.

1961 seçimlerinden sonra, ülkedeki siyasal seçkinlerin —1957 Meclisi ile karşılaştırıldığında— bir kere daha gençleştiği görüldü. Çünkü siyasal iktidar el değiştiriyordu. Ve nihayet 1973 seçimleri, bu genel eğilimi gösteren son örneği meydana getirdi. İktidar gene el değiştirirken, siyasal elitin gençleştiğine bir kere daha tanık olundu. Eğer gençleşme oranı daha öncekiler kadar çarpıcı değilse, bunun nedeni, AP ve DP gibi iki örgütün eski kadrolarını büyük ölçüde korumalarıydı. Yoksa gençleşme, yeni iktidarı temsil eden ve eski iktidarın bir çeşit anti-tezi olarak ortaya çıkan CHP ve MSP gibi partilerdeçok daha belirgindi. Örneğin Naim Talu Hükümetinde ortalama yaş 52.8 iken, onu izleyen Ecevit Hükümetinde bu rakam sadece 46.3 idi.

Demek ki, iktidara ulaşmak için yapılan mücadelenin gerisindeki nedenlerden birisi de, iktidara gelen grupların genç kuşaklara kapanmasıdır. (Ama, yeni akımların genç kuşaklar tarafından benimsenmesinin daha doğal olduğu gibi bir nedenin de unutulmaması gerekir.) 1920 - 1954 yılları arasındaki yasama organlarını meydana getirenlerin ortalama yaş evrimi bu kanıyı doğrulamaktadır.[14]

Kısacası, demografik evrim çağdaş toplumları en azından üç kuşağa bölmüştür: Gençler, yetişkinler ve yaşlılar. Teknolojik gelişmenin gitgide uzayan bir eğitim dönemine mahkûm ettiği gençler, hemen bütün ekonomik, toplumsal ve siyasal olanak, yetki ve sorumlulukların dışında tutulmuşlardır. Bütün bu yetki ve sorumluluklar büyük ölçüde orta kuşağın, yani yetişkinlerin elindedir. Yaşlılar ise —birkaç alan hariç— aktif hayatın dışına itilmişlerdir.

«Sanki toplum nüfus artışını ve ömrün uzamasım, çalışan nüfusun azalması ile karşılamaktadır. (Fransa'da 1950'de yüzde 47.4 olan çalışan nüfus 1980'de yüzde 42'ye zor ulaşacaktır.) Bu

[14] Bkz., Frey, s. 170.

düzende kimse gerçekten kişiliğini bulamaz, gelişemez. Yaşlılar artık kentin bilgeleri değil, sadeceiktisaden güçsüz kişilerdir. Diğer iki yaş sınıfını emekleriyle yaşatabilmek için, yetişkinleri verimliliklerini arttırmak zorundadırlar. Gençlere gelince, yetişkinlerin sorumlulukları dışında tutulmaları uzatılarak, çocuklaştırılmışlardır.»[15]

b) *Teknolojik Etken*

Teknolojideki baş döndürücü ilerlemeye bağlı olarak, hemen bütün ülkelerde sosyo-ekonomik koşullar hızla değişmektedir. Dışardan bile gelse, bu etkene kapıları kapama olanağı —belki Afrika'daki bazı kabileler dışında— pek kalmamıştır. Gerikalmış ülkeler teknolojiyi dışardan ithal ettikleri için, geri bir teknolojide iken ileri bir teknolojinin ürünleri ile karşılaşmak onları daha da fazla etkilemektedir.«Geçiş halindeki toplumlar» deyimi de, bu yapısal değişikliğin bir ifadesidir.

Sosyo-ekonomik koşulların hızla değişmesi, birbirini izleyen kuşakların yetiştikleri ortamlar arasında büyük farklılıklar doğurmaktadır. Bu durum, kuşaklar arasındaki ortak noktaların azalmasında ve çatışmanın sertleşmesinde en önemli etkenlerden birisidir. Toplumsal yapının ağır değiştiği «geleneksel toplum»larda, baba ile oğlunun karşılaştığı koşulların ve bunların yarattığı sorunların benzerliğidir ki, «tecrübe»ye saygıyı yaratmış ve babaya benzemek gençler için bir amaç olmuştur. Çünkü genç adamın bugün karşılaştığı sorunların çözümünde en önemli anahtar, babasının geçmişte benzeri sorunlarla mücadele sonunda kazandığı tecrübedir. Bu tecrübe, yaşlı kuşakların diğerleri üzerindeki otoritesini de meşru kılmaktadır.

Günümüzde söz konusu olan sosyo-ekonomik koşulların hızlı değişimi, bir yandan geleneklerin etkisini azaltırken, öte yandan da tecrübeye duyulan saygıyı ortadan kaldırmağa yönelmiş-

[15] Tanneguy de Quénétain. «*Les étudiants Contre la Société*», «Réalités», Août 1969.

tir. Bunun doğal sonucu, kaynağını tecrübeden alan otoriteye karşı duyulan isyandır.

Alexis İnkeles'in Rusya'da ihtilâl öncesi, ihtilâl dönemi ve ihtilâl sonrası kuşakları üzerinde yaptığı inceleme, sosyo-ekonomik koşulların hızla değişmesinin kuşaklar arasında nasıl temel bazı davranış farklılıkları yarattığını göstermesi bakımından ilginçtir.[16] Kenneth Keniston, teknolojik ilerlemenin en hızlı olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde kuşaksal ayrımın ne kadar kısa sürelerde doğduğunu ortaya koymaktadır: «Yeni sol içinde, eski Yeni sol (ortalama yaş 30), Yeni Sol (22 ile 28 arası) ve yeni Yeni Sol (22'nin altında) arasında açık bir ayırım yapılmaktadır. Böylece kuşaklar gayet kısa bir süre içinbirbirlerinden ayrılmakta ve kişininkendieylemli yararlılık süresi —örneğin bir yönetici için— birkaç yıl olarak sınırlanmaktadır. Bu nedenle neyin başarılması gerekiyorsa, bunun hemen yapılması fikri doğmaktadır.»[17]

Yetişme koşullarının farklılığı bugün bir «gençlik alt kültürü»nün doğması sonucunu gelişmiş ülkelerde yaratmıştır; gerikalmış ülkelerde de derece derece yaratmaktadır. Burada televizyon, sinema, radyo, gazete gibi kütle haberleşme araçlarının oynadığı rolü de unutmamak gerekir. Dünya gençliği, büyük ölçüde modern kütle haberleşme araçlarının aracılığı ile çağdaş olayları ve koşulları paylaşmakta, bunun sonucunda da benzer tutumlar takınabilmektedir.[18]

Yakın zamanlara gelinceye dek yetişkinler toplumsal düzene (yetişkinlerin düzeni) uymayan gençlerin durumunu «gençlik suçluluğu» (délinquance juvénile) ile açıklarlardı. Bugün gençlik, kendi yeni değer yargıları ile uyuşmayan, insanlığı savaşa ve geri

16 Bkz., Henri Mendras, *Eléments de Sociologie*, Armand Colin, Paris, 1967, s. 38.

17 Kenneth Keniston, «*Gençlik, Değişim ve Şiddet*», «Ufuk» dergisi, 1969, cilt 2, Sayı 1, s. 13.

18 Değişik ülkelerdeki öğrencilerin bu tutum benzerliği, bazılarında bunların tek uluslararası bir merkezden yöneltildiği kanısını güçlendirmektedir. Bkz., Şefik İnan, «*Gençler ve Gerçekler*», «Milliyet» gazetesi, 23.12.1970

kalmış ülkeleri «sömürülmeğe» sürükleyen yetişkinlerin durumunu «yaşlılık suçluluğu» (délinquance sénile) olarak nitelendirmektedir.[19] Aynı ülkelerin iki kuşağından çok, değişik ülkelerin aynı kuşaklarının birbirlerini daha iyi anlayabilmeleri dikkati çekicidir. Bu, özellikle genç kuşaklar için söz konusudur. Benzer bir durumun toplumsal sınıflar için geçerli olduğunu göz önüne alırsak, günün birinde «Bütün ülkelerin gençleri birleşiniz!» gibi bir sloganı işitmek bizi hayretler içinde bırakmamalıdır.[20]

Toplum çocuğa, belirli durumlarda nasıl hareket etmesi gerektiğini, yani kendi kurallarına uymayı öğretir (çocuğun sosyalleşmesi). Fakat hızlı bir toplumsal yapı değişiminde, ona öğretilenle ortaya çıkan yeni durumlar arasında bir uyumsuzluk olması doğaldır. Genç kuşakların toplumdaki geneleğitim sistemi ile çatışma haline düşmeleri de bu uyumsuzuğun bir sonucudur. Roger Garaudy sorunu oldukça açık bir şekilde, şöylece özetlemektedir: «Bugün yirmi yaşında olan kız ve erkekler yeni bilimsel ve teknik devrimle yaşıttırlar. Yüzyıllık evrimlerin yapmadığı kadar, yaşamın tüm koşullarını altüst eden bir değişimin çağdaşıdırlar.(...) Artık sorun binlerce yıldır olduğu gibi, kararlı bir toplumsal düzenin gereklerine uydurulan belirli bir tip kişi yetiştirmek

[19] Bkz., Ehsan Naraghi, «*Une Jeunesse Tridimensionnelle*», «Le Courrier», UNESCO, Avril 1969, s. 30.

[20] Değişik ülkelerde yapılan kamuoyu yoklamaları, genç kuşağın toplumun geri kalan kesiminden ne ölçüde farklı düşündüğünü, bu farkın en yüksek noktasına da özellikle öğrenciler arasında ulaşıldığını ortaya koymaktadır. (Kitabın üçüncü bölümü bu konuda somut örneklerle doludur.) Örneğin, Federal Almanya'da Prof. Dr. Wildenmann'ın resmi kuruluşların görevlendirmesiyle yaptığı kamuoyu araştırmasına göre; Alman halkının % 25'i otoriter bir iktidar isterken, bu oran gençlerde %14'e, üniversite öğrencilerinde ise % 4'e düşmektedir. (Bkz., San., s. 41) Türkiye'de 1969 seçimlerinden önce işçiler arasında yapılan bir ankete göre, işçilerden TİP'e oy verenlerin %55'i 21-30 yaşları arasındadırlar. (Bkz., «*İşçiler Kime Oy Veriyorlar?*», «Milliyet» 2-26 Eylül 1969.) Örneklemle yapılan başka bir araştırma da, TİP üyelerinden %79,8'nin 40 yaşından küçük olduğunu göstermiştir. (Bkz., Artun Ünsal, *Le Parti Ouvrier de Turquie*, basılmamış doktora tezi, Paris 1970, s. 308)

değildir. Sorun, kişiyi, sürekli ve hızlı bir değişme içindeki dünyaya, yaşamı boyunca kendi kendini şekillendirecek, kendi kendini yeniden yapacak şekilde hazırlamaktır.»[21]

Teknolojik gelişme, gittikçe daha çok sayıda genci, daha uzun süre öğrenime devam etmeğe zorlamaktadır. (Bunu yapmayanlar ise, daha çok olanak bulamayanlardır.) Bu nedenle bir yandan öğrencilerin sayısı artarken, öte yandan gençleri toplumsal yetki ve sorumlulukların dışında tutan durum uzamakta ve genelleşmektedir.

Bir yandan toplum «yaşlanırken», öte yandan hızlı teknolojik gelişmenin doğurduğu sosyo-ekonomik koşulların hızlı evrimi, toplumsal kurumları çabucak eskitmektedir. Ama yaşlı ve orta yaşlı kuşakların —daha önce gördüğümüz gibi— karar alma ve uygulama mekanizmalarındaki ağırlığı, bu kurumlarda gerekli değişmelerin yapılmasını zorlaştırmakta, geciktirmektedir. Kurumların değişen koşullara uymakta gösterdikleri bu direnme ve gecikme de, toplumsal huzursuzlukları besleyen, özellikle genç kuşaklarla «düzen» arasındaki sürtüşmeleri körükleyen doğal bir kaynak olmaktadır.

Alfred Sauvy, «Modern toplum, yaşlı kişiler tarafından yönetildiği halde hızlı bir evrim geçirmek durumundadır. Bu noktada belirli bir iç çelişki vardır» demektedir.[22] Değişmelere en kolay ve en iyi uyma yeteneğine sahip gençlerin, hem de bilgilerin hızla eskidiği bir ortamda en yenilerini öğrenmek durumunda oldukları halde, karar ve etki mekanizmalarının dışında tutulmalarını başka türlü adlandırmağa da galiba olanak yoktur. Marcel Hicter'in, Avrupa Konseyi Kültür Komisyonuna sunduğu memorandum ön projesine göre, «Gelecek yıllar içinde asıl sorun, yetişkinlerin çağdaş topluma uyumsuzluğu sorunu olabilecektir.»[23]

21 Bkz., «Le Nouvel Observateur», 12. 1. 1970, s. 19.

22 Sauvy, «*Vieillissement des Populations et...*», s. 121.

23 Marcel Hicter, «La Crise Actuelle de la Societé Européenne», Avrupa Konseyi Kültür Komisyonu'na sunulan memorandum ön projesi, 16.7.1968, s. 14.

c) *Biyolojik Etken*

Biyolojik etken, diğer iki etkeni destekleyici bir rol oynamaktadır.

«Brüksel Üniversitesi Profesörü ve Avrupa Ruh Sağlığı Birliği Başkanı Paul Sivadon, erginlik (adolescence) çağının uzadığına dikkati çekmektedir. Tıp ve hijyen daha uzun bir süre yaşatmanın yanısıra, gençlere daha uzun bir boy, genellikle daha üstün bir fizik güç ve özellikle daha çabuk bir buluğ (puberté) sağlamaktadır. Gençler yetişkinlerin biyolojik fonksiyonlarına daha çabuk ulaşmakta, fakat çelişkili olarak, özerklikleri gitgide daha çok gecikmektedir.»[24]

Başka türlü ifade edersek, gençlerin biyolojik fonksiyonları ile toplumsal fonksiyonları ters yönde gelişmektedir. Biyolojik açıdan daha çabuk olgunlaştıkları, yetişkin hale geldikleri halde; öğrenci olarak toplumdan daha uzun süre çocuk muamelesi görmektedirler. Bu durum, sözünü ettiğimiz «kuşaksal» çatışmayı, daha da belirgin hale getirmektedir. Bugün gençler daha «gelişmiş» oldukları halde, yüzyıl önce kendi yaşıtlarının işgal ettikleri konumlara ulaşamamaktadırlar. Bu durumda açık bir çelişki görünmektedir.[25] (Hele bir de, kitle haberleşme araçlarının büyük ölçüde gelişmesi sonucu, zihinsel evriminin de daha hızlı olduğu düşünülürse!)

[24] Marcel Hicter, «*Jeunesse en Colére*», «Le Courrier», UNESCO, Avril 1969, s. 21 - 22.

[25] Aynı konuda kendisiyle görüştüğümüz Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Profesörü Dr. Altan Günalp, bütün gözlemlerin bu durumu doğruladığını belirtmiştir.

Üçüncü Bölüm

ATATÜRK VE HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

I.

ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE KAPSAMI

a) *Araştırma Amacı*

Atatürk ve Hacettepe üniversiteleri öğrencileri üzerindeki araştırmanın amacı, kitabımızın birinci ve ikinci bölümündeki makro analiz ve sentezin, mikro düzeyde ne derece geçerli olduğunun denenmesiydi. Başlangıçtaki varsayımlar şöylece özetlenebilir:

1— İkinci bölümde geliştirilen tipolojiye uygun olarak, Türkiye'deki üniversite öğrencileri toplumsal düzene ve üniversiteye karşı, toplumun diğer kesimlerinden büyük ölçüde kopmuş bir tutum içindedirler.

2— Bir koşullar bütünü olarak üniversite, öğrenciyi büyük bir farklılaşmaya uğratmaktadır. Toplumsal kökeni ne olursa olsun, üniversiteye gelen genç adam büyük bir değişiklik geçirmektedir. Bu değişikliği de en çok siyasal davranışlarında ve ideolojik düşüncelerinde görmek mümkündür.

3— Öğrencilerin ekonomik ve cinsel sorunları eskiden de vardı. Yeni olan ve bunalım yaratan sorunların başında diğer kuşaklardan tamamen kopma, gelecek endişesi ve bu endişeye bağlı olarak doğan eğitsel sorunlar yer almaktadır.

b) *Araştırmanın Yöntemi*

Türk üniversite gençliği üzerindeki gözleme örnek olarak, değişik çevresel koşullara sahip bulunmaları nedeniyle Ankara Hacettepe ve Erzurum Atatürk üniversiteleri seçildi.

52 soruyu kapsayan anket kâğıtları Atatürk Üniversitesinden

İşletmecilik ve Fransız Dili ve Edebiyatı, Hacettepe Üniversitesinden de Dişçilik, Sosyoloji ve Biyoloji Bölümlerinin birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine uygulandı (1969 - 1970 öğrenim yılı). Böylece bir yandan çeşitli dallar, öte yandan da liseden yeni gelmiş öğrenciler ile yüksek öğretimin şekillendirdiği öğrenciler arasındaki farklılığı ortaya koymak mümkün olabilecekti.

Soru kâğıtları öğrencilere sınıfta ve toplu olarak dağıtıldı. Cevapların hemen orada verilmesi istenildi. O gün derste bulunmayan öğrenciler —önceden hazırlanarak verilen cevapların sakıncaları göz önüne alınarak— gözlemin dışında tutuldular. Bu nedenle, cevaplandırma oranı her sınıfta yüzde 70 - 90 arasında değişmekteydi.

Cevapların değerlendirilmesinde yan dağılım ve çapraz tablolar Hacettepe Üniversitesi Bilgi-İşlem Merkezi tarafından çıkarıldı. Bu tabloların sayısı altı yüzü aşıyordu.

c) *Örneklemin Yapısı*

Anketi cevaplandıranların sınıf ve bölümler arasındaki dağılımı şöyleydi:

Atatürk Üniversitesi	Fransızca	1. ve 4. sınıf	55 kişi
» »	İşletmecilik	»	65 »
Hacettepe »	Sosyoloji	»	54 »
» »	Dişçilik	» »	42 »
» »	Biyoloji	» »	50 »
		Toplam	266 kişi

Öte yandan, birinci ve dördüncü sınıflar arasında yüzde 50.9 ve yüzde 49,1 gibi oldukça dengeli bir dağılımı göze çarpıyordu.

Sorulara toplam olarak 86 kız ve 180 erkek öğrenci cevap verdi. Böylece 266 kişinin yüzde 32,3'ü kız, yüzde 67,6'sı da erkek oluyordu.

Araştırma konusu öğrencilerin yüzde 35,7'si büyük şehirden (nüfusu 200 binden fazla), yüzde 33'ü küçük şehirden

(20 bin - 200 bin arası), yüzde 20,3'ü kasabadan (2 bin-20 bin arası) ve yüzde 10,9'u da köyden (nüfusu 2 binden az) geliyorlardı.

Öğrencilerin toplumsal kökenleri ise önce baba mesleği, sonra da ailenin aylık gelir toplamı yoluyla saptanmağa çalışıldı.[3]

TABLO 1
Öğrencilerin Baba Mesleği

BABA MESLEĞİ	%
Memur - subay - öğretmen - emekli	44,1
Tüccar - sanayici	4,5
Küçük esnaf - zanaatkâr	12,4
Serbest meslek (doktor, avukat vb.,)	7,9
Çiftçi	18,4
İşçi	9,0
İşsiz	0.7
Gelir sahibi (toprak, apartman, vb.,)	1,5
Diğer	1,1

1956 yılında Ankara Hukuk Fakültesinde 208 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmamn yukarıdaki tablo ile karşılaştırılabilecek sonuçları ise şöyledir:[4]

Memur - subay	% 43
Tüccar - sanayici	% 8
Küçük esnaf - zanaatkâr	% 12
Serbest meslek	% 11
Çiftçi	% 13
İşçi	% 3
Siyaset adamı	% 1
Cevapsız	% 7

[3] Bütün tabloların % oranlarında virgülden sonra sadece bir rakam verilecektir. Bu nedenle toplamın %100'den biraz az olması doğaldır.

[4] Bkz., Tuğrul Ansay: «*Hukuk Eğitiminde Reform*,» Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi», 1969, sayı 1-2, s. 318-9.

TABLO 2

Aylık Gelirlerine Göre Öğrenci Ailelerinin Dağılımı

GELİR DÜZEYİ	%
250 TL dan az	5,6
251-500 TL arası	12,8
501-1000 TL arası	27,9
1001-2500 TL arası	31,6
2501-4000 TL arası	10,5
4000 TL'dan fazla	6,0
Bilmiyor	5,2

Her iki tablodaki bazı benzerlikler ilgi çekicidir. Örneğin memur-subay-emekli kesiminin oransal öneminin devam edişi gibi. Bu kanımızca bürokrasinin sınıfsal yapıdaki yerinin aradan geçen zamana rağmen henüz değişmediğini gösteriyor. (Sovyet Rusya'da yapılan araştırmalar, üniversite mezunu olmanın babadan oğula geçen bir miras haline gelme eğiliminin bu ülkede bile bulunduğunu ortaya çıkarmıştır).[5]

Aldığımız toplumsal kesitler içinde yüzde oranı en çok değişen işçilerdir. Gerek 1956, gerekse 1970 araştırmalarının ancak belirli ve değişik örneklemler üzerinde yapıldığını gözönüne alsak bile, öğrenciler arasında işçi çocuklarının oranının yüzde 3'den yüzde 9'a çıkışı, yani üç misline ulaşışı bir rastlantı olmasa gerektir. Hele 1968 mayıs - haziran bunalımı patlak verdiği zamanki Fransız üniversitelerinin durumunu hatırlarsak, bu son rakam daha da anlam kazanacaktır.

1968 mayısında Fransız üniversite gençliğinin ancak yüzde 5'inin işçi kökenli olmasına karşılık, Erzurum ve Hacettepe üniversitelerinde bu oranın yüzde 9'a ulaşmasını nasıl yorumlamalı?[6] Öte yandan köylü kökenli öğrenciler arasında da dikkati çeken bir

[5] Bkz., «*La Classe des Diplomés*», «Le Nouvel Observateur», 25 novembre 1968, s. 25.

[6] Bkz., Jean-Denis Bredin, «*La Revolte des Etudiants et la Crise des Generations*», 6'ncı Beyrut Milletlerarası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri, 1970

farklılık var: Fransa'da oran yüzde 6 iken, bizim örneklemimizde yüzde 10,9. Ne var ki Türkiye'deki köylü nüfusun genel nüfusa oranı göz önüne alınınca bunun hayret edilecek bir yanı kalmaz. İşçi çocuklarında ise durum tersinedir. Yani yurdumuzda ücretli işçi oranının Fransa'dakinden çok daha düşük olmasına karşın, üniversitedeki işçi çocuğu oranı daha fazladır.

Türkiye'de üniversite diplomasının sağladığı toplumsal itibar Fransa ile kıyaslanamayacak kadar yüksektir. Tersine, işçi sınıfının toplumsal itibar derecesi ise Fransa'dakinden çok düşük bir düzeydedir.[7] Öte yandan, teknik öğrenime kayma olanaklarının ülkemizde Fransa'ya oranla çok daha az oluşu da ikinci dereceden bir etken olarak unutulmamalıdır.

Hatıra gelebilecek başka bir soru, üniversite öğrenimi yapabilen öğrencilerle ana-babalarının öğrenim durumları arasında bir bağlantının olup olmadığıdır. Acaba yükseköğrenim de bir çeşit kalıtım yolu ile mi geçmektedir? Bir varsayım olarak bunun böyle olması akla yakın geliyordu. İki nedenden dolayı:

(1) Yüksek öğrenime devam edebilmek aileye belirli bir mali külfet yüklemektedir. Bu nedenle gelir düzeyleri daha yüksek aileler avantajlı durumdadırlar. Bu avantajın babadan oğula devamı doğal karşılanabilir.

(2) Hatta sınıfsal ayrıcalıkların azaldığı, dar gelirli ailelerin çocuklarına büyük ölçüde burs olanaklarının sağlandığı ülkelerde bile yükseköğrenim bir çeşit *miras* halini almaktadır. Çünkü, bu durumlarda da aile içi eğitim çocuğu avantajlı kılmaktadır. Sovyet Rusya'daki —yukarıda değindiğimiz— durum da sanırızki bunu gösteriyor.

[7] Bkz., Raymond Aron, *La Lutte de Classe*, Gallimard, Paris 1964, s. 68-9

TABLO 3

Öğrenci Ana ve Babalarının Öğrenim Durumu

ÖĞRENİM DERECESİ	ANA %	BABA %
Okuryazar değil	32,4	10,2
Okuryazar	14,1	15,9
İlkokul mezunu	24,8	23,5
Orta veya dengi ok. mez.	13,7	11,0
Lise veya dengi ok. mez.	9,1	14,4
Fakülte veya yük. ok. mez.	5,7	24,7

Düşük öğrenim düzeyindeki ailelerden gelen çocukların oranının hiç de düşük olmadığı görülüyor. Ama bu bizi yanıltmamalıdır. Önemli olan bu grupların genel nüfustaki oranları ile üniversitedeki oranları arasındaki farktır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün verdiği rakamlara göre, 1965 yılında 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun ancak yüzde 48,7'si okuryazardır. Örneğin yüksek öğrenim yapmış olanların 11 ve daha yukarı yaştaki nüfusa oranı ise binde 1 - 2 civarındadır. Bu durumda varsayımın büyük ölçüde doğru olduğu görülüyor: öğrenim düzeyleri yüksek olan toplumsal kesitlerden gelen çocuklar yüksek öğrenim şansına daha çok sahip olmaktadırlar.

Örnekleme göre, Atatürk ve Hacettepe Üniversitelerinin öğrenciler açısından bileşimleri de çok farklıdır. İlk farklılık kız - erkek oranında ortaya çıkıyor: Kızların yüzde 79,7'sinin Hacettepe'de olmasına karşılık, Atatürk Üniversitesinde kız oranı son derecede düşük. Başka bir deyişle, Hacettepe'deki 147 öğrencinin yüzde 50,7'si kız iken, Atatürk Üniversitesinde bu rakam 120 öğrencinin sadece yüzde 10'u olmaktadır.

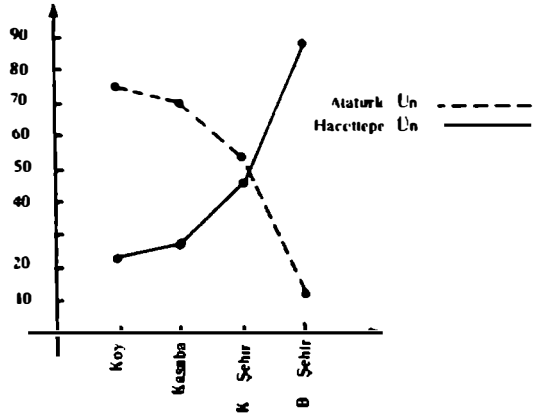
İkinci farklılık da öğrencilerin geldikleri yerleşme birimleri açısından (Tablo 4'e bkz.):

TABLO 4

Öğrencilerin Geldikleri Yerleşme Birimleri

	Büyük Şehir %	Küçük Şehir %	Kasaba %	Köy %
Atatürk Üniversitesi	11,6	54,5	72,1	75,8
Hacettepe Üniversitesi	88,4	45,3	27,7	23,9
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Bir grafikle gösterdiğimizde durum daha açıklıkla ortaya çıkacaktır.

Baba mesleği açısından da iki üniversiteden örnekleme girenlerin bileşimlerinin çok farklı olduklarını görüyoruz.

TABLO 5

Üniversiteye Göre Öğrenci Babalarının Meslek Durumu

	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K. esnaf Zanaat. %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Atatürk Üniversitesi	22,9	74,9	54,4	23,7	81,5	50,0
Hacettepe Üniversitesi	76,6	24,9	45,3	76,1	18,3	50,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

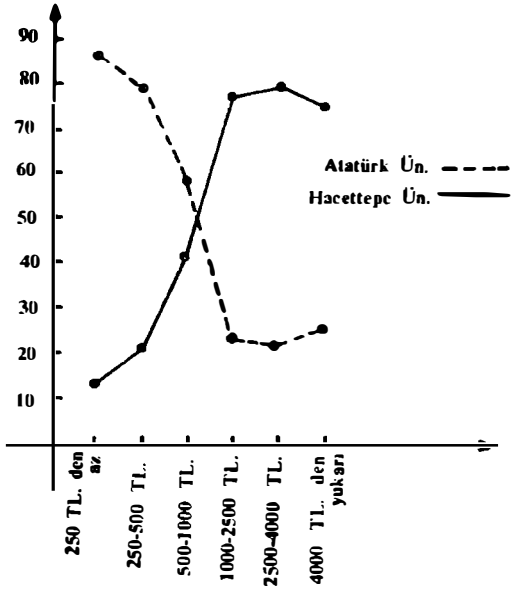
Ailenin gelir düzeyine göre öğrencilerin Hacettepe ve Atatürk üniversitelerindeki dağılımlarını incelersek, farklılık daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacaktır.

TABLO 6

Üniversiteye Göre, Öğrenci Ailelerinin Gelir Durumu

	250 TL dan az %	250 - 500 TL %	500 - 1000 TL %	1000 - 2500 TL %	2500- 4000 TL. %	4000 TL dan çok %
Atatürk Ü.	86,6	79,3	58,1	23,7	21,3	25,0
Hacettepe Ü.	13,3	20,5	41,7	76,2	78.5	75,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Rakamlar grafikle ifade edilince ortaya çıkan eğriler, yerleşme birimleriyle ilgili duruma son derecede benzemektedir. Öğrenci bileşimlerindeki önemli farklılık bu iki üniversitenin örnek olarak seçimindeki uygunluğu ortaya koymuştur.

II.

EKONOMİK SORUNLAR

a) *Sorunun Önemi ve Kapsamı*

Öğrencilerin, özellikle üniversite öğrencilerinin malî ve ekonomik sorunlarını sadece sınıfsal kökenlerine bakarak incelemek çok yetersiz ve hatta hatalı olacaktır. Çünkü öğrenimine devam etmeyen bir gençle, maddesel olanaklarım her gün her dakika varlıklı sınıflardan gelenlerinki ile karşılaştırmak durumunda bulunan bir gencin sıkıntıları arasındaki fark nicelikten de öte, belki de nitelikseldir. Öğrenim yaşantısının, özellikle yüksek öğrenimin en büyük özelliği sınıflar arası dikeyine bir kesiti bünyesinde birleştirmesidir.

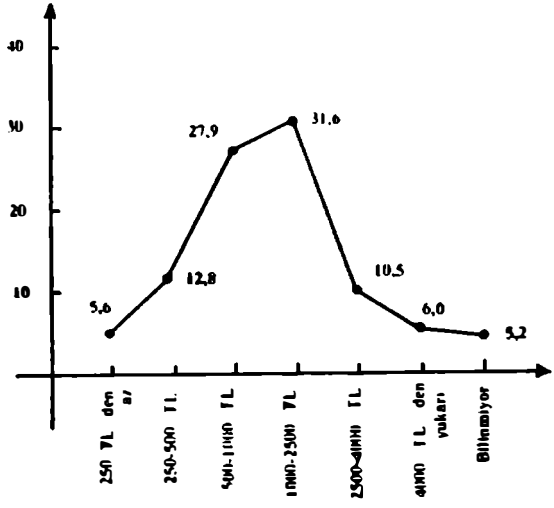
Örneklemimizdeki öğrencilerin çeşitli ölçütler (kriterler) açısından bileşimi bunun sadece toplumsal sınıflar arası bir kesit olmaktan da uzak bulunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda coğrafik bölgeler; büyük şehir, küçük şehir, kasaba ve köyler; hatta cinsiyetler arası bir kesittir. Öğrencinin her an yapmak durumunda olduğu karşılaştırmanın tinsel (manevî) olanına daha sonraki bölümde değineceğiz. Ama bu karşılaştırma her şeydenönce ekonomik etkenlerin izini, hatta damgasını taşıyacaktır.

Yoksul sınıflardan gelenlerin, varlıklı öğrencilerin yaşantıları karşısında, kendi sınıflarından olan diğer tabakalardan daha çok rahatsız olmaları doğal değil midir? İlkokul, ortaokul, hatta lise için sorun aynı derecede belirgin olmayabilir. Durum oturulan mahalleye, kente vb., göre değişebilecektir. Okul seçimi zaten bir yerde sınıfsal dağılımı yansıtabilmektedir. Bunun böyle olmadığı durumlarda da, öğrenci çoğunlukla henüz koşulların bilincine varabilecek bir kişiliğe ulaşmamıştır.

Demek istemiyoruz ki, öğrenci ayaklanmalarında başı çekenler malî ve ekonomik sorunları en çok olanlardır. (Bunun tam tersini öne sürenler, bu zevkin ancak burjuva çocuklarına has bir lüks olduğunu savunanlar da vardır. Örneğin Fransa'da 1968 Mayıs - Haziran olaylarında en aktif rol oynayanların en burjuva ailelerden gelen gençler olduğu söylenmiştir.)[1]

Öznel koşullar bulunmadığı takdirde, bireyiniçinde bulunduğu ekonomik durumla devrimci eylem arasında her zaman doğrudan bir ilişkinin bulunmadığı öne sürülebilir. Gençlik hareketlerinin son yıllarda görülen şekli ile gerçekten de devrimci bir eylem olup olmadığı ise günümüzde hâlâ tartışılmaktadır.

Örneklemimize giren öğrencileri ailelerinin gelir düzeyine göre sıralarsak şöyle bir grafikle karşılaşırız:

Bu çan eğrisinde A-B arasım dar, C-D arasım da yüksek gelirli sayarsak, dar gelirlilerin yüksek gelirlilerden çok daha fazla oran-

[1] Bkz., Bredin, s. 2.

da yer tuttuğunu görürüz. Bunların önemli bir kısmının çeşitli burslardan veya kredilerden yararlandığını kabullensek bile, bu olanakların niteliksel ve niceliksel yetersizliği bilinmektedir.

Örneklemimize giren öğrencilerden 9'u öğrenimini sürdürebilmek için çalışmaktadır. 19 öğrenci burs, 34 öğrenci de kredi aldığını söylemiştir. Bu yoldan ellerine geçen para 250 · 350 TL arasındadır. Böylece örneklemimizdeki öğrencilerden yüzde 20'si çeşitli burs ve kredilerden yararlanmaktadır. Özellikle burslu oranının göreli yüksekliği bizi iyimserliğe sürüklememektedir. Çünkü Hacettepeli öğrenciler Hacettepe Vakfının her yıl dağıttığı 125 burstan da yararlanmaktadırlar. Ancak unutmamalıdır ki, bu 125 burs için 1969 - 1970 ders yılında 780 öğrenci baş vurmuştur.

Ne var ki, sorun bu kadarla da bitmiyor. Her şey sadece ailenin gelir kaynaklarına bağlı değil. Ortalama insan ömrünün ve buna bağlı olarak eğitim süresinin uzaması genç adamı —özellikle kişiliğini ilk kazandığı yıllarda— malî bakımdan ailesine bağımlı kılmaktadır. 18'nci yüzyılın sonlarında, gençlerin, babaları öldüğü zamanki yaş ortalaması 20 idi.[2] Yani bu yaştaki genç bir adam, babasının ekonomik olanaklarını genellikle devralıyordu. Belirli bir ölçüde de olsa ekonomik bağımsızlığını kazanıyordu. Bunun çağdaş gençlerin en azından belirli bir kesimi için ne denli önem taşıdığını gösteren araştırmalar vardır.

Fransa'da birkaç yıl önce 4710 gence uygulanmış bir ankette, «ailelerinden para almayı mı, yoksa tatillerinin bir kısmında çalışarak para kazanmayı mı» tercih ettikleri soruluyor. 3878 gencin, yani tümün yüzde 82,4'ünün seçtikleri yol «çalışmak»tır. Gençlerin sadece yüzde 10'u (475 kişi) ailesinden para istemeyi seçmiştir. Geri kalan yüzde 7,5 ise cevap vermemiştir.[3]

Acaba bu sadece Fransız veya Batı gençliğine özgü bir durum mudur? Belirli bir kültürel ortamın sonucu mudur? Yoksa çağdaş gençliğin ortak bir özelliği midir?

[2] Sauvy, «*Vieillissement des...*», s. 122

[3] Bkz., Georges Fouchard et Maurice Davranche, *Enquête surla Jeunesse*, Gallimard, Paris 1968, s. 200.

b) *Sorunun Diğer Sorunlara Etkisi*

«Halen elinize geçen para ihtiyaçlarınıza yetiyor mu?» sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Tamamen yetiyor	% 31,9
Az yetiyor	% 44,3
Yetmiyor	% 23,6

Demek ki örnekleme giren öğrencilerin yüzde 67,9'u önem derecesi değişen maddî sorunlarla başbaşadır. Bu sorunların ne derecede başka sorunları peşinden sürükleyeceği tahmin edilebilir. Örneğin öğrencilerin yüzde 75'i üniversiteli gençlerin günümüzde geç evlenmelerinin nedeni olarak «maddî sıkıntılar ve eğitim süresinin uzunluğunu» göstermişlerdir. Bu soruya «Hayır» diye cevap verenlerin oranı ise sadece yüzde 9,8'dir. («Fikrim yok» diyenler yüzde 15,0).

Araştırmamızın bu kesiminde önyargılarla çatışan bir durumla karşılaştık: öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak malî kaynaklara sahip olup olmamaları gençlik hareketleri içindeki davranışlarını belirli bir şekilde etkilemiyordu. Örneğin boykota katılma açısından şöyle bir durum görüldü:

TABLO 7

Maddî Sıkıntının Boykota Katılmaya Etkisi

	Tamamen Yetiyor %	Az Yetiyor %	Yetmiyor %
Boykota katılanlar	44,5	36,2	41,9

Öğrenci hareketlerini yorumlamada, çözüm yolunu seçmede, bunların içinde aktif rol oynamada da manzara aynıydı. Bununla beraber ailesinin ekonomik durumu öğrencinin birçok sorunlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bunların çoğunu daha ilerki kısımlarda, sırası geldikçe göreceğimiz için, burada bir-iki örnek vermekle yetineceğiz.

TABLO 8

Gelir Düzeyine Göre, İş Bulma Kolaylığına İnanma Durumu

	250 TL dan az	250 – 500 TL	500 – 1000 TL	1000 – 2500 TL	2500 – 4000 TL	4000 TL dan çok
	%	%	%	%	%	%
Mezun olduktan sonra iş bulmak kolay.	0,0	5,8	12,1	25,0	32,1	31,2

Daha ilerde birçok tabloda da göreceğimiz gibi, kötümserlikle gelir düzeyi arasında inkâr edilemez bir bağlantı var. Bu kötümserliğin gerçeklere ne derecede uyduğunu görmek için bir örnek verelim:

TABLO 9

Gelir Düzeyine Göre Karşı Cinsten Arkadaş Bulma Durumu

	250 TL dan az	250 – 500 TL	500 – 1000 TL	1000 – 2500 TL	2500 – 4000 TL	4000 TL dan çok
	%	%	%	%	%	%
Karşı cinsten arkadaş olanlar	33,3	41,1	56,7	73,8	92,8	87,5

Bu durumun nedenleri üzerinde üçüncü kısımda daha uzun duracağız. (s. 141-158). Fakat hemen söyleyelim ki, ekonomik zorluklar öğrencinin sorunlarını çoğaltmakta ve ağırlaştırmaktadır.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Çalışma Bölümünün Altındağ'da yaptığı gecekondu araştırmasının bazı verilerinin de bizim araştırmamızı tamamlayıcı nitelikte olduğunu sanıyoruz:[4] «Yapmış olduğunuz eğitimden daha yükseğini yapmak ister miydiniz?» sorusuna, örnekleme giren gecekondu sakinlerinden yüzde 92,9'u «Evet» cevabı vermiştir. «Niçin daha yüksek bir eğitim kurumuna gitmediniz?» sorusunun cevabı ise yüzde 74,8 ile «Maddî imkânlar yoktu» olmuştur. Aynı araştırmada, «erkek çocuklarının yüksek okul veya üniversite» okumasını isteyenlerin oranı ise yüzde 84,1'dir.

[4] İlgili araştırmanın sonuçları henüz yayınlanmamıştır.

c) *Sonuç*

Ekonomik sorunlar —kendi başlarına önemli olmaları bir yana— başka türden sorunları da etkilemekte veya yaratmaktadırlar. Bunu ilerde de göreceğiz. Ancak, ilerde daha açıklıkla ortaya çıkacak bir gerçek de, ekonomik ayrılıkların birinci sınıf öğrencisi ile dördüncü sınıf öğrencisi arasındaki farklılaşma kadar kanaat ve davranışları etkileyemediğidir.

Burs ve kredi olanaklarının kıtlığı ve yurtların nitelik ve nicelikçe yetersizliği bilindiğinden bu konular üzerinde durmayacağız. Araştırmamızın sonuçlarının çıkarılışında en kısa bölümün ekonomik sorunlara ayrılışı da, kamuoyunun en çok bu sorunların bilincinde oluşundandır.

Unutulmaması gereken nokta, son yıllardaki hareketlerde bu tür sorunların hemen hiç bir zaman öğrenciler tarafından söz konusu edilmemesidir.

III.

PSİKOLOJİK SORUNLAR

Öğrencilerin bu bölüm altında toplayacağımız sorunları bir yerde bireysel sorunlarmış gibi görülebilir. Ama bir toplumun bireylerinde birbirine benzer sorunlar doğuyorsa, bu sorunların nedenini toplumun yapısında aramak gerekecektir.

a) *Cinsel Tatminsizlik*

Soru kâğıtlarını uyguladığımız öğrencilerin yüzde 93,1'i bekâr, yüzde 6,7'si evliydi. Bu oranlarda bekârlar arasına kattığımız nişanlılıların oranı ise ancak yüzde 6,3'ü buluyordu.

Önceki bölümde bu geç evlenmelerin nedenleri üzerinde bir ölçüde durmuştuk. Öğrencilere bu konuyla ilgili sorular üç aşamalı olarak soruldu:

«Sizce günümüzde yüksek öğrenim yapan gençler daha mı geç, yoksa daha mı erken evleniyorlar?»

Geç	% 83,4	(222 kişi)
Erken	% 16,5	(44 kişi)

«a) Şayet üniversiteli gençlerin günümüzde geç evlendiklerine inanıyorsanız, sizce bunun en önemli nedeni maddî sıkıntılar ve eğitim süresinin uzunluğu mudur?»

Evet	% 75,1
Hayır	% 9,8
Fikrim yok	% 15,0

«b) Yüksek öğrenim gençliğinin geç evlenmesinde ailevî baskının rolü var mıdır?» (Bkz., s. 142)

Evet	%	34,6
Hayır	%	47,8
Fikrim yok	%	17,5

Nedenler hangisi olursa olsun, yüksek öğrenim gençliğinin cinsel ihtiyaçları evlilik çerçevesinde halledilemiyor demektir. Acaba ileri derecede endüstrileşmiş ülkelerdeki durum bu konuda Türkiye için de geçerli mi? Acaba üniversiteli gençler yasal bağlara kadar gitmeden karşı cinsle ilişkiler kurabiliyor, bir derecede olsun kendilerini cinsel bakımdan tatmin edediliyorlar mı?[1]

Bizim seçtiğimiz öğrenci kesiminde yüzde 35,3'ün karşı cinsten hiç arkadaşı yok. Karşı cinsten arkadaşı olanların yüzde 44,1'i kız, yüzde 55,8'i ise erkek? Ancak kız ve erkekleri ayrı ayrı alınca şu gerçek ortaya çıkıyor: Kızların yüzde 88,3'ünün karşı cinsten arkadaşı olmasına karşılık, erkeklerin ancak yüzde 53,3'ünün böyle bir arkadaşı var.

Örneklemin yüzde 67,6'sının erkek, sadece yüzde 32,3'nün kız öğrencilerden meydana geldiğini göz önünde bulundurursak bu durumu doğal karşılamak gerekecektir. Sayı olarak bir kız öğrenciye ikiden fazlaerkek öğrencidüştüğüne göre, kızöğrencilerin karşı cinsten arkadaş bulmalarındaki kolaylığın nedeni ortayaçıkmaktadır.

Karşı cinsle kurulan bu arkadaşlığın niteliğine girmeden önce, hangi çevrelerden gelen gençlerin bu konuda daha şanslı olduklarına bakalım (Tablo 10): Öğrencilerin geldikleri yerleşme biriminin nüfusu ile karşı cinsten arkadaş bulabilme olanağı arasında doğru bir orantının bulunduğugöze çarpıyor. Küçük yerden gelen gençlerin bu konuda daha sıkılgan olmalarını, çevre koşulları yönünden doğal karşılamak gerekecektir. Ancak örneklemimizdeki kız öğrencilerin büyük bir çoğunlukla büyük şehirlerden geldiği ve yukarda değindiğimiz nedenlerle erkek öğrencilere oranla karşı cinsten arka-

[1] Bu konuda ilginç bir araştırma 1960 yılında Prof. Dr. Nermin Abadan tarafından SBF, Hukuk Fakültesi ve Orta Doğu İdari İlimler Fakültesi öğrencileri arasında yapılmıştı. Bkz., Nermin Abadan, *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri*, SBF Yayınları, Ankara 1961.

daş bulma kolaylıkları olduğu gözönüne alınırsa, büyük şehirlerden gelen öğrencilerle ilgili yüzde 90,5 oranı belki biraz da bu açıdan açıklanabilir.

TABLO 10

Yerleşme Birimlerine Göre Karşı Cinsten Arkadaş Bulma Durumu [2]

	Büyük şehir %	Küçük şehir %	Kasaba %	Köy %
Karşı cinsten arkadaşı olanlar	90,5	60,2	46,2	27,5
Karşı cinsten arkadaşı olmayanlar	9,4	39,7	53,7	72,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Yerleşme birimleri yönünden gördüğümüz eşitsizliğe Hacettepe ve Erzurum Atatürk Üniversiteleri arasında da rastlıyoruz.

TABLO 11

Üniversiteye Göre Karşı Cinsten Arkadaş Bulma Durumu

	ATATÜRK	HACETTEPE
Karşı cinsten arkadaşı olanlar	60	112
Karşı cinsten arkadaşı olmayanlar	60	34
TOPLAM	120	146

Başka türlü ifade edersek; sayılarının daha az olmasına rağmen, karşı cinsten arkadaşı olmayanların yüzde 63,8'i Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencilerindendir.

Bu durumların nedenleri belki ilk anda sanıldığından daha karmaşıktır: 1) Erzurum'un Ankara'ya oranla büyük nüfus farkı ve çok daha tutucu bir çevre oluşu; 2) Erzurum Üniversitesindeki kız öğrenci oranının Hacettepe'ye oranla çok düşük bulunuşu (Erzurum'da kız öğrenci oranı yüzde 10, Hacettepe'de yüzde 51); 3) Gene her iki üniversiteye gelen öğrencilerin geldikleri yerleşme

[2] Söz konusu yerleşme birimleri, öğrencilerin yıl olarak şimdiye kadar en uzun süre kaldıkları yerleri göstermektedir.

birimlerinin büyüklükleri arasında büyük bir farkın varlığı. (Örneğin büyük şehirlerden gelenlerin yüzde 88,3'ü Hacettepe'de, yüzde 11,6'sı Erzurum Atatürk Üniversitesinde bulunuyor. Köylerden gelenler açısından ise durum tam tersinedir: Oran Hacettepe'de yüzde 24,1, Erzurum'da yüzde 75,9).

TABLO 12

Sınıfa Göre Karşı Cinsten Arkadaş Bulma Durumu

	1. sınıf %	4. sınıf %
Karşı cinsten arkadaşı olanlar	54,8	75,3
Karşı cinsten arkadaşı olmayanlar	45,1	24,5
TOPLAM	100,0	100,0

Uzun süredir aynı sınıfta bir arada bulunmak ve çevreye uyum nedenleriyle birinci ve dördüncü sınıflar arasındaki bu önemli farkı da doğal karşılamak gerekecektir.

Gelir düzeyi tek başına alındığında toplumsal sınıfları belirlemek açısından yetersiz bir ölçüttür. Ama gelir düzeyi farklılıklarının kişinin yetiştiği ortamı ve dolayısıyle de toplumsal ilişkilerini etkilediğini söyleyebiliriz. Tablo 13 bu varsayımımızı desteklemektedir.

TABLO 13

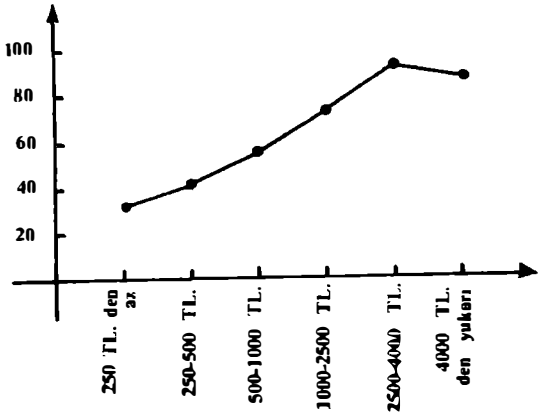
Ailenin Gelir Düzeyine Göre Karşı Cinsten Arkadaş Bulma Durumu

	250 TL dan az %	250 – 500 TL %	500 – 1000 TL %	1000 – 2500 TL %	2500 – 4000 TL %	4000 TL dan fazla %
Karşı cinsten arkadaşı olanlar	33,3	41,1	56,7	73,8	92,8	87,5
Karşı cinsten arkadaşı olmayanlar	66,6	58,8	43,2	26,1	7,1	12,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Durumu bir grafikle gösterirsek, gelir düzeyi ile karşı cinsten arkadaş bulma oram arasındaki yakın bağlantı daha açıkça görülecektir. Gelir düzeyinin toplumsal sınıfı büyük ölçüde belirlediğini kabul edersek, sorunun sınıfsal yönü de ortaya çıkmış olur.

Burjuva yaşantısının bu tür ilişkileri kolaylaştırması bir yana, özellikle genç erkek için karşı cinsle olan arkadaşlığın belirli bazı masrafları peşinden sürüklediği de bir gerçektir.

GELİR DÜZEYİ İLE KARŞI CİNSTEN ARKADAŞ BULMA ARASINDAKİ BAĞLANTI

Karşı cinsten arkadaş veya arkadaşlarının bulunmasının gençlerin cinsel-ruhsal (psiko-seksüel) bütün sorunlarının çözülmüş olduğu anlamına gelemeyeceği de açıktır. «Ne tür bir arkadaşlık?» sorusu ortaya çıkmaktadır. Karşı cinsten arkadaşı bulunan gençlerin yüzde 70,2'si, bu arkadaşlığın «normal arkadaşlık», «fikir arkadaşlığı» olmaktan öteye gitmediğini, kendi cinslerinden bir arkadaştan farkı olmadığını belirtmişlerdir. Flört edenlerin oranı yüzde 14,8, evlilik amacıyle arkadaşlık edenlerinki ise yüzde 13,7'dir. Yüzde 1,1 başka amaçlar göstermişlerdir.

Arkadaşlığın niteliği yönünden de büyük şehirden, küçük şehirden, kasaba ve köyden gelenler arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

TABLO 14

Yerleşme Birimlerine Göre Karşı Cinsten Arkadaşlığın Şekli

	Büyük Şehir	Küçük Şehir	Kasaba	Köy	TOPLAM (Kişi)
Fikir arkadaşlığı	62	37	19	5	123
Flört	16	7	1	2	26
Evlilik amacıyle	7	10	5	2	24
Başka	1	1			2

Örneğin flört edenlerde büyük şehirden aşağılara indikçe azalma eğilimini her grubun kendi içinde de görüyoruz. Karşı cinsten arkadaşı olanlar arasında sadece 9 köylü çocuğu bulunduğundan, içlerinden sadece 2 tanesinin —belki de bazı psikolojik nedenlerle— «flört amacıyle arkadaşlık» ettiğini söylemesi bizi yanıltabilir.

Fakat diğer grupların durumundan genel eğilimi çıkarabiliriz. Her gruptan karşı cinsteki arkadaşları ile flört amacı güttüklerini söyleyenlerin kendi gruplarındaki oranları şöyledir.

Büyük şehirli	% 18,6
Küçük şehirli	% 12,7
Kasabalı	% 4,0

Aynı karşılaştırmayı gelir grupları açısından yapınca karşımıza şöyle bir manzara çıkıyor:

Aile geliri	250 TL'den az	% 0,0
» »	250-500 TL	% 6,6
» »	500-1000 TL	% 13,9
» »	1000-2500 TL	% 17,4
» »	2500-4000 TL	% 11,5
» »	4000 TL'dan çok	% 21,4

Aslında flört edenlerin veya ettiklerini söyleyenlerin örneklemdeki sayısının çok az oluşu, bu oranlara mutlak bir anlam vermeyi güçlendirmektedir. Ne var ki, hiç değilse belirli bir gelir düzeyinin altında olanlarda oranın diğerleri ile karşılaştırılamayacak derecede düşük oluşu dikkat çekicidir.

Flört ettiklerini söyleyen öğrencilerin cinsel sorunlarının bir ölçüde olsun çözümlendiğini kabul ederek, bir de buna evli öğrencileri eklersek bulduğumuz rakam 44'dür. Bu deneklerin tümünün yüzde 16,5'i demektir. Geriye yüzde 83,5 gibi büyük bir oran kalıyor.

Buraya kadar sorunun ölçülebilen yanım inceledik. Ancak ölçülmesi çok güç olan yanı da en az ilki kadar önemlidir ve daha çok sosyo-psikanalistlerin alanına girmektedir.

Beklenti ile elde edilen arasındaki fark bireyde bir tatminsizlik yaratıyor. Fark büyüdükçe sorun da aynı derecede önem kazanacaktır. Söz konusu beklenti birçok alanlarda ortaya çıkabilir. Ama ileri derecede endüstrileşmiş ülkelerdeki cinsel serbesti ile ilgili film ve diğer yayınlar o derecede artmıştır ki, özellikle üniversite öğrencisi kendi cinsel yaşantısındaki eksiklikleri daha şiddetli olarak duymaktadır. Buna bir de ülkemizin bazı büyük kentlerinde Batıdakine az çok benzer bir yaşantıyı sürdürebilen bir küçük azınlığı ekleyince, küçük kentlerden gelen ve bu yaşantıya katılamayanlar için tatminsizlik daha da büyümektedir.

b) *Gelecek Endişesi*

Uzun süren bir eğitimden sonra bile, çabası ile orantılı bir toplumsal konuma sahip olma garantisinin bulunmayışı, günümüzde birçok ülkedeki üniversite gençliğini huzursuz kılan nedenlerden birisi olarak görünüyor. 1970 nisanında Beyrut'ta yapılan «Gençliğin Siyasal Hayattaki Yeri» konulu Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresinde Kamerun delegesinin söyledikleri bu açıdan çok ilginçtir: Gençlik ayaklanmaları Büyük Sahra'nın güneyindeki ülkelere bulaşamamıştır. Genç adam üniversiteye protesto etmeye değil, dinlemeye gelmektedir. Çünkü diplomasını aldığının ertesi günü, «bakan»lık dahil en önemli toplumsal konumlara ulaşma şansına sahiptir.[3]

[3] Bkz., Ahmet Taner Kışlalı, «*Gençlik ve Siyaset Konulu Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresinden İzlenimler*», «Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi», Mart 1970, s. 33-34.

Kamerun delegesinin anlattıkları 19'ncu yüzyıl Avrupa'sındaki ve son yıllara gelinceye kadar Türkiye'deki duruma da uyuyor.

Diplomalı işsizler yetiştirmeye başladığından itibaren Kamerun yüksek öğretiminin de huzursuz kişiler yaratacağını söylemek için falcı olmak gerekmeyecektir.

«Mezun olduktan sonra kolaylıkla iş bulacağınızı umuyor musunuz?» sorusuna öğrencilerin sadece yüzde 19,1'i «evet» cevabını vermiştir. Yüzde 5,2'sinin de «mecburî hizmet»i vardır. Yüzde 28,i'in cevabı kesinlikle «hayır» olmaktadır. Yüzde 47,3 ise bu konuda bir fikir sahibi değildir. Üstelik bu alanda kızlarla erkeklerin cevapları arasında önemli bir fark olmadığı da görülüyor. Ama değişik dalda öğrenime devam edenler arasında dikkati çeken farklılıklar var.

TABLO 15

Öğrenim Dallarına Göre Öğrencilerdeki İş Bulma Umudu

	Fransız Edebiyatı	İşletmecilik	Sosyoloji	Dişçilik	Biyoloji
	%	%	%	%	%
İş bulmak kolay	16,3	13,8	11,1	40,4	20,0
Mecburî hizmet var	3,6	3,2	–	16,6	6,0
İş bulmak zor	14,5	36,9	46,2	11,9	26,0
Fikrim yok	65,4	46,1	42,5	30,9	48,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

İş bulma kolaylığına inananların oranının en yüksek olduğu dalın dişçilik, zorluğuna inananların oranının en yüksek olduğu dalın sosyoloji ve nihayet «Bilmiyorum» cevabının da en çok görüldüğü dalın Fransız dili ve edebiyatı oluşu acaba bir rastlantı mıdır?

Ne var ki, gelecek endişesi en çok bulunanların düzene en büyük ölçüde karşı çıkmaları beklenirken, aldığımız sonuçlar öğrenim dalının bu konuda belirleyici etken olmadığını ortaya koyuyor.

TABLO 16

Öğrenim Dallarına Göre Toplumsal Düzen Karşısındaki Tutum

	Fr. dili ve Edebiyatı %	İşletme %	Sosyoloji %	Dişçilik %	Biyoloji %
Kurulu düzenden memnun	14,5	18,7	11,1	2,3	12,0
Kurulu düzenden memnun değil	76,3	71,8	79,6	83,3	62,0
Fikri yok	0,0	9,3	14,2	14,2	26,0
TOPLAM	100,0	100.0	100.0	100,0	100,0

En yüksek orana, iş olanaklarının en çok bulunduğu dişçilik dalında rastlanması, beklenmeyen bir sonuç olarak kabul edilmemelidir. Çünkü dişçilik öğrencileri üniversiteye giriş sınavlarında bu gruplar içinde en yüksek puvanı tutturmuşlardır ve dolayısıyle de beklentileri daha yüksektir. Basit bir iş bulma garantisi onları maddî ve manevî bakımlardan tatmin etmekten uzaktır. Seçme öğrenciler olmaları da durumlarının bilincine varmalarını kolaylaştırmaktadır.

İlerde iş bulamama endişesinin belirli toplumsal sınıflarda daha fazla olup olmadığını anlamak için iki ölçüte başvurduk: Baba mesleği ve ailenin aylık gelir düzeyi.

TABLO 17

Baba Mesleği ve İş Bulma Endişesi

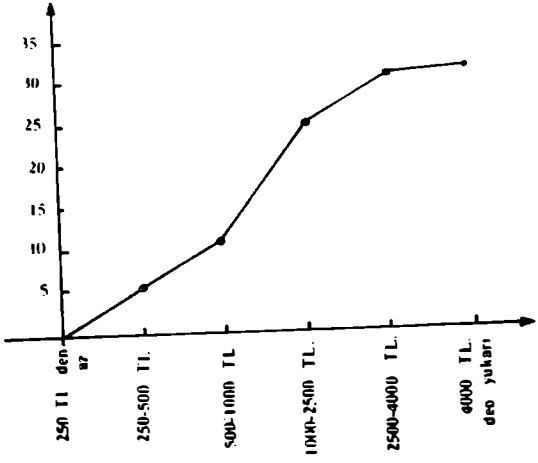
	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K. esnaf Zanaat. %	Serb. Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
İş bulmak kolay	26,4	25,0	21,2	28,5	4,0	4,1
Mecburî hizmetim var	5,1	–	9,0	–	2,0	16,6
İş bulmak zor	30,7	16,6	24,2	23,8	32,6	29,1
Fikrim yok	37,6	58,3	45,4	47,6	61,2	50,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABLO 18

Ailenin Gelir Düzeyi ve İş Bulma Endişesi

	250 TL dan az	250 – 500 TL	500 – 1000 TL	1000 – 2500 TL	2500 – 4000 TL	4000 TL dan fazla
	%	%	%	%	%	%
İş bulmak kolay	–	5,8	12,1	25,0	32,1	31,2
Mecburî hizmetim var	6.6	5,8	9,4	2,3	7,1	–
İş bulmak zor	33,3	38,2	23,3	28,5	25,0	25,0
Fikrim yok	60,0	50,0	50,0	44,0	35,7	43,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABLO 17'de iş bulma kolaylığı üzerinde en kötümserlerin çiftçi ve işçi çocukları olduğu dikkati çekiyor. Öbür gruplarla aralarında yüzde 20'nin üzerinde bir fark bulunuşu anlamlıdır. Öte yandan, işçi çocuklarının yüzde 16,6'sının (en yüksek oran) mecburi hizmetlerinin bulunuşu da ilginçtir ve öğrenimlerini burslu olarak yaptıklarını gösterir. Bu açıdan, gelecek için en endişeli ve en kötümserlerin çiftçi (çoğunlukla köylü) kökenli olduklarını söylemek yanlış sayılamayacaktır.

Sorunun sınıfsal yanını tablo 18'de daha iyi izleyebiliyoruz. Hele ailesinin gelir düzeyini bilmediklerini söyleyenlerin yüksek gelir düzeyine sahip olduklarını gösteren belitilere de dikkat edersek, tablo daha da anlam kazanmaktadır. Gelecek endişesinin gelir düzeyi ile ters orantılı olduğu ortaya çıkıyor. Başka bir deyişle, ailenin gelir düzeyi yükseldikçe, öğrenci gelecek için daha iyimser olmaktadır. Basit bir grafik bu durumu daha iyi gösterecektir. (s. 150).

Ne var ki, en iyimser grupta bile, kötümserlerin veya bir bilememezlik endişesi içinde bulunanların oranının çok daha yüksek olduğunu unutmamak zorundayız! Aslında gelecek için bir iyimserlikten değil, sadece derecesi değişen bir endişeden söz etmek çok daha doğru olacaktır.

Öğrencilerin gelecekle ilgili bunalımları sadece iş bulmakla sınırlı değildir. Bulunacak iş maddî ve manevî bakımdan tatminkâr olacak mıdır? Gençlerin bu konudaki beklentilerini de öğrenmek istedik. Maddî ve manevî tatmin konularında birbirine karşıt oranlar ortaya çıktı.

«*Soru:* Mezun olduktan sonra bulacağınız işin sizi maddî bakımdan tatmin edeceğini umuyor musunuz?»

Cevaplar: % 16,1 «Evet»
% 34,9 «Hayır»
% 48,8 «Bilmiyorum»

«*Soru:* Mezun olduktan sonra bulacağınız işin sizi manevî bakımdan tatmin edeceğini umuyor musunuz?»

Cevaplar: % 38,7 «Evet»
% 19,9 «Hayır»
% 41,3 «Bilmiyorum»

Tablo 19 ve Tablo 20'de cevapların öğrenim dallarına göre dağılışını görüyoruz. Her iki tablonun da ortaya koydukları,varsayımlara büyük ölçüde uyuyor. Özellikle birici tablodaki sonuçlar öğrencilerin kendi öğrenim dallarının ne derecede geçerli

olduğunun bilincine belirli bir düzeyde de olsa vardıklarını gösteriyor. Ancak dikkati çeken bir nokta, *dişçilik dalında, maddi tatmin konusunda olumsuz kanısı bulunan veya şüphesi olanların yüzde 50'ye yaklaştığıdır.* Bu, gelecek endişesinin en geçerli meslek kollarında bile ne ölçüde yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bütün öğrenciler içinde gelecek için geçim endişesi taşımayanların oranı (yüzde 16,1) bize çok düşük gelmektedir.

TABLO 19
Öğrenim Dalı ve Gelecekte Maddi Tatmin Umudu

	Fr. Dili ve Edebiyatı	İşletmecilik	Sosyoloji	Dişçilik	Biyoloji
	%	%	%	%	%
...maddi tatmin...	12,7	9,2	5,5	50,1	12,0
Hayır	38,1	41,5	53,7	4,7	28,0
Bilmiyorum	49,0	49,2	40,7	45,2	60,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABLO 20
Öğrenim Dalı Ve Gelecekte Manevî Tatmin Umudu

	Fr. Dili ve Edebi.	İşletmecilik	Sosyoloji	Dişçilik	Biyoloji
	%	%	%	%	%
...manevî tatmin...	36,3	27,6	38,8	61,9	36,0
Hayır	25,4	30,7	16,6	9,5	12,0
Bilmiyorum	38,1	41,5	44,4	28,5	52,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Manevî tatmin büyük ölçüde başka bir konu ile ilgilidir: Üniversiteye girişte istediği dalı seçip seçememek.

Durum «Maddî tatmin»den çok daha iyi görünmekle birlikte, sorun gene de küçümsenmeyecek kadar büyüktür. Öğrencilerin yüzde 60'dan fazlasının bu konuda bile iyimser olamaması ilginçtir.

Sorunun «manevî» yönünde de en olumlu sonucun dişçilik dalında alınması bir rastlantı sayılamaz. Bu dalda öğrenim yapan gençler üniversite giriş sınavlarında yüksek puvan doldurduklarından, istedikleri bölümü seçebilmişlerdir. Kesinlikle olumsuz cevap verenlerin bu grupta sadece yüzde 9,5 oluşuna hayret etmemek gerekir.

Gelecekteki işin maddî ve manevî bakımdan tatminkâr olması konusunda önemli kanaat farkına sadece öğrenim dalları arasında değil aynı zamanda birinci ve dördüncü sınıflar arasında da rastlıyoruz.

TABLO 21

Sınıflara Göre Gelecekte Manevî Tatmin Umudu

	I. SINIF %	4. SINIF %
...manevî tatmin...	48,1	28,4
Hayır	16,2	23,8
Bilmiyorum	35,5	47,6
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO 22

Sınıflara Göre Gelecekte Maddî Tatmin Umudu

	I. SINIF %	4. SINIF %
...maddi tatmin...	13,3	18,4
Hayır	25,9	44,6
Bilmiyorum	60,7	36,9
TOPLAM	100,0	100,0

Son sınıfa yaklaştıkça öğrencilerin gelecekteki iş durumu üzerinde daha kesin fikir sahibi olabilmelerini doğal karşılayabiliriz. Ancak «maddî tatmin» konusundaki bu durumun «manevî tatmin» söz konusu olunca tersine dönüşünü nasıl açıklamalı? (Birinci soruya «Bilmiyorum» diye cevap ve-

renlerin oranı yüzde 60,7'den yüzde 36,9'a düşerken, ikinci soruda oran yüzde 35,5'den yüzde 47,6'ya yükseliyor). Öte yandan, dördüncü sınıfa gelen, hayata atılmağa yaklaşan gençlerin daha karamsar oldukları da gözden kaçmıyor. Öyleyse, gelecek endişesi ile ilgili huzursuzluğun öğrenim yılları ile doğru orantılı arttığını söylemek mümkün. Birinci sınıftaki öğrencilerin liseden henüz geldiklerini, üniversite giriş sınavlarını kazanmış olmanın gururunu taşıdıklarını hatırlarsak, göreli iyimserliklerini anlamak kolaylaşır. Yüksek öğrenim yapabilme olanağını ele geçirmek onlar için önemli bir aşamadır. Giriş sınavlarını kazanamayanlara bakarak kendilerini az veya çok şanslı saymaktadırlar. Üniversiteyi bitirdikten sonra ne yapacaklarını düşünecek zamanları henüz olmamıştır.

Cinsel sorunlar yüzünden huzursuzluğun dördüncü sınıflarda daha azalmış bulunduğunu, çevreye uyumun daha kolaylaştığını gösteren tabloları göz önüne alırsak (Bkz. TABLO: 12), birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri arasındaki huzursuzluk farkının bir nicelik değil, nitelik farkı olduğunu söyleyebiliriz. Yıllarla beraber bazı sorunların ağırlıkları azalırken, diğer bazı sorunların da ağırlıkları artmaktadır.

Üniversite sonrası ile ilgili başka bir soru da gene gelecekle ilgili iyimserliği veya kötümserliği ölçmemizi kolaylaştırabilecektir.

«Soru: Günümüzde kişinin kolaylıkla ve iyi bir iş bulabilmesi için aşağıdaki etkenlerden hangisi sizce önemli bir rol oynamaktadır? (2 etkeni işaretleyiniz)»

( ) Meslekî bilgi ve yetenek
( ) Fizikî görünüş
( ) İtibarlı veya zengin bir aileden gelmek
( ) İltimas (torpil)
( ) Yapılan öğrenimin alanı»

Öğrencilerin bazıları tek, bazıları ise iki etkeni birden işaretlemişlerdir. «İltimas» şıkkını tek başına veya başka bir şıkla birlik-

te işaretlemiş olanların oranının yüksekliği dikkati çekmektedir: Yüzde 66,9. Tek etkenlerin bütün içindeki oranları ise söyledir:

Bilgi ve yetenek	% 6,4
Fizikî görünüş	% 3,0
İtibarlı veya zengin bir aileden gelmek	% 1,1
İltimas (torpil)	% 11,6
Öğrenim alanı	% 3,0

Kız ve erkek öğrencilerin bu soruya verdikleri cevapları karşılaştırdığımızda iltimas konusunda önemli ayrılıklar görüyoruz.

TABLO 23 [4]

Cinsiyete Göre İltimas Konusuna Verilen Önem

	KIZ %	ERKEK %
İltimas (torpil)	5,8	14,5
İltimas ve bilgi	22,0	16,2
İltimas ve görünüş	5,8	2,2
İltimas ve aile	4,6	21,7
İltimas ve öğrenim alanı	22,0	15,6
TOPLAM	60,2	70,2

Bir yandan erkeklerin iltimasın önemine daha çok inandıkları, bir açıdan bu konuda daha kötümser oldukları ortaya çıkıyor. Öte yandan da, kızların pek önemsemedikleri «itibarlı veya zengin bir aileden gelmek» konusunda gene erkek öğrencilerin çok hassas oldukları dikkati çekiyor. Hayata atılma, bir iş bulma endişelerinin daha az bulunduğu kızların bu açıdan erkeklerden daha iyimser veya daha az huzursuz olduklarını söyleyebiliriz. Örneğin «bilgi ve yetenek» ile «yapılanöğrenimin alanı»nı ortaklaşa seçen kız öğrencilerin oranı erkeklerinkinden bir hayli fazladır (kızlarda yüzde 24,4, erkeklerde yüzde 16,2). Halbuki değişik öğrenim

[4] Tabloya bütün şıklar değil, sadece iltimasla ilgili olanlar alınmıştır.

dallarındaki öğrenciler arasındaki böylesine önemli bir ayrılık —hiç değilse bu konuda— görülmemektedir.

Sınıfsal kökenlere göre cevapları karşılaştırdığımızda ise görünüm şöyledir:

TABLO 24

Baba Mesleğine Göre İltimas Konusuna Verilen Önem

	Memur Emekli %	Tüccar Sanayici %	K. Esnaf zan. %	S.Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
İltimas (torpil)	11,9	16,6	6,0	4,7	10,4	29,1
İltimas ve bilgi	20,5	16,6	9,3	33,3	14,5	12,5
İltimas ve görünüş	2,5	8,3	9,0	–	2,0	–
İltimas ve aile	7,6	–	27,2	9,5	33,3	20,8
İltimas ve alan	20,5	8,3	27,2	14,2	14,5	8,3
TOPLAM	63,0	49,8	78,7	61,7	74,7	70,7

«Zengin ve itibarlı bir aileden gelme»nin «iltimas (torpil)»la birlikte en yüksek orana ulaştığı grubun ilk tabloda «Küçük esnaf-zanaatkâr, çiftçi ve işçi», ikinci tabloda da en düşük gelirliler oluşu dikkatten kaçmıyor. Bu gruplardaki oranlar diğer kesimlerle karşılaştırılmca ortaya çıkan farklılık şüpheye meydan bırakmayacak kadar büyüktür. (Örneğin TABLO 24'de ilk grubun oranları yüzde 33,3, yüzde 27,2 ve yüzde 20,8 iken, ikinci grubunkiler yüzde 9,5, yüzde 7,6 ve yüzde 0,0). Toplam olarak «iltimas»a verilen önem de gene bu saydığımız kesitler içinde oran olarak diğerlerinden yüksekte kalmaktadır.

TABLO 25

Ailenin Gelir Düzeyine Göre İltimas Konusuna Verilen Önem

	250 TL dan az %	250–500 TL %	500–1000 TL %	1000–2500 TL %	2500–4000 TL %	4000 TL dan çok %
İltimas (torpil)	13,3	8,8	16,4	11,9	7,1	–
İltimas ve bilgi	13,3	20,5	10,9	22,6	21,4	31,2
İltimas ve görünüş	6,6	–	5,4	3,5	3,5	–
İltimas ve aile	33,3	38,2	15,0	8,3	10,7	–
İltimas ve alan	13,3	11,7	19,1	15,4	25,0	25,0
TOPLAM	79,8	79,2	66,8	61,7	67,7	56,2

Her iki karşılaştırmayı dikkate alarak, gelecek endişesinden doğan huzursuzluk ve karamsarlığın toplumsal tabakalaşmada aşağılara indikçe arttığını söyleyebiliriz.

«Hayatta yükselmenin neye bağlı bulunduğu» ile ilgili bir soru, yukardaki soruyu tamamlamak ve bir yerde de denetlemek için sorulmuştu. (İki soru peşpeşe konmamış, araya başka sorular sıkıştırılmıştı). Alınan sonuçlar beklenilenden oldukça farklı oldu.

«Soru: Gelecekteki mesleğiniz açısından, aşağıdaki görüşlerden hangisi sizce daha geçerli görünüyor?»

Cevaplar:

– Hayatta yükselmek mesleki bilgi ve yeteneğe bağlıdır. Yüzde 73,8

– Hayatta yükselmek yılların geçmesine bağlıdır, çünkü önemli mevkiler yaşlılar tarafından tutulmuştur: Yüzde 6,0

– Hayatta yükselebilmek, görüşlerden fedakârlık etmeğe ve üst mevkidekilere yaranmağa bağlıdır: Yüzde 17,0

– Hayatta yükselebilmek itibarlı bir aileden gelmeğe bağlıdır: Yüzde 3,0

Daha önceki sorulardan birinde «Meslekî bilgi ve yetenek» tek başına ancak yüzde 6,4, «iltimas» dahil diğer bir etkenle birlikte ise yüzde 45,1 oy toplamasına karşılık, bu kere oranın yüzde 73,8'e (hem de tek başına) ulaşması hayret vericidir. Gençlerin iş bulma konusundaki karamsarlıklarının daha sonraki aşama için önemli ölçüde kaybolduğunu gösterir. Yalnız bu konuda birinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıftakiler arasında ufak bir ayrılık var: Birinci sınıflarda oran yüzde 76,2 iken, dördüncü sınıflarda yüzde 71,0. İyimserlik son sınıflarda biraz olsun azalmış gibi görünüyor.

Bazı daha önemli ayrılıklar toplumsal sınıflar açısından da ortaya çıkmaktadır.

Küçük esnaf - zanaatkâr, çiftçi ve işçi ailelerden gelen öğrencilerle, diğerlerinin bu konudaki tutumları arasında da oldukça

önemli bir fark görünüyor. TABLO 27'de ise gelir düzeyine paralel bir gelişme izlenirken, 2500 - 4000 TL aylık gelirli grupta oranın birdenbire çok önemli bir şekilde düşüşünü açıklamak çok zordur. Bu durum ancak bir rastlantı olarak değerlendirilebilir.

TABLO 26

Baba Mesleğine Göre, Hayattaki Başarıyı Mesleki Bilgi ve Yeteneğe Bağlama Eğilimi

	İşçi %	Memur Emekli %	Tüccar Sanayici %	K. Esnaf zanaat, %	Serbest Meslek %	Çiftçi %
Meslekî Bilgi ve yetenek	70,8	77,5	83,3	63,6	80,9	66,6

TABLO 27

Ailenin Gelir Düzeyine Göre, Hayattaki Başarıyı Mesleki Bilgi ve Yeteneğe Bağlama Eğilimi

	250 TL dan az %	250 500 TL %	500– 1000 TL %	1000– 2500 TL %	2500– 4000 TL %	4000 TL den çok %
Meslekî bilgi ve yetenek	66,6	61,7	69,8	85,7	66,6	87,5

c) *Sonuç*

Üzerinde durmağa çalıştığımız psikolojik sorunların öğrenci hareketlerine etkisi, başka bir deyişle, eylemdeki yansıması nasıl oluyor? Örneğin karşı cinsten arkadaşı olmayanlar bu konuda acaba diğerlerinden daha mı aktif?

Bu noktada da beklenenin tersi bir durumla karşılaşıyoruz: Herhangi bir gençlik kuruluşuna üye bulunanların oranı, karşı cinsten arkadaşı olmayanlar arasında yüzde 14,1'dir. Bu oran karşı cinsten arkadaşı olanlar arasında yüzde 20,2'ye yükselmektedir.

Aynı eğilime bir siyasal partiye üye olup olmama konusunda

da rastlanıyor: Karşı cinsten arkadaşı bulunmayanların ancak yüzde 3,2'si bir siyasal parti üyesi iken, bu oran karşı cinsle arkadaşlık kurmuşlar arasında yüzde 11,9'dur.

Boykota katılma konusunda da gene benzeri bir manzara var: Karşı cinsten arkadaşı olanlarda boykota katılma oranı daha fazladır (yüzde 43.7 ve yüzde 11.9).

Buna karşılık, gelecek endişesinin öğrencilerin tutumlarını doğru orantılı olarak etkilediğini gösteren belirtiler görüyoruz. Örneğin «kurulu düzen»den memnun olanlar ilerde iş bulmamn zorluğuna inananlar arasında yüzde 8.0 iken, iş bulmanın kolaylığına inananlar arasında yüzde 17,6'ya çıkmaktadır. Boykota katılma oranı da birincilerde yüzde 48,6 iken ikincilerde yüzde 41.1'e düşüyor.

Gelecekte bulunacak işin maddî bakımdan tatminkâr olacağına inanıp inanmama da bu konuda rol oynamaktadır. «Düzen»den memnunluk bu konuda iyimser olanlarda yüzde 16.2 iken kötümserlerde yüzde 7,5'e inmektedir. Nasıl ki, bir siyasal partiye üye olanlar da birinci grupta oran olarak ikincisinin yarısından da azdır: yüzde 4,7 ve yüzde 9,6.

Görüyoruz ki, psikolojik sorunlar içerisinde öğrencileri eylemlere katılmaya ve hoşnutsuzluğu iten neden cinsel bunalımdan doğmamakta, daha çok gelecek endişesine bağlı bulunmaktadır.

IV.

EĞİTSEL SORUNLAR

Yurdumuzda ilk öğrenci boykotve işgallerinin eğitim düzeni ile ilgili şikâyetlerle başladığı bilinmektedir. Biz eğitim sitemiyle doğrudan ilgili sorunlarla, eğitimin aile ile ilişkili yanını ayırarak incelemeğe çalışcağız. Bu ikinci konuyu incelerken de, ister istemez üniversite gençliği çevresini belirli bir ölçüde aşmış olacağız.

a) *Yüksek Öğretime Özgü Sorunlar*

Bu konuda ilk öğrenilmesi gereken şey gençlerin hangi amaçla yükseköğrenim yaptıkları olabilirdi. Kendilerine şu soru soruldu:

«*Soru:* Yükseköğrenim yapmanızdaki en başta gelen amacınız nedir?»

Cevaplar:

- Bir meslek sahibi olmak	% 18,8
- Yükseköğrenim diploması almak	% 1,8
- Daha çok para kazanma olanakları elde etmek	% 10,5
- Toplumda iyi bir yer kazanmak	% 22,6
- Askerliği yedek subay olarak yapmak	% 2,2
- Topluma faydalı olmak	% 42,2
- Başka	% 1,5

İlk bakışta «topluma faydalı olmak» gibi maddeci olmaktan çok uzak ülkücü bir amacın ağır basışı dikkati çekiyor. Konuyu ayrıntılarına inerek incelemeden önce, diğer bazı şıkların nitelikleri üzerinde düşünmekte yarar var. Bir tane ülkücü amaca

karşılık üç tane maddeci amacın şıklar arasında yer aldığını ve bu nedenle cevapların dağılmış bulunduğunu görüyoruz. Şayet «Bir meslek sahibi olmak», «Daha çok para kazanma olanakları elde etmek» ve «Toplumda iyi bir yer kazanmak» gibi somut amaçlar seçmiş öğrencilerin oranlarını toplarsak, durumun ilk bakışta sanıldığından farklı olduğu anlaşılacaktır: Ülkücü bir amaç gösterenlerin yüzde 42,2 olmasına karşılık, daha çok maddeci amaçları benimseyenler yüzde 51,9'a ulaşmaktadır.

Öte yandan, öğrencilerin üniversiteye başlarken sahip olduklarına inandıkları amaçlar ile, bitirmeye yaklaşırken sahip olduklarını söyledikleri amaçlar arasında da belirli bir açıklık görülüyor.

TABLO : 28

Sınıflara Göre, Yüksek öğrenim Yapmadaki Amaç

	1. SINIF %	4. SINIF %
Bir meslek sahibi olmak	15,5	22,4
Yüksek öğrenim diploması almak	1,4	2,3
Daha çok para kazanma olanakları elde etmek	14,0	6,9
Toplumda iyi bir yer kazanmak	17,0	27,9
Askerliği yedek subay olarak yapmak	1,4	3,1
Topluma faydalı olmak	50,3	34,1
Başka	-	3,1
TOPLAM	100,0	100,0

Birinci sınıfta ülkücü amaç taşıyanlar ağır basıyor: Birinciler yüzde 50,4, ikincilerse yüzde 46,5. Dördüncü sınıfta ise durum tersine dönmektedir: Ülkücü amaç taşıyanlar yüzde 34,1'e düşerken, maddeci amaçları olduğunu söyleyenler yüzde 57,2'ye yükseliyorlar. Bu durum kanımızca ortaöğretimin gerçekçi olmayan niteliğine bağlanabilir. Yükseköğretimin de ters yönde bir etki yaptığını söyleyebiliriz. Bu ters yöndeki etkilerin gençlerin genel tutumlarında önemli bir rol oynaması doğal değil midir?

Aynı konuda kızlarla erkekler arasında da önemli farklılıklar var: Erkek öğrencilerdeki yüzde 47.4 oranına karşılık, yüzde 61,4 ile kız öğrenciler çok daha maddeci görünüyorlar. Ülkücü

amaç taşıyanların oranı ise tersine kızlarda yüzde 33,7 iken erkeklerde yüzde 46,3. Bunu da her iki cinsin, çeşitli koşullarla oluşan genel özelliklerine bağlamak gerekecektir.

Eğitim sisteminden memnun olup olmadıklarını ve değillerse nedenlerini anlamak için öğrencilere üç ayrı soru yöneltildi. Bunlardan birincisi konuya dolaylı olarak yaklaşıyordu: «*Halen devam etmekte olduğunuz eğitim kurumunda öğretilen bilgilerin genellikle ilerde atılacağınız iş veya meslekte size ve topluma faydalı olacağına inanıyor musunuz?*

Evet	% 61,2
Hayır	% 15,7
Bilmiyorum	% 22,9

Ne var ki, konuya daha doğrudan giren ikinci soru ile birlikte bu göreli iyimser manzara değişmektedir. «*Derslerin öğretiş şeklinden ve kapsamından genellikle memnun musunuz?* sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Evet	% 43,6
Hayır	% 49,6
Bilmiyorum	% 6,7

Genel görünüş bu olmakla beraber, bu konuda da kız - erkek birinci ve dördüncü sınıf ve Atatürk ile Hacettepe Üniversiteleri arasında önemli farklılıklar var. Bunları sırayla görelim.

TABLO 29
Cinsiyete Göre Derslerden Memnunluk Durumu

	KIZ %	ERKEK %
Evet	52,3	39,4
Hayır	34,8	56,6
Bilmiyorum	12,7	3,8
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO 30

Sınıflara Göre Derslerden Memnunluk Durumu

	1. SINIF %	4. SINIF %
Evet	51,8	34,6
Hayır	40,7	59,2
Bilmiyorum	7,4	6,1
TOPLAM	100,0	100,0

Öğretim konusunda duyulan hoşnutsuzluğun erkeklerde kızlara, dördüncü sınıflarda da birinci sınıflara oranla çok yüksek olduğunu görüyoruz. *Kadınların genel konularda daha az eleştirici ve erkeklere oranla daha tutucu olduklarını göz önüne alırsak*, bu durumu daha da doğal karşılamak gerekir. Özellikle siyasal sorunlar bölümünde göreceğimiz gibi. çekimserlikleri de bir yerde genel özelliklerindendir.

Yükseköğretimin niteliklerini henüz gereği gibi kavrayamamış bulunan birinci sınıf öğrencilerinin durumu daha iyi değerlendirebilecek olan dördüncü sınıf öğrencilerinden daha iyimser oluşları da bir yerde beklenilen bir sonuçtur. Nasıl ki, öğretim üyesi bulma zorluğu yüzünden Erzurum Atatürk Üniversitesindeki öğrencilerin bu konuda Hacettepelilerden daha çok şikâyetçi olmalarına da hayret etmemek gerektiği gibi.

TABLO 31

Üniversiteye Göre Derslerden Memnunluk Durumu

	Atatürk Üniv. %	Hacettepe Üniv. %
Evet	27,5	56,8
Hayır	67,5	34,9
Bilmiyorum	5,0	8,2
TOPLAM	100,0	100,0

Aradaki fark fazladır. Ancak Hacettepe'de kız öğrenci oranının çok yüksek oluşu unutulmamalıdır.

Nihayet, bu soruya olumsuz cevap veren öğrencilerden de hoşnutsuzluklarının ana nedenleri soruldu: Şikâyetlerin yüzde

51,8'i doğrudan doğruya eğitim sistemi ile, yüzde 28,4'ü öğretim üye ve görevlileri ile, yüzde 15,5'i kaynak ve araç yokluğu veya yetersizliği ile ilgiliydi. Geri kalan yüzde 4,3 de değişik nedenleri kapsıyordu.

b) *Eğitim ve Aile İlişkisi*

Okuldaki başarısının ne derecede aileye bağlı bulunduğu birçok sosyolog ve eğitimci tarafından zaman zaman savunulmuştur.

Eğer bir toplumda okuldaki eğitim, toplumsal sınıflardan birisinin aile içinde uyguladığı eğitim sisteminin uzantısı ve tamamlayıcısı şeklindeyse, diğer sınıflardan gelen çocukların eşit olmayan koşullarla yarışacaklarını peşinen söylemek gerekir. Kanımızca eğitim de —bir üstyapı kurumu olarak— egemen sınıfın damgasını taşımaktan çoğunlukla kurtulamaz. Ve evdeki eğitimle okuldaki eğitimi aynı doğrultuda olmayınca çocuk bocalamaya, uyum zorluğu cekmeye başlar.

Örneğin P. Bourdieu ve J-C Passeron Fransa'daki eğitim sisteminin sınıfsal yanını ortaya koymakta ve burjuva çocukların bu eğitim sistemi ile şanslı kılındığını, halk çocuklarının ise uyumsuzluk çektiklerini göstermektedirler.[5]

Sosyalist ülkelerde bile, kapitalist ülkelerdeki bu durumun değişik bir şekilde, bir ölçüde olsun devam ettiği anlaşılmaktadır. Örneğin son araştırmalar Sovyet Rusya'da üniversite öğrencilerinin çoğunlukla gene üniversite mezunu ana-babalardan kurulu ailelerden geldiğini ortaya koyuyor; şehir ve köy nüfusu arasında iyi bir denge kurulmuş olmasına rağmen, çiftçi çocuklarının ancak yüzde 10'u yüksek öğrenim yapmaktadır. Rus sosyologları aydın (intelligentsia) niteliğinin babadan oğula geçmeğe başladığına dikkati çekiyorlar.[6]

Türkiye'de acaba durum nedir? Fransa'ya veya Rusya'ya benzemekte midir? Yoksa çok mu farklıdır?

[5] Bkz., P. Bourdieu ve J-C Passeron, *Les Héritiers, les Etudiants et la Culture*, Paris, Ed. de Minuit 1964.

[6] Bkz., «Le Nouvel Observateur», 25 novvembre 1968, s. 25.

Örneklemimize giren öğrencilerin ana ve babalarının eğitim durumları (Tablo 32)'de görülmektedir.

Anlaşılıyor ki, ne analarda ne de babalarda lise ve üniversite mezunu olanların oranı yüksek: Analarda yüzde 14,8, babalarda yüzde 39,1. Öyleyse bu görünümden nasıl bir sonuç çıkarmak gerekecek? Diyebilir miyiz ki, Türkiye'de durum gerek Fransa'dan, gerekse Rusya'dan daha iyidir? Gene diyebilir miyiz ki, yükseköğretim yurdumuzda ne herhangi bir toplumsal sınıfın yararına işlemekte, ne de babadan oğula geçen bir ayrıcalık görünümü kazanmaktadır?

Durumun hiç de bu derecede iyimser yorumlara izin verecek gibi olmadığını sanıyoruz.

TABLO 32
Ana ve Babaların Öğrenim Durumu

	ANA %	BABA %
Okuryazar değil	32,4	10,2
Okuryazar	14,1	15,9
İlkokul mezunu	24,8	23,5
Orta veya dengi okul mezunu	13,7	11,0
Lise veya dengi okul mezunu	9,1	14,4
Fakülte veya yüksek okul mezunu	5,7	24,7
TOPLAM	100,0	100,0

Ortaya çıkan manzaranın hayret edecek yanı yoktur. Eğer bugün yükseköğrenim, yükseköğrenim yapmış olanların çocuklarının tekeli altına girmemişse, belki de bunu bu grubun henüz bütün sıraları dolduracak kadar kalabalık olmayışına bağlamak gerekecektir.

Peki bu eğitim durumunun sınıfsal bir yanı acaba var mıdır? TABLO 35 ve TABLO 36'yı inceleyelim.

TABLO 33

Öğrenci Analarının Eğitim Durumunun Yurt Ortalamalarıyle Karşılaştırılması [7]

	11 ve yukarı yaşlar için Kadınlar Türkiye ortalaması %	Öğrenci anaları %
Okuryazar değil	68,4	32,4
Okuryazar	8,3	14,1
İlkokul mezunu	19,5	24,8
Orta veya lise veya meslek okulları mezunu	3,5	22,8
Fakülte veya yüksek okul mezunu	0,2	5,7
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO 34

Öğrenci Babalarının Eğitim Durumunun Yurt Ortalamalarıyle Karşılaştırılması

	11 ve yukarı yaşlar için Erkekler Türkiye ortalaması %	Öğrenci Babaları %
Okuryazar değil	32,9	10,2
Okuryazar	19,5	15,9
İlkokul mezunu	37,9	23,5
Orta veya lise veya meslek okulları mezunu	8,5	24,4
Fakülte veya yüksek okul mezunu	1,0	24,7
TOPLAM	100,0	100,0

[7] Karşılaştırmada bir zorluk «Meslek Okulları»nda çıkmaktadır. Biz orta ve lise seviyeli meslek okullarını ayırmıştık, Devlet İstatistik Enstitüsü 1965 yılı için bu ayrımı yapmıyor.

TABLO 35

Babaların Mesleklerine Göre Eğitim Durumları

	Memur Emekli %	Tüccar Sanayici %	K.Esnaf Zanaat. %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Okuryazar değil	–	8,3	12,5	–	36,7	8,3
Okuryazar	2,5	16,6	34,3	4,7	30,6	25,0
İlkokul	12,9	50,0	40,6	9,5	26,5	41,6
Ortaokul ve dengi	14,6	25,0	3,1	4,7	6,1	16,6
Lise ve dengi	29,3	–	9,3	–	–	4,1
Yüksek öğrenim	40,5	–	–	80,9	–	4,1
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABLO 36

Ailenin Gelir Düzeyine Göre Babaların Eğitim Durumları

	250 TL dan az %	250-500 TL %	500-1000 TL %	1000-2500 TL %	2500-4000 TL %	4000 TL dan çok %
Okur yazar değil	53,3	24,2	9,7	–	7,1	–
Okur yazar	33,3	42,4	19,4	4,7	7,1	6,2
İlkokul	13,3	33,3	37,5	19,0	–	6,2
Orta ve dengi	–	–	18,0	16,6	3,5	–
Lise ve dengi	–		12,5	27,3	14,2	–
Yüksek öğrenim	–	–	2,7	32,1	67,8	87,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABLO 35'de bazı ipuçları vermekle birlikte, TABLO 36' da durum daha açıklıkla ortaya çıkmaktadır. Babaları yüksek-öğrenim görmüş olanlar sadece eğitsel açıdan değil, aynı zamanda da ekonomik koşullar yönünden olumlu bir ortam bulabilmektedirler. Bunun tersi de büyük ölçüde doğrudur: Yani, gelir düzeyleri düşük olanların eğitim düzeyleri de genellikle aşağılardadır. Binbir zorluklarla, nadiren çocuklarını üniversiteye yollayabilseler bile, onlara yardımcı olabilecek eğitsel bir ortamı evde hazırlamaları olanaksızdır.

Demek ki «eğitim ve aile» ile ilgili asıl sorun, üniversiteye giren değil, giremeyen gençlerle ilgilidir. Sınıfsal nedenler gerek

ekonomik, gerekse aile içi eğitim ortamı bakımından bazı gençlerin şansını peşinen yok etmekte ve yükseköğrenim uzun sürede bazı sınıfların tekeli altına girme tehlikesi göstermektedir. Burjuvazinin genişlemesi ölçüsünde muhtemelen bu tehlike de artacaktır.

c) *Sonuç*

Gözlemi yaptığımız öğrencilerin yüzde 40,5'i gençlik hareketlerinin nedenini tek başına veya başka bir etkenle birlikte «Eğitim düzenindeki yetersizlik»e bağlamaktadırlar. Öte yandan, çeşitli boykot veya boykotlara katılmış bulunduklarını söyleyenlerin yüzde 39'unun gösterdikleri neden de eğitseldir. Bu iki oran arasındaki büyük yakınlığının bir rastlantı olduğunu sanmıyoruz.

Öğrenci hareketlerinde siyasal etkenlerin yerinin arttığını ilerde göreceğiz. Ama şu iki oran bize eğitsel sorunların her şeye rağmen büyük ağırlığı olduğunu ortaya koyuyor.

Üniversiteli genç çok zaman eğitimle doğrudan ilgili sorunlardan hareketle toplumsal düzene varmakta ve siyasal bir tutum takınmaktadır. Bu nokta, konuya verilmesi gereken önemi daha da arttıracaktır.

V.

SİYASAL SORUNLAR

Yurdumuzda ilk boykot ve işgal hareketleri eğitim ile ilgili nedenlerden çıkmıştı. Fakat zamanla sadece siyasal nedenlere dayanan hareketler de yaygınlaşmıştır. Siyasal nedenlerle yapılan öğrenci yürüyüşleri ve nümayişler bir yana, örneğin bazı Amerikan savaş gemilerinin İzmir'i ziyareti nedeniyle günlerce derslere girilmediği olmuştur.

Öğrencilerin siyasetle niçin bu derecede yakından ilgilendikleri ayrı bir sorundur. Burada eğilmek istediğimiz konu, Türk gençliğinin bu kesiminin siyasal düşünce ve davranışlarında önce ailesinden, sonra da toplumunun büyük çoğunluğundan ne derecede farklılaştığıdır. Daha sonra da, bu iki özelliğin sonucu olarak doğan «Kurulu düzene karşı olma» niteliğinin derecesini ortaya koymaya çalışacağız.

a) *Aileden Farklılaşma*

«Ailenizin bireyleri aynı partiye mi oy verirler?» sorusuna, öğrencilerin yüzde 60,1'i olumlu cevap vermişlerdir. Bilmeyenler yüzde 17,6, «Hayır» diyenler ise sadece yüzde 22,1'dir. Bu durum Prof. Nermin Abadan'ın Ankara'da kadınlar üzerinde yaptığı bir gözlemin sonuçlarına da uymaktadır.[1]

Genel eğilim böyleyken, öğrencilerin ve babalarının hangi partilere oy verdikleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan manzara şudur: Gençlerin sadece yüzde 36,6'sı babaları ile aynı partiye oy

1 Bkz., Nermin Abadan: «*Ankara Şehir Nüfusunun Siyasî Eğilimlerinden Bazı Örnekler*», S.B.F.D. ayrı basım, 1965.

vermekte veya sempati beslemektedirler. (Bu orana, baba ve oğulun hiç bir partiye beğenmedikleri haller de dahildir.) Başka türlü söylersek, örneklemimizdeki öğrencilerin yüzde 63,4'ü kesinlikle babalarından ayrı bir siyasal partiyi desteklemektedir. Durum ailelerdeki genel eğilimin tam tersidir.

TABLO 37

Öğrencilerin ve Babalarının Seçtikleri Siyasal Partiler

	BABA %	EVLÂT %
A.P.	29,4	4,9
C.H.P.	36,2	30,9
G.P.	0,3	1,8
T.İ.P.	0,7	10,1
B.P.	0,3	0,3
M.H.P.	3,0	10,1
Diğer (bağımsızlar dahil)	1,8	3,3
Hiç bir parti	5,6	21,5
Cevapsız	22,2	16,6
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO 37 dikkatle incelenirse, en az farklılaşmanın CHP' ye oy veren ailelerde olduğu görülür. Eğer bu partiye oy verenlerin belirli bir sınıfsal kökeni bulunsaydı, ülkedeki resmî eğitimin bu sınıfın ailedeki eğitim sisteminin bir uzantısı olduğunu söyleyebilirdik. Bunun böyle olup olmadığım araştırmadan önce, gençlerin kurulu düzenin devamından yana olan iktidar partisinden uzaklaşarak, köklü değişimleri savunan iki uç partisine (TİP ve MHP) kaydıklarına dikkati çekmek istiyoruz.

Hiç bir partiyi desteklemeyenlerin oranının gençler arasında çok yüksek oluşunu da siyasete karşı ilgisizlikten çok, siyasal partilere ve dolayısıyle rejime olan güvensizliğe bağlamak gerekecektir.

TABLO 38

Mesleklere Göre Babaların Seçtikleri Siyasal Partiler

	Memur Emekli	Tüccar Sanayici	Küçük Esnaf Zanaat	Serbest Meslek	Çiftçi	İşçi
	%	%	%	%	%	%
A.P.	23,9	58,3	36,3	19,0	39,5	20,8
C.H.P.	49,5	33,3	24,2	28,5	22,9	25,0
G.P.	–	–	3,0	–	–	–
T.İ.P.	17,7	–	–	–	–	–
B.P.	–	–	–	4,7	–	–
M.H.P.	1,7	–	3,0	4,7	2,0	8,3
Diğer	–	–	3,0	–	6,2	4,1
Hiç bir parti	5,1		3,0	4,7	4,1	16,6
Cevapsız	17,9	8,3	27,2	38,0	25,0	25,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

TABLO 39

Gelir Düzeyine Göre Babaların Seçtikleri Siyasal Partiler

	250 TL dan az	250 - 500 TL	500- 1000 TL	1000- 2500 TL	2500- 4000 TL	4000 TL dan çok
	%	%	%	%	%	%
A.P.	26,6	48,4	27,0	26,1	25,0	43,7
C.H.P.	33,3	21,2	35,1	39,2	50,0	43,7
G.P.	–		–	1,1	–	–
T.İ.P.		–	–	2,3	–	–
B.P.	–	3,0	–	–	–	–
M.H.P.	–	9,0	5,4	1,1	–	–
Diğer	6,6	–	4,0	1,1	–	–
Hiç bir parti	–	–	6,7	5,9	10,7	–
Cevapsız	33,3	18,1	21,6	22,6	14,2	12,5
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	1000	100,0	1,000

Şimdi gelelim ailedeki bu farklılaşmanın toplumun hangi kesimlerinde daha yoğnn olduğuna: Önce —babalar açısından— oy verilen partiyle sınıfsal köken arasındaki bağlantıyı araşturalım (TABLO 38 ve TABLO 39).

Örnekleminizdeki en kalabalık grubu «Memur - Subay - Emekli» çocuklarının meydana getirdiklerini hatırlayalım (yüzde 44,1). TABLO 38, CHP'yi en yüksek oranda destekleyen kesitin aynı olduğunu gösteriyor. Aileden en az farklılaşmaya da CHP'ye oy veren babaların çocuklarında rastlandığına göre, Türkiye'deki resmî eğitimin büyük ölçüde bürokrasinin değerlerini yansıttığını —hiç değilse bir varsayım halinde— ortaya atmak olanağı vardır.

CHP'nin en yüksek oranda bürokratlardan oy aldığı ne derecede beklenilen bir sonuçsa, AP'nin en büyük desteği «Tüccar-Sanayici» kesiminden görmesi de o derecede doğaldır. Bu parti ikinci derecede desteği «Küçük Esnaf - Zanaatkâr» ve «Çiftçi» kesimlerinde bulmaktadır. TABLO 39'da 250 - 500 TL arası gelir grubunun durumunu bir rastlantı sayarsak, genel çizgi oldukça açık ve tutarlı olup, bir önceki tablonun sonuçlarıyle uyuşmaktatdır.

Siyasal partiler konusunda aile ile olan farklılaşmanın en çok hangi kesitlerde olduğuna gelince:

TABLO 40

Baba Mesleğine Göre Siyasal Parti Seçiminde Farklılaşma

	Memur - Subay %		Tüccar - Sanayici %		S. Meslek %	
	Baba	Evlât	Baba	Evlât	Baba	Evlât
A.P.	23,9	4,2	58,3	16,6	19,0	–
C.H.P.	49,5	34,1	33,3	33,3	28,5	28,5
T.İ.P.	1,7	7,6	–	–	–	9,5
M.H.P.	1,7	9,4	–	8,3	4,7	–
Diğer	–	2,5	6,0	6,0	6,0	28,5
Hiç bir parti	5,1	26,4	–	25,0	4,7	28,5
Cevapsız	17,9	15,3	8,3	16,6	38,0	23,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Oy verilen parti açısından babadan farklılaşmanın daha çok «Küçük Esnaf - Zanaatkâr», «Çiftçi» ve «İşçi» kesimlerinde olduğu görülüyor. Bunlar büyük çoğunlukla gelir düzeyleri düşük sınıflardır. Bu durum gelir düzeyini ölçüt olarak aldığımızda daha da açıklıkla ortaya çıkacaktır. (Bkz., TABLO 42). Ama hemen

belirtelim ki, burada baba ve evlâtlar ayrı ayrı alınmıştır. Halbuki babası ile aynı partiye oy verenlerin oranları karşılaştırıldığında CHP ve farklılaşma derecesiyle ilgili daha önce ileri sürdüğümüz iddiayı kanıtlayan daha açık bir rakamla karşılaşıyoruz: AP'ye oy verenlerin çocuklarından ancak yüzde 12,8'i bu partiyi desteklerken, CHP'de oran yüzde 39,3'e çıkmaktadır.

TABLO 41

Baba Mesleğine Göre Siyasal Parti Seçiminde Farklılaşma (devam)

	K. Esnaf - Zan. %		Çiftçi %		İşçi %	
	Baba	Evlât	Baba	Evlât	Baba	Evlât
A.P.	36,3	–	39,5	10,4	20,8	
C.H.P.	24,2	30,3	22,9	29,1	25,0	25,0
T.İ.P.	–	12,1		18,7	–	12,5
M.H.P.	3,0	15,1	2,0	10,4	8,3	16,6
Diğer	6,0	12,0	6.2	8,2	4,1	4,1
Hiç bir parti	3,0	15,1	4,1	12,5	10,6	20,8
Cevapsız	27,2	15,1	25,0	10,4	25,0	20,8
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Örneklemimize giren öğrencilerin, ailelerinin gelir düzeylerine göre oy verdikleri partiler aşağıdadır.

TABLO 42

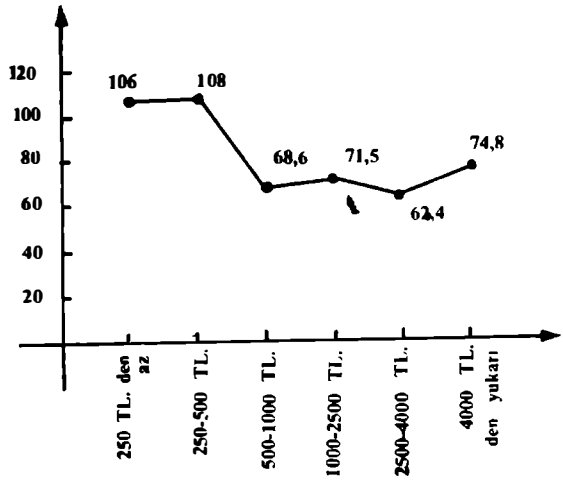
Gelir Düzeyine Göre Öğrencilerin Seçtikleri Siyasal Partiler

	250 TL dan az %	250-500 TL %	500-1000 TL %	1000-2500 TL %	2500-4000 TL %	4000 TL dan çok %
A.P.	6,6	6,0	2,7	4,7	3,5	12,5
C.H.P.	13,3	39,3	29,7	32,1	32,1	43,7
G.P.	6,6		1,3	2,3	–	6,2
T.İ.P.	26,6	12,1	9,7	7,1	3,5	18,7
B.P.	–	3,0		–	–	
M.H.P.	13,3	21,2	12,1	7,1	3,5	6,2
Diğer	6,6	6,0	2,7	3,5	3,5	–
Hiç bir parti	6,6	6,0	22,9	27,3	32,1	6,2
Cevapsız	20,3	6,0	18,9	15,4	21,4	6,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bu tabloları dikkatle inceleyince ilk göze çarpan nokta; üniversite gençliğinin siyasal tutumlarını ailesinin içinde bulunduğu toplumsal sınıfa dayanarak açıklamanın zorluğudur.

Bu durum, bizim araştırmanın başında ortaya attığımız varsayımımızı doğrular niteliktedir. Yani, hangi toplumsal sınıftan gelirse gelsin, üniversite, genç adamı bir koşullar bütünü olarak etkilemekte ve önemli bir farklılaşmaya uğratmaktadır.

Bu farklılaşmanın derecesiyle gelir düzeyi arasında ise açık bir bağlantı ortaya çıkıyor. Gelir düzeylerine göre baba ve evlâtların siyasal partiler karşısındaki tutumları karşılaştırıldığında manzara şudur:

Oy verilen siyasal parti açısından üniversiteli gencin babadan farklılaşma derecesi [2]

Aylık gelir düzeyleri «250 TL'dan az» ve 250 - 500 TL arası» olan ailelerden gelen öğrencilerin farklılaşma dereceleri ile daha

[2] Grafikteki rakamlar, aynı gelir grubundaki baba-evlât oranları arasındaki (her siyasal partiye göre ayrı ayrı) farkların toplanmasıyle bulunmuştur.

yüksek gelir düzeyine sahip ailelerdeki farklılaşma dereceleri arasında önemli ayrılık göze çarpıyor. Demek ki, hiç değilse siyasal açıdan, yükseköğrenim koşullarının etkisi ile aileden farklılaşma en çok en yoksul tabakalarda ortaya çıkmaktadır. Aslında birinci sınıftaki öğrenciyi henüz üniversitenin yeterince etkilemediğini düşünür ve dördüncü sınıf öğrencileri ile karşılaştırırsak bu durum daha da açıklık kazanacaktır.

TABLO 43

Sınıflara Göre, Siyasal Parti Seçiminde Babadan Farklılaşma

	1. SINIF	(%)	4. SINIF	(%)
	Baba	Evlât	Baba	Evlât
A.P.	28,3	5,2	30,7	4,6
C.H.P.	29,1	27,6	43,8	34,6
G.P.	0,7	2,2		1,5
T.İ.P.	–	9,7	1,5	10,7
B.P.	0,7	0,7		–
M.H.P.	5,9	8,9	–	11,5
Diğer	2,2	3,7	1,5	3,0
Hiç bir parti	5,2	19,4	6,1	23,0
Cevapsız	27,6	22,3	16,1	10,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Biraz önce kullandığımız tekniğe dayanarak 1. ve 4. sınıflar için baba - evlât farklılaşmasını siyasal partiler açısından hesapladığımız da bulduğumuz rakamlar 57,8 ve 81,3. Son sınıflara geldikçe aile ile farklılaşma artmakta yükseköğrenimin etkisi daha belirgin hale gelmektedir. Birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar farklılaşma oranı yüzde 40,6 artmaktadır. Bunun diğer konularda da böyle olup olmadığını ilerde göreceğiz.

Aileden bu siyasal farklılaşmanın Hacettepe ve Atatürk üniversitelerinde derece ve nitelikçe görünümü acaba değişiyor mu?

Baba - evlât farklılaşması için bulduğumuz rakamlar Atatürk Üniversitesinde 69,2, Hacettepe Üniversitesinde ise 65,6. Aradaki fark çok önemsiz ve belki de bir rastlantıdır. Bu, iki değişik ortamda siyasal farklılaşmanın nicelikte önemli bir ayrılık göstermediğini

ortaya koyuyor. Ama dikkatle incelediğimizde önemli bir nitelik farkı bulunacaktır: Hacettepeli öğrenciler arasında CHP sempatizanlarının oranının yüksekliği (yüzde 38,3) dikkati çekiyor. Atatürk Üniversitesinde ise MHP ve TİP'in birbiri peşisıra oranları Hacettepe'dekinden daha yüksek. Bu durum Erzurum'daki ortamın gençleri daha çok radikal partilere doğru ittiği izlenimini uyandırırsa da, her iki üniversitedeki öğrencilerin sınıfsal köken ve cinsiyet olarak kompozisyonlarının çok farklı bulunduğunu unutmamak zorundayız. Ayrılık belki de bu bileşim farkından doğmaktadır.

TABLO 44

Üniversiteye Göre, Siyasal Parti Seçiminde Babadan Farklılaşma

	ATATÜRK ÜNİ. (%)		HACETTEPE ÜNİ. (%)	
	Baba	Evlât	Baba	Evlât
A.P.	36,9	5,8	23,2	4,1
C.H.P.	26,0	21,9	44,5	38,3
T.İ.P.	0,8	13,4	0,6	7,5
M.H.P	3,3	15,9	2,7	5,4
Diğer	4,2	6,7	1,2	4,6
Hiç bir parti	7,5	18,4	4,1	23,9
Cevapsız	21,0	17,6	23,2	15,7
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0

Hacettepe'deki öğrencilerin yüzde 50,7'sinin kız olmasına karşılık, Erzurum'da örnekleme girenlerden sadece yüzde 10'u kızdır. Fakat gözlemimiz kızlarla erkekler arasında bu konuda önemli bir ayrılık bulunmadığını gösteriyor. (Farklılaşma oranı kızlarda 66,3, erkeklerde ise 64,9).

Bu durumda geriye her iki üniversitedeki öğrencilerin toplumsal köken farkları kalmaktadır.

TABLO 45 ve TABLO 46'yı inceleyelim: Gerek baba mesleği gerekse gelir düzeyi açısından ele alındığında Atatürk ve Hacettepe Üniversitelerinin bileşimlerinin birbirlerinden ne derecede farklı olduğu ortadadır. Bu nedenle, yukarıda değindiğimiz eğilim farkının bu bileşim farkından doğması mümkündür. Ama işin asıl

ilginç yanı, *her iki üniversite öğrencileri arasındaki siyasal eğilim farkının toplumsal köken farkının yanında küçük kalmasıdır*. Üniversitenin bulunduğu çevrenin ve öğrencinin sınıfsal kökeninin etkisinin üniversite koşullarının genel etkisinden çok daha az önemli olduğu böylece ortaya çıkmaktadır. Bu durum başlangıçtaki varsayımımızı destekler nitelikteki başka bir kanıttır.

TABLO 45

Baba Mesleği Açısından, Atatürk ve Hacettepe Üniversitesindeki Deneklerin Bileşim Farkı

BABA MESLEĞİ	Atatürk Üniver. %	Hacettepe Üniver. %
Memur - Subay - Emekli	22,5	61,7
Tüccar - Sanayici	7,5	2,0
K. Esnaf - zanaatkâr	15,0	10,2
Serbest Meslek	4,1	10,9
Çiftçi	33,3	6,1
İşçi	10,0	8,2
Diğer	7,5	0,6
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO 46

Gelir Düzeyi Açısından, Atatürk ve Hacettepe Üniversitesindeki Deneklerin Bileşim Farkı

AİLENİN AYLIK GELİRİ	Atatürk Üniv. %	Hacettepe Üniver. %
250 TL'dan az	10,8	1,3
250 - 500 TL	22,5	4,9
500 - 1000 TL	35,8	21,2
1000 - 2500 TL	16,6	45,2
2500 - 4000 TL	5,0	15,0
4000 TL'dan yukarı	3,3	8,5
Bilmiyorum	5,8	5,4
TOPLAM	100,0	100,0

b) *Toplumdan Farklılaşma*

Siyasal partilerimizin tüm seçmenlerden ve öğrencilerden aldıkları oy oranlarını karşılaştırmak, bu konudaki farklılaşmanın de-

recesini göstermek bakımından önemli bir ölçüt olacaktır. Üniversitede en çok taraftara sahip bulundukları anlaşılan dört siyasal partinin 1969 seçimlerinde oy kullanan seçmen kitlesi üzerinden hesaplanan oranlarının, örneklemimizdeki oy kullanan öğrencilere göre hesaplanan oranlarla karşılaştırılmasında ortaya çıkan manzara şudur:

	1969 seçimlerinde	1970'de Üniversitede
A.P.	% 66,5	% 8,0
C.H.P.	% 27,4	% 56,1
T.İ.P.	% 3,7	% 16,6
M.H.P.	% 3,0	% 16,7

Aradaki fark başdöndürücüdür ve aileden olan farklılaşma derecesinden çok daha yüksektir.

Gelelim konunun daha ayrıntılı yanlarına: Sosyalizmin kurulu anayasa düzeninin dışına düştüğü Cumhurbaşkanınca savunulan ve kendisini sosyalist olarak nitelendiren tek siyasal örgütün oyların sadece yüzde 2.7'sini toplayabildiği bir toplumda üniversiteli genç bu konuda acaba ne düşünüyor?

1) Sosyalizm geri kalmış ülkelerin kalkınmaları için tek yoldur: % 22.2.

2) Sosyalizm insanları daha mutlu kılacak, daha adil bir düzen amacını taşıyan bir akımdır: % 23,7.

3) Adil bir düzeni amaçalmakla beraber, Rus emperyalizminin aleti olmuş bir rejimdir: % 15,4.

4) Sosyalizm, asıl adı komünizm olan gayri insanî ve hürriyetleri yok edici bir rejimdir: % 11,6.

5) Fikrim yok: % 21,5.

6) Başka: % 5,6.

Bu oranlardan belirli bir sonuca varmak ilk bakışta zor gibi görünebilir, bu nedenle, sosyalizme karşı olan ve olmayan görüşleri birleştirip, ortak oranlar üzerinde düşünmekte yarar vardır. Birinci ve ikinci cümleye katılanların toplam oranı % 45,9 iken,

üçüncü ve dördüncü cümlelerdeki düşünceleri benimseyenlerin toplamı % 21,0'dir. Aradaki bu fark, sosyalizmden yana olanlar lehinde % 19,9'u bulmaktadır.

Tüm Türkiye'de sosyalist partiye bilinçli veya bilinçsiz olarak oy verenlerin oranı ancak %2,7 iken, üniversite öğrencileri arasında sosyalist eğilimlilerin oranının %45,9 oluşunu nasıl açıklamalı? Konuyu önce toplumsal sınıflar açısından değerlendirmeğe çalışalım:

TABLO 47

Baba Mesleğine Göre Öğrencilerin Sosyalizm Konusundaki Görüşleri

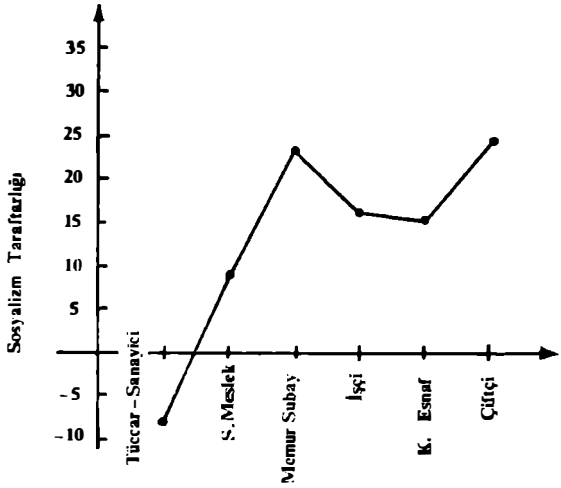
	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	Serbest Meslek %	K.Esnaf Zanaat %	Çiftçi %	İşçi %
1. + 2. cevap	47,0	33,2	42,7	45,3	52,9	45,8
3. + 4. cevap	23,0	41.6	33,2	30,2	28,5	29,1
FARK	+24,0	−8,4	+9,5	+15,1	+24,4	+16,7

TABLO 48

Gelir Düzeyine Göre Öğrencilerin Sosyalizm Konusundaki Görüşleri

	250 TL dan az %	250–500 TL %	500–1000 TL %	1000–2500 TL %	2500–4000 TL %	4000 TL dan çok %
1. + 2. cevap	33,3	38,2	52,6	43,0	49,9	500,0
3. + 4. cevap	19,9	38,2	27,0	23,7	21,4	24,9
FARK	+13,4	+00,0	+25,6	+19,3	+28,5	+25,1

Sosyalizm konusundaki görüşlerde gelir dağılımından çok, o gelirin kazanılış şeklinin daha önemli rol oynadığı anlaşılıyor. Gelir dağılımı tablosundan bir korelasyona varma olanağı yoktur. Ama meslekler açısından —fark rakamlarına dayanarak— bir grafik çizildiğinde bazı gerçekler ortaya çıkmaktadır.

Sosyalizme kesinlikle karşı olan tek grubun «Tüccar-Sanayici» ailelerden gelen öğrenciler olduğu anlaşılıyor. Demek ki, ülkedeki eğemen ideloji ile karşıt duruma düşmeyenler sadece «Büyük ve orta Burjuva» kökenli olanlardır. Bunun da hayret bir yanı bulunmasa gerek. Çünkü anketin uygulandığı andaki siyasal iktidarın temsil ettiği ideoloji de, zaten bu sınıfın ideolojisidir.Bu. durumda gençlerin, kendi sınıfsal yararlarının karşısına bu ölçüde bile çıkabilmeleri, üniversitenin bir koşullar bütünü olaraketkisinin ne derecede önemli olduğunu gösterir.

Sosyalizme en çok eğilim duyanlar da «Memur-Subay-Emekli» kökenli olanlarla «Çiftçi» kökenliler. Toplumun egemen ideolojisi ile en çok farklılaşan bu sınıflar arasında ilk bakışta belirli bir bağlantı bulunmayabilir. Ama gerek maaşların, gerekse toprak ürünlerinin, ve toprağa bağlı işe verilen ücretin hayat düzeyindeki pahalılaşmayı en zor izleyebildiği bir düzende en çok bu iki sınıfın şikyetçi olması doğal değil midir? Bu nesnel koşullar altında, bu iki sınıf mensuplarının —bilinçlendikleri ölçüde— kurulu düzene karşı olan idelojiyi sevimli bulmaları belki de kaçınılmazdır.

Burjuvazinin «Küçük Esnaf ve Zanaatkâr» tabakası da,

kapitalizm geliştikçe ezilip yokolmağa mahkumdur. Eğer düzen büyük burjuvazinin yararına işliyorsa, onlar da bu gelişmeyi durdurmayı vaat eden akımlara[3] veya proleterleştikleri ölçüde sosyalizme yönelebilirler. Bu sınıftaki en bilinçli öğelerin yükseköğrenim yapanlar olduğunu kabul edersek, neden gelişimin önce bu kesimde ortaya çıktığı anlaşılır. (Bkz. TABLO 41)

«Serbest Meslek» sahipleri ara tabakaların en iyi durumda bulunanlarıdır. Bu nedenle farklılaşmanın «Tüccar - Sanayici» kesiminden sonra en az bu kesimdeki öğrencilerde görülmesi doğal karşılanmalıdır.

Peki «İşçi» kökenli öğrencilerdeki sosyalizm eğiliminin «Memur - Çiftçi» kesimlerinden daha düşük oranda ortaya çıkışını nasıl açıklamalı? Sosyalizm emekçi sınıfların ideolojisi olduğuna göre bu bir çelişki gibi görülebilir. Ancak Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede, grev ve toplu sözleşme gibi silâhlarla fiyat artışlarını izleyebilme olanağına az çok sahip bir sınıfın göreli olarak ayrıcalıklı sayılabileceği unutulmamalıdır. Büyük oranda gizli ve kronik işsizliğin egemen bulunduğu bir ekonomide iş bulabilmek de bir ayrıcalık değil midir?

Sorunu bir de tersine olarak inceleme olanağı var: Türkiye'nin kapitalist yolla ve özel girişimle kalkınacağını savunan siyasal partiler Meclislerde ezici çoğunluğa sahip bulunduklarına göre, üniversite gençliği acaba «kapitalizm» konusunda ne düşünüyor? Ve bu konuda değişik sınıfsal kökenleri olanlar arasında belirgin bir ayrılık söz konusu mu?

«*Soru:* Geri kalmış ülkelerin kapitalist yoldan kalkınmaları sizce mümkün müdür?»

Cevaplar	
Evet	% 13,2
Hayır	% 63,3
Bilmiyorum	% 23,3

[3] Erbakan olayına ve hatta MHP etrafında gelişen akıma bu gözle bakılabilir.

Toplumdaki egemen ideoloji ile farklılaşma bu açıdan da son derecede belirgin. Öğrenciler arasında sosyalizme karşı olanların bile büyük çoğunlukla kapitalist bir kalkınma yoluna inanmadıkları anlaşılıyor.

TABLO 49

Baba Mesleğine Göre Öğrencilerin Kapitalizm Konusundaki Görüşleri

	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K. Esnaf Zanaat. %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Kapitalisi yolu mümkün	11,1	33,3	9,5	9,5	18,7	12,5
Hayır	61,5	41,6	78,7	66,6	60,4	70,
Bilmiyorum	27,3	25,0	12,1	23,8	20,8	16,6
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kapitalizmi en gönülden destekleyenlerin (gene de oran çok düşük!) «Tüccar - Sanayici» kökenli olması doğaldır. Fakat özel girişime en karşı çıkanların, en küçük özel girişim birimine sahip bulunanların çocuklarından çıkmasını nasıl açıklamalı? Sanırız ki, bunu «Küçük Esnaf - Zanaatkâr» tabakasının kapitalistleşme sürecinin hızına bağlı olarak proleterleşmesi ile açıklamak mümkün. Üstelik yaşama şanslarının azalması uzun sürede kaçınılmaz olan bu küçük özel girişim sahiplerinin proleterleşme olanakları da her zaman yok. Endüstri onların hepsini içine alacak kadar gelişmediğinden, ortaya çoğunlukla «Alt proletarya» adı verilen ve durumları proleterlerden bazen daha da kötü olan bir tabaka çıkmaktadır.

Küçük esnaf ve zanaatkârların büyük çoğunluğu şu anda bu sürecin bilincinde olmayabilir. Fakat onların yüksek öğrenim yapan çocukları yakın veya uzaktaki tehlikeyi çok daha iyi sezebilmektedirler. Örneklemimizin verdiği sonuç bunu gösteriyor. Öte yandan, «Bilmiyorum» cevabına da en düşük oranda bu grupta rastlanışı, bu gençlerin «kapitalizm» konusunda ne derecede bilinçli ve kesin tutumlu olduklarını ortaya koymaktadır.

Aynı konuda gelir dağılımı ile ilgili bir değerlendinme yap-

tığınızda ise aynı derecede anlamlı bir bağlantı kuramıyoruz.

Sosyalilzm ve kapitalizmle ilgili sorulardan sonra öğrencilere «Kemalizm» konusundaki düşünceleri soruldu.

«*Soru:* Kemalizmi, Türkiye'nin bugünkü sorunlarına cevap verecek yeterli bir yol olarak görüyor musunuz?

Cevaplar:

Evet	% 33,9
Hayır	% 35,9
Bilmiyorum	% 30,9

Kemalizmin —nasıl anlaşılırsa anlaşılsın— bugünkü asker - sivil bürokrat kadroları üzerindeki etkisi bilindiğine göre, geleceğin muhtemel bürokratlarının bu konudaki tutumları ilginçtir. Bu soruya verilen «Evet» cevaplarının ancak yüzde 33,9'u bulduğu gözönüne alınırsa, konunun sınıfsal yapıyla ilgisi daha da anlam kazanabilir.

Bu konuda bürokrasiden farklılaşma acaba hangi toplumsal sınıflardan gelen öğrencilerde en çok olmaktadır? Bürokrasinin «Batıcı - Layik» özelliğinin değişmeye başlamasının acaba sınfsal bir yönü var mıdır?

TABLO 50

Baba Mesleğine Göre Öğrencilerin Kemalizm Konusundaki Görüşleri

	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K. Esnaf Zanaat. %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Kemalizm yeterli	34,1	16,6	27,2	38,0	39,5	25,0
Hayır	33,3	33,3	36,3	38,0	27,0	50,3
FARK	+00,8	-16,7	-9,1	+00,0	+12,5	-33,3

Kemalizme en bağlı olanların «Memur - Subay - - Emekli» ve «Serbest Meslek » gibi ara tabakalardan veya başka bir deyişle orta sınıftan çıkmasını doğal karşılamak gerekir. Ama Kemalizme en çok umut bağlamış gibi görünün öğrencilerin çiftçi çocukları olmasını nasıl açıklamalı? Konuyu tersinden aldığımızda

da «Tüccar-Sanayici» ve «Küçük esnaf - sanaatkâr» kesimlerinden gelenlerin tutumları bir yerde şaşırtıcı değil. Fakat en karşı toplumsal sınıfın işçiler oluşunu da açıklamak zor.

*

Türkiye bir NATO müttefiki ve geleneksel Rus düşmanlığının egemen olduğu bir ülke. Üniversite öğrencilerinin bu konulardaki görüşlerinin ne ölçüde toplumla uyuştuğunu araştırmak istedik.

«*Soru:* Birleşik Amerika ile olan bugünkü ilişkilerimizin Türkiye'nin bağımsızlığını zedeleyecek nitelikte olduğunu düşünüyor musunuz.?

Cevaplar:

Tamamen	% 39,6
Biraz	% 46,4
Hayır	% 6,0
Bilmiyorum	% 7,9

«Tamamen» ve «Biraz» cevaplarını birarada düşünürsek, ülkemizin resmî dış siyaseti ile üniversiteli gençlerin görüşlerinin ne derecede uyuşmaz olduğu anlaşılır. Gene ilk olarak bu durumun toplumsal köken ile bağlantısını araştıralım.

TABLO 51'de «Tamamen» ve «Biraz»lara verilen cevapları toplam olarak alırsak, Birşelik Amerika ile olan ilişkilerimizin ulusal bağımsızlığımızı az veya çok zedeleyecek nitelikte olduğuna inananların her kesimdeki oranı şölyedir:

İşçi çocukları	% 95,7
K. esnaf-Zanaatkâr çocukları	% 93,9
Çiftçi çocukları	% 87,5
S. meslek sahiplerinin çocukları	% 85,6
Memur-Subay-Emekli çocukları	% 82,8
Tüccar-Sanayici çocukları	% 74,9

TABLO 51

Baba Mesleğine Göre, Amerika ile Olan İlişkilerin Türkiye'nin Bağımsızlığını Zedeleyecek Nitelikte Olduğuna inanma Durumu

	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K. Esnaf Zanaat. %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Tamamen	39,3	33,3	42,4	38,0	37,5	54,1
Biraz	43,5	41,6	51,5	47,6	50,0	41,6
Hayır	8,5	8,3	–	4,7	6,2	–
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimiz konusunda olumsuz düşünenlerin oranının «Tüccar-Sanayici» kesiminde en düşük düzeye inmesi kanımızca ekonomimizin bir özelliğinden gelmektedir: Gerek endüstrinin, grerkse ticareti büyük ölçüde dış kapitalizmle yapılan işbirliğine bağlı bulunuşu burjuvazının «Tüccar-Sanayici» kesiminin davranışlarını büyük ölçüde etkilemektedir. Üniversiteli gençler geldikleri toplumsal sınıflardan ne kadar farklılaşsalar da, belirli bir oranda olsun sınıfsal çıkarların etkisinde kalabilmektedirler.

Birleşik Amerika ile ilişkilerin olumsuzluğu konusunda en yüksek oranların en yoksul sınıflarda bulunduğunu görüyoruz. Bu konuda en hassas olanların da işçi çocukları arasından çıkışını belki geneekonomimimizin dışa bağlılığı ile açıklamak gerekecektir.

Sovyet Rusya ile ilgili soru hemen Birleşik Amerika'nınkinden sonra geliyordu: «*Türkiye için en büyük dış tehlikenin Sovyet Rusya'dan gelebileceğine inanıyor musunuz?*»

Cevaplar:	
Evet	% 47,5
Hayır	% 33,9
Fikrim yok	% 18,4

Ne var ki, cevapların toplumsal kökenlere göre dağılışından anlamlı bir sonuç çıkarmak olanağı kanımızca yoktur: Bu noktada söylenebilecek tek şey; Sovyet Rusya konusunda olumsuz düşünen-

lerin oranının özellikle dar gelirli gruplarda yüksek olduğudur. (Bak. TABLO: 52)

TABLO 52

Gelir Düzeyine Göre, Türkiye için En Büyük Diş Tehlikenin Rusya'dan Gelebileceğine İnanma Durumu

	250 TL dan az	250–500 TL	500–1000 TL	1000–2500 TL	2500–4000 TL	4000 TL dan çok
	%	%	%	%	%	%
Evet	60,0	57,5	58,1	39,2	35,7	43,7
Hayır	20,0	24,2	32,4	35,7	32,1	50,0

Siyasal açıdan toplumdan farklılaşma konusunda sınıfsal etkenin yerini inceledikten sonra, şimdi de aynı konuda demografik etkenin önemini araştıralım. Yükseköğrenim yapan gençlerde görülen bu toplumdan farklılaşma sürecine demografik etkenlerin katkısı acaba nedir? bu farklılıklaşma hangi yerleşme birimlerinden gelen öğrencilerde daha çok olmaktadır?

Öğrencilere sosyalizm ve din konusunda da bir soru yöneltilmişti. Amaç, camilerde anti-sosyalist propaganda yapıldığı geri kalmış bir ülkede yüksek öğrenim gençliğinin tepkisinin ne derecede toplumdaki egemen görüşlere uyduğuydu.

«*Soru:* Din ve sosyalizm konusundaki aşağıdaki görüşlerden hangisine katılırsınız?»

Cevaplar:

— Sosyalizm İslâmlığa aykırı bir doktrindir % 11,6
— Sosyalizm İslâmî ilkelerin temelinde vardır % 33,4
— Sosyalizm ve İslâmlık birbiri ile çatışmayan ayrı ayrı şeylerdir. % 28,9
— Fikrim Yok % 25,9

Sosyalizmin İslâmlığa aykırı olduğu görüşünü benimseyenlerin oranındaki düşüklük dikkati çekicidir ve farklılaşmanın yeni bir kanıtıdır. Ne var ki, demografik etkenlerin bu farklılaşmaya katkısını ne bu soruya verilen cevaplardan, ne de diğerlerinden

çıkarmak mümkün olmadı. Bazı tablolar ancak birtakım varsayımlar formüle etmek olanağı vermektedir.

TABLO 53

Yerleşme Birimlerine Göre, Sosyalizm ve İslamlık Konusundaki Görüşler

	Büyük Şehir %	Küçük Şehir %	Kasaba %	Köy %
Sosyalizm İslamî İlkelerin Temelinde vardır.	26,3	29,5	47,1	44,8

TABLO 54

Yerleşme Birimlerine Göre, Kapitalizm ve Kalkınma Konusundaki Görüşler

	Büyük Şehir %	Hüçük Şehir %	Kasaba %	Köy %
Geri kalmış ülkelerin kapitalist yoldan kalkınmaları mümkün değildir.	58,9	61,3	71,6	68,9

TABLO : 55

Yerleşme Birimlerine Göre, A.B.D. ile İlişkilerimiz Konusundaki Görüşler

	Büyük Şehir %	Küçük Şehir %	Kasaba %	Köy %
Amerika ile ilişkilerimiz bağımsızlığımızı zedeliyor	84,1	86,3	86,7	89,6

TABLO 56

Yerleşme Birimlerine Göre, «Rus Tehlikesi» Konusundaki Görüşler

	Büyük Şehir %	Küçük Şehir %	Kasaba %	Köy %
En büyük tehlike Sovyet Rusyadan gelebilir	48,4	45,4	41,5	62,0

Büyük şehir (200 000'den fazla)
Küçük şehir (20 000-200 000)
Kasaba (2 000-20 000)
Köy (2 000'den az)

TABLO 53'de «sosyalizmin İslâmî ilkelerin temelinde bulunduğu» inancının kasaba ve köylerden gelen öğrencilerde çok daha yaygın olduğu görülüyor. Kentlerden gelen öğrencilerle aradaki önemli oran farkı, kanımızca dinsel etkinin az nüfuslu yerlerde daha belirgin oluşundandır. Kasaba ve köylerden gelen öğrenciler benimsdikleri siyasal ideolojiyi dinle bağdaştırmak çabasındadırlar.

«Geri kalmış ülkelerin kapitalist yoldan kalkınamayacakları» (TABLO 54) düşüncesi de daha çok kasabalı ve köylü gençlerde egemen. Kapitalistleşme sürecinin en az bu yerleşme birimlerine girdiğini düşünürsek, her şeyin devletten beklendiği bu geleneksel toplum yapılarının etkisini doğal karşılamak gerekir. Özel girişimin bu geleneksel yapıyı değiştirip, kalkınmayı sağlayabileciğini düşünmek, o ortamdan çıkan üniversiteli gence gerçekçi görünmemekte dir. Zaten her şeyin devletten beklenişi de bir neden olmaktan çok, sonuçtur.[4]

Birleşik Amerika ve Sovyet Rusya ile ilgili cevapları birlikte değrlendirebilir miyiz? Her iki tablo incelendiğinde dikkati çeken tek ortak nokta, köyden gelen üniversiteli gençlerin daha milliyetçi ve dış ilişkilere karşı daha şüpheci izlenimini vermeleridir. Her iki bolokun önderine de karşı olmada en yüksek oranın bu grupta bulunuşu bir rastlantı sayılamasa gerek. Bunu yorumlamak da belki mümkündür.

Hacettepe ve Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencileri arasında siyasal farklılaşma konusunda, toplumsal çevreden gelen bir ayrılık bulamadık. Fakat cinsiyet aynı konuda önemli bir etken olarak çıkmaktadır.

Kadın-erkek farklılaşmasının kökenleri ve toplumsal hayattaki tutum ayrılıklarının nedenleri üzerinde durmak konumuzun dışına taşıyor. Neden olduğu bir yana, ama her iki cinsin çeşitli alanlardaki davranışları arasında önemli ayrılıkyar bulunduğunu

[4] Bu her şeyi devletten bekleyiş, ister istemez Osmanlı toplum yapısı ve «Asya Üretim Biçimi»yle ilgili iddiaları hatırlatmaktadır.

ortaya koyan birçok araştırma var.[5] Anket uygulamalarında ise sorular kendilerini ve geleceklerini yakından ilgilendirdiği ölçüde kadınların cevaplandırmaktan kaçındıkları, çekimser kaldıkları biliniyor.[6] Bizim araştırmamız da bu eğilimi doğrulamaktadır.

Örneğin sosyalizmle ilgili soruya «Fikrim yok» diye cevap verenlerin oranı erkeklerde % 17,2 olduğu halde, kızlarda % 30.2'ye çıkmaktadır. «Din ve sosyalizm» konulu soruda da aynı farklılaşma görünüyor.

TABLO 57

Cinsiyet açısından, Sosyalizm ve İslamlık Konusundaki Görüşler

	KIZ	ERKEK
	%	%
Sosyalizm İslâmlığa aykırıdır	4,6	14,5
Sosyalizm İslâmî ilkelerin temelinde vardır	19,7	40,2
Sosyalizm ve İslâmlık birbiriyle çatışmayan ayrı ayrı şeylerdir	40,6	23,4
Fikrim yok	34,8	21,7
TOPLAM	100,0	100,0

Kız öğrencilerin, kesin kanaat ifadesi olan birinci ve ikinci şıklara çok düşük oranlarda katıldıkları anlaşılıyor. Daha *zararsız* bir şık olan «Soslalizm ve İslâmlığın ayrı ayrı şeyler olduğu» görüşüne ise, çok daha yüksek bir oranda « Evet» demektedirler. Ve çekimserlik oranı gene yüksektir.

5 Bkz., Hamide Topçuoğlu. *Neleri Öğrenmek İstiyorlar?*, Yargıçoğlu Matbaası. Ankara 1966, s. 143-4. Gene aynı konuda, bkz., «*İşçiler Kime Oy Veriyor?*» «Milliyet» gazetesi, 21. eylül 1969».

6 Bkz., K. D. Kaupp, «*Pour qui Elles Votent?*», «N. Observateur», 21 avril 1969, s. 29.

TABLO 58

Cinsiyet Açısından, Kemalizm Konusundaki Görüşler

	KIZ %	ERKEK %
Kemalizm, Türkiye'nin bugünkü sorunlarına cevap verecek yeterli bir yoldur	24,4	38,5
Hayır	32,5	36,5
Fikrim yok	43,0	25,1
TOPLAM	100,0	100,0

Kız öğrencilerin —genel kanıya uygun olarak— «Evet» derken büyük zorluk çektikleri, daha doğrusu pek kolaylıkla «Evet» demedikleri ortadadır. Bu genel eğilimi bundan sonraki tablolardan da izlemek olanağı var.

TABLO 59 ve TABLO 60'a bakalım. Kızların kendi cinslerine özgü özelliklerini —yüksek öğrenime rağmen— bu cevaplarda da devam ettirmeleri, toplumdan farklılaşma konusunda durumlarının kesinlikle değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak, sonuçların değerlendirilmesinde bu nokta dikkate alınırsa, farklılaşmanın erkek öğrencilerde genellikle daha yaygın olduğu söylenebilecektir.

TABLO 59

Cinsiyet Açısından, A.B.D. İle ilişkilerimiz Konusundaki Görüşler

B. Amerika ile olan ilişkilerimizin bağımsızlığımızı zedeleyecek nitelikte olduğunu düşünüyor musunuz?	KIZ %	ERKEK %
Tamamen	34,8	41,8
Biraz	43,0	48,0
Hayır	8,1	5,0
Fikrim yok	13,9	5,0
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO 60

Cinsiyet Açısından, «Rus Tehlikesi» Konusundaki Görüşler

Türkiye için en büyük dış tehlikenin Sovyet Rusya'dan gelebileceğine inanıyor musunuz?	KIZ	ERKEK
Evet	41,8	50,2
Hayır	37,2	32,4
Fikrim yok	20,9	17,3
TOPLAM	100,0	100,0

Eğer yükseköğrenim koşulları genç adamı gerek ailesinden —dolasıyle toplumsal sınıfından—, gerekse tüm olarak içinde bulunduğu toplumdan farklılaşmaya itiyorsa, bunu en iyi ortaya çıkaracak teknik, birinci ve dördüncü sınıflardaki öğrencilerin düşünce ve davranışlarının karşılaştırılması olabilir. Birinci sınıftaki öğrencinin liseden henüz geldiği düşünülürse, tutumları biçimlendirmede üniversitenin katkısı ancak ileri sınıflarda, ileri yıllarda ortaya çıkabilecektir.[7] Yaptığımız araştırmanın hemen her bölümünde görülen, birinci ve dördüncü sınıflar arasındaki

TABLO 61

Sınıflara Göre, Sosyalizm Konusundaki Görüşler

	1. SINIF	4. SINIF
Sosyalizm geri kalmış ülkelerin kalkınmaları için tek yoldur	% 17,7	% 26,9
Sosyalizm insanları daha mutlu kılacak, daha adil bir düzen amacını taşıyan bir düşünce akımıdır	20,7	26,9
Aslında adil bir düzeni amaç almakla beraber, Rus emperyalizminin aleti olmuş bir rejimdir	13,3	17,6
Sosyalizm, asıl adı komünizm olan gayri insanî ve hürriyetleri yokedici bir rejimdir	16,2	6,9
Fikrim yok	28,1	13,8
Başka	3,7	7,6
TOPLAM	100,0	100,0

[7] Yüksek öğrenim bazı dallarda -özellikle Hacettepe'de- dört yıldan uzun sürdüğü için, dördüncü sınıfları son sınıf olarak kabul etmemek gerekir.

büyük kanaat ve davranış farkları başlangıçtaki varsayımımızı desteklemektedir. Bu farklılaşmanın hangi doğrultuda olduğunu aşağıdaki tablolardan çıkarmağa çalışalım.

Birinci yıldan dördüncü yıla kadar net bir sosyalizme kayma eğilimi görüyoruz. Birinci ve ikinci cümlelerdeki düşüncelere katılanları toplam olarak alırsak, sosyalizmden yana olanların oram % 38,4'den, % 53,8'e çıkmaktadır. Buna karşılık, sosyalizme karşı olanlarda (üçüncü ve dördüncü soru ortak alınırsa) azalma vardır: % 29,5'den, % 24,5'e. Fakat asıl soslalizme yöneliş kesin kanaat sahibi bulunmayanlarda, yani «Fikrim yok» diyenlerdedir. Hemen belirtelim ki, «Başka» cevapların çoğu da bilimsel sosyalizm tanımlarından ibaret olup, gene sosyalizme sempati duyanlarca verilmiştir.

Aynı eğilimleri "İslam ve sosyalizm" konulu cevaplardan da izlemek mümkün.

TABLO 62

Sınıflara Göre, Sosyalizm ve İslâmlık Konusundaki Görüşler

	1 .SINIF %	4. SINIF %
Sosyalizm İslâmlığa aykırı bir doktrindir	14,9	7,6
Sosyalizm İslâmi ilkelerin temelinde vardır	29,1	38,4
Sosyalizm ve İslâmlık birbiriyle çatışmayan ayrı ayrı şeylerdir	20,1	38,4
Fikrim yok	35,8	15,3
TOPLAM	100,0	100,0

Fikri olmayanlarda yüksek oranda azalış, sosyalizm lehindeki görüşlerde gene yüksek oranda artış ortaya çıkıyor. Bir başka örnek olarak da «Kemalizm»le ilgili tabloyu alırsak, gelişme doğrultusunun gene aynı olduğunu görürüz.

TABLO 63

Sınıflara Göre, Kemalizm Konusundaki Görüşler

Kemalizmi, Türkiye'nin bugünkü sorunlarına cevap verecek yeterli bir yol olarak görüyor musunuz?	1. SINIF %	4. SINIF %
Evet	38,8	29,2
Hayır	24,6	46,1
Fikrim yok	36,5	24,6
TOPLAM	100,0	100,0

Öğrencilerin Kemalizmden ne anladıklarını araştırmadık. Fakat anladıkları şekliyle kemalist ilkelerin yurdumuzun bugünkü sorunlarına cevap veremeyeceği inancı son sınıflara yaklaştıkça yaygınlaşmaktadır. Başka bir deyişle bürokrat kadroların geleneksel idelojisi değişiyor gibi görünmektedir. Kemalizmin yerini, değişik şekillerde anlaşıldığını sandığımız sosyaizmin alışına tanık olmaktayız. Kuşaklar arasındaki farklılaşmaya üniversitenin katkısı büyük gibi görünmekdedir.[8].

(Öğrencilerin kemalizme olan inançlarının zayıflamasında en büyük rolü, onu kalıplaştırma çabalarının oynadığını sanıyoruz. Kemalizmi bir dogmalar bütünü olarak anlayıp, Türk toplumunun evriminde bir aşama meydana getiren reformların bekçiliği ile yetinenlerin bu tutumu büyük ölçüde sürmektedir. Değişen koşullar içinde kendilerini yenileyemeyen ideolojiler ise, ne kadar tutarlı olurlarsa olsunlar etkinliklerini yitirirler.)

İdelojik değişmenin dış siyaset alanındaki düşüncelere de yansımaması beklenemezdi. Nitekim TABLO 64 ve TABLO 65 bu gerçeği aydınlatmaktadır:

8 Üniversite derken sadece yükseköğrenimi kastetmiyoruz. Üniversiteyi bir koşullar bütünü olarak alıyoruz. Yükseköğrenim bu koşullardan sedece birisidir.

TABLO 64

Sınıflara Göre, A.B.D. ile İlişkilerimiz Konusundaki Görüşler

B. Amerika ile olan ilişkilerimizin bağımsızlığımızı zedeleyecek nitelikte olduğunu düşünüyor musunuz?	1. SINIF %	4. SINIF %
Tamamen	35,0	44,6
Biraz	46,2	46,9
Hayır	9,7	2,5
Fikrim yok	8,9	6,1
TOPLAM	100,0	100,0

TABLO : 65

Sınıflara Göre, «Rus Tehlikesi» Üzerindeki Görüşler

Türkiye için en büyük dış tehlikenin Sovyet Rusya'dan gelebileceğine inanıyor musunuz?	1.SINIF %	4.SINIF %
Evet	53,7	41,5
Hayır	26,8	41,5
Fikrim yok	19,4	16,9
TOPLAM	100.0	100,0

Tablolar bir yorum yapmayı gerektirmeyecek kadar açıktır. Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerimizi olumsuz bulanlar artarken, Sovyet Rusya'ya şüphe ile bakanlar azalmaktadır. Siyasal bakımdan toplumun büyükçoğunluğundan ve devleti yönetenlerden farklı düşünüş üniversitenin son yıllarında daha belirginleşmektedir.

c) *Düzene Karşı Olmak*

İçinde yaşadığı toplumdan büyük ölçüde farklı düşünmeğe başlayan bir toplumsal kesitin (bu toplumsal bir sınıf da olabilir) o toplumdaki kurulu düzene karşı olmaması düşünülebilir mi? Örneklememize giren öğrencilerin bu konudaki tutumları hiç bir tartışmaya meydan vermeyecek kadar açıktır: Kurulu yasal ve toplumsal düzenden (aslında ikisinin birbirine bağlı bulunduğu açıktır) memnun bulunmayanlarının % 74,3 olmasına karşılık, memnun olanların oranı sadece % 13,2'dir.

Kız-erkek düşünce ve davranış ayrılıkları bu alanda da belli oluyor: Düzene karşı olma oranı kızlarda %66,2 iken erkeklerde %78,2'dir ve gene kız öğrencilerde çekimserlik oranı oldukça yüksektir. Kızlarda %22,0, erkeklerde %8,0).

Demografik etkenin sonucunu ise bu konuda izlemek olanaksız. Gözlemimiz büyük şehir, küçük şehir, kasaba ve köyden gelen gençler arasında «Düzen» üzerinde belirli bir düşünce ayrımının bulunmadığını göstermektedir. Öğrencinin Ankara veya Erzurum'da bulunuşunun da bu konudaki davranışım etkilediğini söyleyemiyoruz. Çevrenin etkisi ile verilen cevaplar arasında bir bağlantı kurmak mümkün olmadı.

Birinci sınıftaki öğrencilerle dördüncü sınıftakiler arasında gene çok açık ve önemli bir fark var: Düzenden hoşnutsuzluk %67,9'dan, %81,5'e çıkmaktadır.

Öte yandan, gelir düzeyi ile düzene karşı tutum arasında da belirli bir bağlantı yok. Bu da gösteriyor ki; *bireysel veya toplumsal hoşnutsuzluk, beklenen ile sahip olunan şey arasındaki farktan doğmaktadır.* Kaderci bir kişi ne derecede yoksul olursa olsun, umudunu öteki dünyaya bağlanuşsa, içinde yaşadığı toplumun düzenine kızmayabilir. Nasıl ki, bunun tersinin de mümkün ve aradıklarını toplumda bulamayan orta halli ve hatta varlıklı bir kişinin devrimci olabileceği gibi.

Meslek dağılımı ile ilgili değerlendirmede ise, cevaplarla sınıfsal köken arasında bazı bağlantılar kurabiliyoruz.

TABLO 66

Baba Mesleğine Göre, Kurulu toplumsal Düzen Karşısındaki Tutum

Memnun musunuz?	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K.Esnaf Zanaat %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Evet	9,4	25,0	9,0	23,8	18.7	4,1
Hayır	73,5	75,0	81,8	61,9	72,9	87,5
Fikrim yok	17,0	–	9,0	14,2	8,3	8,3
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kurulu düzene en çok karşı bulunanların işçi ve küçük esnaf-

-zanaatkâr çocukları olduğu görülüyor. Düzenden göreli olarak en memnunlar da tüccar-sanayici ve serbest meslek sahiplerinin çocukları. Gelir dağılımı ile ilgili yorumumuz hatırlanırsa, bu eğilimi de doğal karşılamak gerekecektir. Bir kere daha görüyoruz ki; *parayı kazanma şekli, bazen ne kadar kazanıldığından daha önemli olmaktadır.*

*

Peki düzene karşı oluş, acaba siyasal rejime karşı olmayı da aynı derecede açıklıkla peşinden sürüklüyor mu? Hayır. Örneklemdeki öğrenciler arasında çok partili rejimin Türkiye için en iyi yol olduğuna inananların oranı % 46,5'i bulmaktadır. Tersi kanıyı savunanlarsa ancak % 32,2'dir.

Kız öğrencilerin bu konudaki tutumları da genel özelliklerine uygun: Erkeklerin %51,3'üne karşılık, kızların %37,2'si çok partili rejime taraftar. Toplumsal kaynaşmaları bastırırp, sessizliği zorla sağlayacak bir diktayı kızların daha çok tercih ettikleri tahmin edilebilir. Fransa'daki 1968 Mayıs-Haziran olaylarından sonra da, karışıklıklardan korkan ve bıkan birçok işçi karısının —kocalarının tersine— De Gaulle'e oy verdiği hatırlardadır.[9]

Hatıra gelen bir başka soru da, egemen idelojiye karşı olan ideolojiyi (sosyalizm) benimseyenlerin rejime ne derecede bağlı veya karşı olduklarıdır.

TABLO 67

Siyasal Eğilimlilerin Destekledikleri Partiler

	Sosyalizmi Benimseyenler[10]
A.P.	% 2,4
C.H.P.	44,2
T.İ.P.	19,1
M.H.P.	3,2
Hiç bir parti	19,1
Cevapsız	9,8
TOPLAM	100,0

9 Bkz., Kaupp, s. 29.

10 TABLO 61'de 1. ve 2. şıkkı seçenler.

Sosyalist eğilimli öğrencilerin en yüksek oranda C.H.P.'yi desteklediklerı ve rejimden umudunu kesmiş sayılabileceklerin («Hiçbir parti» cevabını verenler) ancak %19,1 olduğu dikkati çekiyor. Bu üniversite gençliğinin genellikle sosyalizmin bugünkü rejim çerçevesinde gerçekleşebileceğine inandıklarını gösterebilir. TİP'e oy verenlerin bir kısmının da çok partili rejim konusunda olumsuz düşünenlere eklesek bile, elde edilen oran genel ortalamanın üzerine çıkmayacaktır. (Çok partili rejime karşı bulunanların genel oranı %32.)

Öğrencilerin % 39,1'i gençlik hareketlerinin temelindeki nedenin tek başına veya başka bir nedenle birlikte «Bozukluğuna inamlan kurulu düzene karşı tepki» olduğu inancındadır. Bu konu ile ilgili başka bir soruya verilen cevaplar ise şöyledir:

— Yükseköğrenim gençliğinin sorunlarının büyük kısmının üniversite içinde çözümü mümkündür: %18,4.

— *Bu sorunların çözümü toplumsal -ekonomik düzenin temelinden bir değişikliğe uğramasına bağlıdır:* %42,5.

— Bu sorunlar bazı sorumlu kişilerin hatasından doğmuştur. Sorumlu mevkilere daha yeterli yöneticiler geldiği takdirde büyük zorluklar olmadan çözülebilir: %38,5.

Yükseköğrenim gençliğinin sorunlarının çözümünü bir düzen değişikliğine bağlama eğilimi en çok büyük şehirlerden gelen öğrencilerde görülmektedir.

TABLO 68
Yerleşme Birimleri Açısından Öğrenci Sorunlarını Düzene Bağlama Eğilimi

	Büyük Şehir %	Küçük Şehir %	Kasaba %	Köy %
Yüksek öğrenim gençliğinin sorunlarının çözümü toplumsal-ekonomik düzenin temelden değişikliğe uğramasına bağlıdır	49,9	39,7	36,7	39,2

Bu konuda Hacettepe'li öğrencilerle Atatürkni Üversitesi'ndeki öğrenciler arasında da önemli bir fark var: Sorunları düzene bağlama eğilimi birincilerde %50,7, ikincilerde %32,4. Hacettepe Üniversitesi'nin büyük bir şehir, Atatürk Üniversitesi'nin ise küçük bir şehirde kurulmuş bulunduğunu göz önüne alırsak, TABLO 68'deki sonuç ile arasında bir bağlantı kurma da mümkün olabilir. Büyük şehir koşullarının bireyleri, olayları dar ve yerel açılardan görmekten uzaklaştırıcı nitelikte bulunduğunu bir varsayım olarak ileri sürebiliriz.

Fakat bu konuda da en açık bağlantıya, cevapları birinci ve dördüncü sınıflara göre değerlendirdiğimizde ulaşıyoruz. Çözüm yolunu düzenin temelden değişmesinde görenlerin oranı birinci sınıflarda %33,6 iken, dördüncü sınıflarda %52,0. Bu konuda da farklılaşmanın temel nedeninin tüm koşulları ile üniversite olduğu ortaya çıkıyor.

Sınıfsal açıdan düzene en az «Tüccar-Sanayici» kesiminin karşı çıkması gerekir ki, aşağıdaki tablo da bunun böyle olduğunu göstermektedir.

TABLO 69

Baba Mesleği Açısından, Öğrenci Sorunlarını Düzene Bağlama Eğilimi

	Memur Subay %	Tüccar Sanayici %	K. Esnaf Zanaat. %	Serbest Meslek %	Çiftçi %	İşçi %
Sorunların çözümü düzen değişikliğine bağlıdır	41,6	27,2	46,8	57,1	43,1	43,4

Öte yandan, serbest meslek sahipleri çocuklarının bu konuda en sert tutumu takınmış bulunmalarının ise sınıfsal bir nedene bağlanabileceğini sanmıyoruz.

Gelir düzeyine bağlı dağılım daha önceki bir kanımızı doğrulamaktadır: Durumundan hoşnut olup olmama bireylerin sahip olduklarından çok, bekledikleri ile sahip oldukları arasındaki farka bağlıdır. Ve bu beklenti çok düşük gelir düzeylerinde çok düş-

mekte, bir çeşit kaderciliğin gerisinde eriyebilmektedir. Sahip olunanların azlığı, sahip olabilme umutlarını da azaltmaktadır.

TABLO 70

Gelir Düzeyi Açısından, Öğrenci Sorunlarını Düzene Bağlama Eğilimi

	250 TL dan az %	250–500 TL %	500–1000 TL %	1000–2500 TL %	2500–4000 TL %	4000 TL dan çok %
Yüksek öğrenim gençliğinin sorunlarının çözümü düzenin temelden değişikliğe uğramasına bağlıdır.	33,3	33,3	45,5	45,5	46,1	37,5

En yüksek gelir düzeyinde oranın düşüşü de anlamlıdır ve beklentilerin kurulu düzende bulunabilmesi ile orantılıdır.

d) *Sonuç*

Öğrencilerin diğer kuşaklara ve diğer kuşakların egemen oldukları, onların dünya görüşlerini yansıtan «düzen»e ne kadar ters düştükleri, siyasal tutumlarda daha iyi ortaya çıkmaktadır. Öğrenci sadece ailesinden, dolayısıyle toplumsal kökeninden farklılaşmamakta, aynı zamanda toplumun büyük çoğunluğu tarafından benimsenen kanat ve davranışlara da yabancılaşmaktadır.

Derneklerin %70.4'ünün, çevrelerinde düşüncelerini en çok beğendikleri kişilerin 40 yaşından daha genç oluşu bu açıdan anlamlıdır.

Bu durumun, sadece toplumsal düzen ve giderek rejimle değil, aile ile de bir sürtüşme yaratmaması beklenemezdi. Nitekim, aileleri ile hiç veya bazen anlaşabilen öğrencilerin oranı örneklememizde %75,4'dür. Bu oranın birinci sınıflarda %68,0 iken dördüncü sınıflarda %83,6'ya çıkması ise bir yandan başlangıçtaki varsayımlarımıza uygundur. öte yandan da araştırmamızda ortaya çıkan genel eğilimler içerisinde tutarlıdır.

Unutmayalım ki, deneklerin sadece %18,7'si düşünce yönünden en çok anlaşabildikleri kişilerin aile çevresinden olduğunu söylemişlerdir. % 55.7'si ise bu soruya «okul» cevabını vermiştir.

ÖZET VE SONUÇLAR

Son yıllarda değişik gelişme düzeyleri ve değişik rejimlere sahip ülkelerde görülen «isyan» niteliğindeki öğrenci hareketleri, bütün dağınık görünümleri ve çeşitliliklerine rağmen, bazı ortak özellikler göstermektedirler. Üniversiteye karşı olmak, rejime veya toplumsal düzene karşı olmak, yetişkinlerin örgütlerinden ve önderliklerinden bağımsızlık ve şiddet olarak özetleyebileceğimiz bu özelliklerin gerisinde birtakım ortak nedenler bulunmaktadır.

1. – Öğrenci hareketlerinin amaçlarından birisinin üniversiteyi değiştirmek olmasının temelinde, üniversitenin öğrencisine beklediklerini verememesi yatmaktadır. Üniversite modernleştikçe, daha doğrusu gelişen koşullara ayak uydurabildikçe, «gençlik isyanı»nın üniversiteden çok genel siyasal sorunlara ve toplumsal düzene yöneldiği görülmektedir. Üniversitelerin modernlik dereceleri ve büyüklükleri arasındaki farklar, hareketin içe ya da dışa dönük oluşunu ve şiddetini etkilemektedir. Üniversite öğrenci alırken ne kadar kaliteye önem verir ve titiz davranırsa, şiddet hareketlerine o derecede fazla sahne olmaktadır.

Gençler için olan eğitim kurumlan, diğer kuşaklar tarafından ve gençlere rağmen yönetilmektedir. Diplomayı aldığı anda maddî ve manevî bir tatmine ulaşma olasılığı yüksekken, gençler bu duruma rıza gösteriyorlardı. Nasıl ki, cennet umudu vererek dinler de kişilerin günün sert koşullarını uysallıkla karşılamalarını ve kendi emirlerine uymalarını kolaylaştırmışlardır. Bu umudun yitirilmesi, uysallığın sona erişi demektir.

2. – Öğrenci isyanının üniversite içinden zamanla toplumsal

düzene karşı yönelmesini —gelecek endişesinin yarattığı huzursuzluğu göz önüne alırsak— doğal karşılamak ve hatta durumun bilincine varmak olarak kabul etmek gerekecektir. Çünkü üniversitenin öğrencisinin geleceğini garanti edememeğe başlayışı (bu sadece basit bir iş bulma garantisinden ibaret değildir; kazanılacak toplumsal konumun, maddî ve manevî bakımdan öğrencinin bugünkü çabalarının karşılığı olmasına bağlıdır), eğitim sisteminin yetersizliğinden çok, toplumsal düzenle ilgilidir. Bunun yarattığı bunalımla üniversiteye saldırmak, toplumsal adaletsizliğin ezdiği işçilerin geçen yüzyılın ilk yarısında fabrikaları tahrip etmelerini hatırlatmaktadır. Öte yandan, üniversite içi sorunlarla ilgili mücadelesinde bile, çözüm yolunun aslında üniversite içinde olmadığını öğrenci kısa zamanda farketmektedir. Çatışma üniversite dışına taştığında da, rejimin karar alma mekanizmalarını etkilemekten uzak olduklarını görmek, gençleri rejim içindeki bir mücadeleden rejim üzerindeki bir mücadeleye itmektedir.

Öğrencinin, bugünkü çabalarının sonucu olarak, kendisini maddî ve manevî bakımdan tatmin edecek bir toplumsal konuma öğreniminin sonunda ulaşmasının çok az bir ihtimal olduğunu bilmesi, onda bir bunalım yaratmaktadır. Bu durumun nedeni ise, o konumların —büyük çoğunlukla yaşlı ve orta yaşlı kuşaklar tarafından— işgal edilmiş olmasıdır.

Toplumsal düzende, dolayısıyle siyasal rejimde egemen olan ve onun nimetlerinden yararlananlar yaşlı ve özellikle orta yaşlı kuşaklardır. İktidar onların dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Nasıl ki, bir zamanlar aristokrasi ve burjuvazi geniş halk kitlelerini siyasal iktidarın dışında tutabilmek için seçme ve seçilme hakkını servetle kısıtlamışlarsa, şimdi de yaşlı ve orta yaşlı kuşaklar, genç kuşağı siyasal iktidarın dışında tutabilmek için yaş kısıtlamasını bol bol kullanmaktadırlar.

3. – Öğrenci hareketlerinin yetişkinlerin örgüt ve önderliklerinden bağımsızlaşması olayını en belirgin olarak ileri derecede endüstrileşmiş batılı ülkelerde görmekteyiz. Bunlar

aynı zamanda, toplumun önemli bir kesimini ilgilendiren rejim sorunlarının bulunmadığı ülkelerdir. Tersine, rejimin bazı yönlerine toplumun diğer kesimlerinde de önemli bir muhalefetin bulunduğu sosyalist ya da geri kalmış ülkelerde benzer bir durum ortaya çıkmamaktadır. Önemli ulusal sorunların bulunduğu ülkelerde de durum aynıdır. Ancak ortak düşman ortadan kalktıktan sonradır ki, yetişkinlerle öğrenciler arasındaki çelişkiler ön plana çıkmaktadır.

Öğrenci hareketlerinin, yetişkinlerin örgüt ve önderliklerinden bağımsızlaşmaları da kuşaklar arasındaki çatışma ile ilgilidir. Teknolojik gelişmeye paralel olarak gerçekleşen hızlı toplumsal değişme, kuşaklar arasında yarar farklılığı kadar, hatta daha da öte bir dünya görüşü farklılığı yaratmıştır ve bu farklılık hızla derinleşmektedir. Bu durumda, genç kuşağın bir kesimi olan üniversite öğrencilerinin, yetişkinlerin önderliğinden kopmalarını da doğal karşılamak gerekecektir.

4. – Şiddet, son yıllarda görülen öğrenci hareketlerinin belki de en yaygın özelliğidir. Gençlerin kendilerini, karar alma mekanizmalarını etkilemekte güçsüz hissettikleri ölçüde şiddete başvurdukları dikkati çekmektedir. Burada üzerinde durulması gereken ikinci nokta, gençleri şiddete biraz da rejimlerin güvenlik kuvvetlerinin anlayışsız tutumlarının ittiğidir. Hele gençleri şiddete başvurduklarından dolayı suçlayan yetişkinlerin, onlara uluslararası çapta nasıl bir şiddet ortamı hazırladıklarını da unutmamak gerekir.

Öğrenciler normal yollardan seslerini duyurmak istediklerinde hemen hiç bir cevap alamamışlardır. Hareketlerinin bir isyana dönüşmesi sonucu, bugün birçok ülkede köklü reformlara girişilmiştir. En azından üniversite çapında birtakım haklar elde etmişlerdir ya da etmektedirler. Nasıl ki işçi hareketleri, kendilerine rejim içinde etkili olmalarını sağlayacak yasal birtakım haklar (grev ve toplusözleşme gibi) tanındıkça, şiddetten uzaklaşıp rejimin bir parçası haline geldilerse; karar alma mekanizmalarına katılabilmeleri için kendilerine bazı yasal olanak-

lar sağlandığında, öğrenci hareketlerinin de aynı çizgiyi izlemeleri beklenmelidir.

Son yıllardaki öğrenci hareketlerinin bu dört belirgin özelliğinin nelere bağlı olarak değiştiği incelendiğinde, bir tipoloji denemesi yapmak mümkün olmaktadır:

A) 1 – *Toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri:* Bu özelliklere sahip öğrenci hareketlerine, daha çok, rejimin *o toplumun koşullarına göre* liberal sayılabileceği ve üniversitenin değişen koşulların büyük ölçüde gerisinde kalmadığı ülkelerde rastlanmaktadır. Bu gruba giren ülkelerin bir ortak yanı da, tutucu ve çoğunlukla gençlerin etkilerine kapalı siyasal iktidarlara sahip olmaktır.

2. – *Siyasal rejime karşı, toplumdaki diğer bazı güçlerle dayanışma halindeki öğrenci hareketleri:* Dikkati çeken nokta, siyasal rejimin otoriter karakterde olduğu ülkelerde öğrenci hareketlerinin toplumda yalnız kalmadığı ve toplumsal düzene değil, rejime karşı çıktığıdır. Rejimin yumuşaması amacı içinde, toplumun birçok kesimlerinden destek görmektedirler.

3. – *Üniversiteye ve toplumsal düzene karşı, toplumun diğer kesimlerinden kopuk öğrenci hareketleri:* Öğrenci hareketlerinin kurulu toplumsal düzene karşı çıktığı ülkelerde liberal sayılabilecek siyasal rejimlerin bulunduğunu görmüştük. Üniversitenin geleneksel niteliğini koruyup, değişen koşullara uymadığı durumlarda, bu hareketler başlangıçta daha çok üniversiteyi değiştirme amacına yöneliktir. Bu yolda etkin olunamadığı durumlarda, öğrenci çoğunluğunun sorunu «düzen»e bağlaması hızlanmaktadır.

B) *İsyan niteliğinde olmayan, siyasal rejimle bütünleşmiş öğrenci hareketleri:* Bunlar ya teknolojik ve demografik gelişmenin çok gerisinde kaldıkları için kuşaklar arası bir çatışmanın doğmadığı ülkelerdir; ya da, çok önemli bir ulusal sorun, top-

lum içinde genel bir dayanışmayı zorunlu kılmaktadır. Ortak düşman ortadan kalkıncaya kadar, iç çelişkiler geri plana itilmektedir.

Nasıl ki, 1848'lerin Batı Avrupa'sında rejimlerin birbiri peşisıra işçi ayaklanmalarıyle sarsılması bir rastlantı değildiyse, 1968'lerde dünyayı saran gençlik ayaklanmalarını da bir rastlantı olarak kabul edemeyeceğimiz ortadadır. Patlamayı sağlayan kıvılcım ülkeden ülkeye değişebilir. Kitle haberleşme araçları, bir ülkedeki gençlik eylemlerinden öteki ülkelerdeki öğrencileri haberdar ederek bu patlamayı hızlandırmış olabilir. Fakat gençlik ayaklanmalarının görüldüğü ülkelerde temelde bir benzerlik vardır: Üniversiteli gençlerin, ekonomik, toplumsal ve siyasal olanakların tümünün ya da bir kısmının dışında tutuluşu! Bütün bu olanaklar özellikle orta yaşlı kuşakların ellerinde toplanmıştır. Bu kuşak, bir çeşit egemen kuşak durumuna gelmiştir. Yaşlı kuşağın çoğunlukla buna karşı koyacak gücü kalmamıştır. Genç kuşak içinde ise, bu mücadele için en elverişli koşullara sahip bulunanlar öğrencilerdir.

Kuşaklar arasındaki geleneksel dengenin bozulmasında ve dolayısıyle siyasal rejimleri bunalımlara sürükleyen bir çatışmanın ortaya çıkmasında üç temel etken rol oynamıştır: Demografik, teknolojik ve biyolojik.

İnsan ömrünün gitgide uzaması, en az üç kuşağın bir arada yaşaması sonucunu doğurmuştur. Gene aynı nedenlerden dolayı toplumdaki önemli konumlara gençlerin ulaşabilmeleri olanağı ortadan kalkmıştır. Buralara ulaşmak ancak yılların geçmesine, yani yaşlanmağa bağlı bir hale gelmiştir.

Teknolojideki hızlı gelişmenin sonucu, sosyo-ekonomik koşullar hızla değişmeğe başlamıştır. Bu kuşakların karşılaştıkları sorunların ve kişiliklerini kazanırken içinde bulundukları ortamların birbirlerinden çok farklı olmasına sebep olmuştur.

Kuşakların kanaat ve davranışları arasında uçurumlar ortaya çıkmıştır. Değişik sorunlar karşısında kazanılan «tecrübe»ye saygı —sorunlar farklılaştığı için— yok olmağa yüztutmuştur.

Sağlık ve beslenme koşullarının iyileşmesiyle gençler vücutça ve hatta kafaca daha çabuk olgunlaşmağa, yani yetişkinlerin biyolojik yeteneklerine daha çabuk ulaşmağa başlamışlardır. Buna karşılık —yetki ve sorumluluklara katılma açısından— toplumdan bir «çocuk muamelesi» görme süreleri daha çok uzamıştır.

Bu üç etkenin yarattığı çağdaş çatışmanın en sert biçimde ortaya çıktığı yer —özel koşullardan dolayı— üniversitedir. Kitabın üçüncü bölümü, bir koşullar bütünü olarak üniversitenin öğrencisini ne derecede farklılaştırdığını göstermektedir. Öğrenci sadece kendi toplumsal kökeninden kopmamakta, aynı zamanda toplumun diğer kesimlerine de yabancılaşmaktadır.

Toplumsal barış ve siyasal kararlılık (istikrar) ancak toplumdaki bütün güçlere güçleri oranında etkili olabilmelerini sağlayacak yasal hakların tanınmasıyle mümkündür. Araştırmamız, öğrencilerin toplumdaki geleneksel güçlerden farklı bir güç olarak ortaya çıkmağa başladıklarını göstermektedir. Öyleyse öğrenci ayaklanmalarıyle doğan bunalımların tekrarlanmaması için alınması gereken tedbirler saptanırken, bir yandan bu durumu, öte yandan da çatışmanın «kuşaksal» niteliğini ve temelindeki etkenleri gözönünde bulundurmak gerekecektir. Bu tedbirleri üç ana grupta toplayabiliriz:

1 – Öğrenci gençliğin «sorumsuz» davranışlarından sikâyet edildiğine göre, amaç onları sorumluluklara ve dolayısıyle de yetkilere ortak etmek olmalıdır. Birleşmiş Milletler ihtisas komisyonlarının 1969 Şubatında New York'da yapılan Sosyal Kalkınma Konferansı'na sundukları raporda şu satırlara rastlanmaktadır: «Sabırsız gençliğe ulusal hayatın düzenlenme-

sinde gereken rol tanınmadığı zaman, hayal kınklığına uğrayan ve öfkeye kapılan bu gençlerin, örgütlenerek kanunsuzluğa heves etmeleri kaçınılmaz hale gelecektir.»[1]

Gençlerin sorumluluklara, başka bir deyişle karar alma mekanizmalarına katılmaları üniversite düzeyinden başlayıp, rejim düzeyinde sürmelidir. Özellikle kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda, karara ve uygulamaya öğrenciler de katılmalıdır. Bu konularda, gençler tarafından benimsenmeyecek en iyi çözüm yollarının bile başarı şansının çok azalacağı kabul edilmelidir. Slogan «gençler için ve gençlerle birlikte» olmalıdır.[2]

Seçme ve seçilme yaşlarının indirilmesi, gençlerin görüşlerinin yasama organlarında temsil edilebilmesi olanağının hiç değilse kâğıt üzerinde sağlanması, rejim düzeyinde alınması gerekli tedbirlerin başında gelmektedir. 1968 öğrenci ayaklanmaları ortaya çıktığında, sadece İsrail, Brezilya, Uruguay ve Rusya gibi birkaç ülkede oy verme yaşı 18 iken; o yandan bu yana, başta A.B.D. ve İngiltere olmak üzere, birçok ülke bu yola gitmiştir. Aslında A.B.D.'de bu alanda son yıllarda alınan tedbirler, öğrencileri rejime ortak etme yolunda neler yapılabileceğinin en iyi örneğini meydana getirmektedir.[3]

Rejimler, öğrenci gençliğe gücü oranında etkin olabilmesini sağlayacak «meşru yollar» tanıdıkları oranda bunalımlar önleyebilmekte, kararlılığa yeniden kavuşabilmektedirler.[4] Durum gerçekten de, işçi sınıfının —rejime karşı bir güç iken— rejimin bir parçası haline dönüşmesini sağlayan süreci hatırlatmaktadır.

1 Söz konusu raporun kısa bir özeti, Anadolu Ajansının 14 Şubat 1969 tarihli bültenlerinde yayınlanmıştır.

2 Bu açıdan gençliğe Endonezya'da tanınan olanaklar oldukça ilginçtir. Gençlik kuruluşları gündelik bir gazeteye sahip oldukları gibi, parlamentoda temsil edilmekte ve mahalli idarede yönetime katılmaktadırlar. Tutumları bazen hükümetin yanında, bazen karşısındadır. Siyasal partilerden bağımsızdırlar ve kendilerinin bir siyasal örgüte dönüşmeleri de olanak dahilindedir. (Bkz., Ilhan Çevik, «*Uzak doğu 74*», «*Ankara*» 21 Ocak 1974.)

3 Bkz., Supra, «Şiddet -ileri Derecede Endüstrileşmiş Batılı ülkeler».

4 Bkz. Supra., «Şiddet-Sonuç».

2 – Toplumsal yapı değişikliklerinin çok hızlandığı çağımızda, eğitim sistemleri de, bu yeni durumun gereklerine uygun olarak temelden bazı değişiklikler geçirmek zorundadır. «Artık sorun binlerce yıldır olduğu gibi, kararlı bir toplumsal düzenin gereklerine uydurulan belirli bir tip kişi yetiştirmek olmamalıdır. Sorun kişiyi, sürekli ve hızlı bir değişme içindeki dünyada, yaşamı boyunca kendi kendini şekillendirecek, kendi kendini yeniden yapacak şekilde hazırlamak olmalıdır.»[5] Bunun sonucunda geleneksel öğretmen -öğrenci ilişkilerinin değişmesini de doğal karşılamak gerekecektir.

Öğrenciliğin 25 - 30 yaşlarına kadar sürmesinin yarattığı sakıncalar gözönüne alınarak, bu süreyi kısaltmanın, fakat 35 - 40 yaşlarına doğru tamamlayıcı ek bir eğitimden geçirmenin yolları araştırılmalıdır.[6] Böylece bir yandan genç adamın toplumsal yaşantıya bir an önce aktif olarak katılması sağlanmış, öte yandan da bilgi farkından doğan kuşaklar arası görüş ayrılıkları azaltılmış olacaktır. (Bunun teori ile uygulama arasındaki kopukluğu en aza indirme gibi bir yararı da görülecektir.)

3 – Toplumun en dinamik öğesi olan yükseköğrenim ve hatta lise öğrencilerine, gençlik enerjilerini yapıcı yollardan kullanmak olanağı sağlanmalıdır. Öğrenci, toplumda yeri olduğunu ve onun kalkınmasına katkıda bulunduğunu duyabilmelidir. Birleşmiş Milletler'in yukarda sözünü ettiğimiz raporunda, bu konu ile ilgili olarak şu hükümlere rastlamaktayız: «Gençliğin şimdiki sabırsızlığı, yapıcı yollardan bir kalkınma potansiyeli olarak kullanılmazsa, kuşaklar arasındaki uçurum genişleyecek ve ölçüsü şimdiden kestirilemeyecek bunalımlara yol açacaktır. Eğer bütün hükümetler —kalkınanlar ve kalkınmaya çalışanlar— gençlerin istek ve görüşlerini bütünüyle hesaba katmazlarsa, ekonomik ve toplumsal kalkınma için hazırladıkları planlar sınavdan geçecektir.»

5 Roger Garaudy, *Le Grand Tournant du Socialisme*, Gallimard, Paris 1969, s. 55.

6 Bkz., Sauvy, «*Vieillissment des...*», s. 123.

Bunalımın, uygulamadan uzak teorik öğrenim yapan kurumlar ve dallardaki öğrenciler arasında daha fazla olduğu göz önüne alınırsa, bu konunun önemi daha iyi anlaşılır.[7] Gençliğe heyecan ve umut verebilen siyasal iktidarlar, ondaki potansiyeli rejimin en büyük yardımcısı olarak kullanabilmişlerdir.[8] Tersi durumlarda ise, yapıcı heyecanın yıkıcı bir hoşnutsuzluğa dönüştüğü görülmektedir.

Pierre Mendès-France, 6 kasım 1954 tarihinde Lille üniversitesinde Fransa Başbakanı olarak şunları söylemişti: «...Rejimin yönüyle gençliğin eğilimleri arasında bir ayrılma olduğu andan itibaren, felâket yakındır demektir. Totalitarizm, az veya çok uzun sürede tehlike teşkil etmeğe başlar. Bu değişik zamanlarda, değişik ülkelerde görülmüştür. Eğer Cumhuriyet, gençliğin umut ve ihtiraslarını toplayıp yön veremezse, onlara katkıda bulunamazsa, önüne geçilmez bir baskı altında hızla yıkılacaktır.»[9]

Mendès-France'ın bu görüşü bazılarına biraz abartılmış gibi gelebilir. Fakat çoğulcu bir rejim, sadece farklı toplumsal sınıfların varlığını kabul eden ve onların yararları arasında denge kurmaya çalışan bir rejim değildir. Bazılarınca «Cumhuriyet» olarak adlandırılan çoğulcu rejim, kuşaklar arasındaki farklılığı da gözönünde bulundurmak zorundadır. Bir gün sınıfsız bir topluma ulaşılsa bile, o toplumda gene de birbirlerinden farklılaşmış kuşaklar bulunacaktır.

Hangi rejim altında olursa olsun, çağdaş toplumlar gençleri

7 Bkz., Lipset, «*Kıyaslamalı Açıdan...*», s. 45; gene Lipset, «*Aktivist Öğrenciler...*», s. 7.

8 Bu konudaki iki değişik örnek için Karol'un ve Gorboski'nin daha önce sözünü ettiğimiz makalelerine bkz..

9 Jousselin, s. 170.

iktidarın kullanılmasına katmak zorunluluğu ile karşı karşıyadır Toplumsal barış ve teknolojik gelişmenin gerisinde kalmama, bu tedbire bağlı gibi görünmektedir.

Evrimin doğrultusu, Alfred Sauvy'nin şu cümlelerini hatırlatmaktadır; «...Gençlik kendisinin nefessiz bırakılmasına rıza göstermeyecektir. Eğer bunu yapmak istersek, eski yöntemlerimizde, eski düşüncelerimizde, eski evlerimizde kalmayı denersek, biyolojik bir kanun gereği, gençler bütün sistemi parçalayacaklardır: Terkedilmiş bir evde yeşeren şu bitkiye bakınız. Arasından geçmeğe çalıştığı duvarlar arasında sıkışmış olarak, boğulmağa mahkûm gibi görünmektedir. Birkaç yıl sonra tekrar geliniz. Sonunda sert taşı parçaladığını göreceksiniz. Çünkü canlı madde ölü maddeyi her zaman yener.»[10].

Gelecek hakkındaki kararların tümü, o geleceği paylaşmayacak olanlarca verilmemelidir. Mademki her şeyi değiştirmeğe hazır oldukları bahanesiyle gençleri yetkilere ortak etmekten kaçınıyoruz; sürekli değişme halindeki bir dünyada, değişmeye karşı eğilimleri gereğinden fazla ağır bastığı gerekçesiyle, birçok yetkileri yaşlı ve orta yaşlı kuşakların elinden almak da aynı derecede mantıklı olmaz mı?

[10] Alfred Sauvy, *La Montée des Jeunes*, Paris 1959, s. 250-251.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

kitaplar

Nermin ABADAN, *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri*, SBF Yayınları, Ankara , 1961.

Raymond ARON, *La lutte de classe*, Gallimard, Paris, 1964.

Mehmet BİCAN, *Devrim İçin Gençlik Hareketleri*, Doğan Yayınevi, Ankara 1970

P. BOURDİEU ve J.C. PASSERON, *Les Heritiers, les Etudiants et la Culture*, Ed. de Minuit, Paris , 1964.

Jean-Louis BRAU, *Cours Camarade, le Vieux Monde est Derriere toi!, Paris*, 1968.

Ali Faik CİHAN, *Gençlik İçin Strateji ve Taktik*, Savaş Yayınları, 2. baskı, 1969.

Mary DOUGLAS, Sir Gerald BARRY, J. BRONOWSKI, James FISHER, Sir Julian HUXLEY, *Man In Society*, Aldus Books Limited, Londra,1964.

Maurice DUVERGER, *Sociologie Politique*, PUF, Paris, 1966.

Georges FOUCHARD ve Maurice DAVRANCHE, *Enquete sur la jeunesse*, Gallimard, Paris,1968.

Frederick W. FREY, *The Turkish Political Elite*, M.I.T. Press, Massachussetts, 1965.

John K. GALBRAİTH, *Le Nouvel Etat Industriel*, Paris,1968.

Roger GARAUDY, *Le Grand Tournant du Socialisme*, Gallimard, Paris,1969

D. V. GLASS ve D. E. C. EVERSLEY, *Population in History*, Londra,1965.

J. F. HELD ve C. KİEJMAN, *Mexico le Pain et les Jeux*, Seuil, Paris,1969.

Jean JOUSSELİN, *Jeunesse, fait Social Méconnu*, Paris, 1959.

Özcan KÖKNEL. *Türk Toplumunda Bugünün Gençliği*, Bozak Matbaası, İstanbul, 1970.

Seymur Martin LİPSET, *Siyasî İnsan*, (çev. Mete Tunçay), Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1967.

Serge MALET, *La Nouvelle Classe Ouvriere*, Seuil, Paris, 1970.

Herbert MARCUSE, *Tek Boyutlu İnsan*, (Çev. Şeçkin Çağan), May Yayınları, İstanbul, 1968.

Gérard MENDEL, *La Revolte Contre le Pére*, Payot, Paris, 1969.

Gérard MENDEL, *La Crise de Generations*, Payot, Paris, 1969.
Henri MENDRAS, *Eleménts de Sociologie*, Armand Collin, Paris, 1967.
Seha L. MERAY, *Üniversite Sorunları*, Doğan Yayınevi, Ankara, 1969.
A.Sadık MERTOĞLU, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Dosyası*, Altınok Matbaası, Ankra, 1971
Özer OZANKAYA, *Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri*, SBF Yayınları, Ankara-1966.
William PETERSEN, *Population*, Londra, 1969.
Marcel PRELOT, Cours de Sociologie Politique, Teksir, Paris Hukuk Fakültesi, Paris, 1964,1965.
J. ROBİNSON, *The Cultural Revolution in China*, Middlesex Penguin Boks, 1996.
Michel SAİNT-PİERRE, *Les Nouveaux Aristocrates*, Paris, 1960.
Alfred SAUVY, *La Montée des Jeunes*, Calmann-Levy, Paris, 1959.
Alfred SAUVY, *La Rèvolte des Jeunes*, Calmann-Levy, Paris, 1970.
Mümtaz SOYSAL, *Anayasaya Giriş*, İkinci baskı, SBF Yayınları, Ankara,1969
Warren S.THOMPSON ve Davit T. LEWİS, *Population Problems*, McGraw, New York, 1965.
Hamide TOPÇUOĞLU, *Neleri Öğrenmek İstiyorlar?*. Yargıçoğlu Matbaası Ankara, 1966.
Alain TOURAINE, *La Société Post-industrielle*, Seuil, Paris, 1969.
Tarık Zafer TUNAYA, *Siyasî Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul, 1969.
Cavit Orhan TÜTENGİL, *Köy Sorunu ve Gençlik*, TMTF Yayınları, İstanbul, 1967.
Artun ÜNSAL, *Le Parti Ouvrier de Turquie*, basılmamış doktora tezi, Paris, 1970.

ORTAK YAYINLAR

UNESCO, *Pour et avec les Jeunes*, Paris,1960.
Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri*, Ankara, 1969
Üniversite Sorunlarını İnceleme Komisyonu Raporları ile Ankara Üniversitesi Senatosunun Kararları, Ankara, 1968.
Quel Avenir Attent l'Homme? PUF, Paris,1961
Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu, *Kurum Yurtlarında Barınan Öğrencilerin Boş Zamanlarını Değerlendirme Anketi*, Ankara,1967

MAKALE, BİLDİRİ VE RAPORLAR

Nermin ABADAN, «Ankara Şehir Nüfusununun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler», «SBF Dergisi», ayrı basım, 1965.

Nermin ABADAN, «*Siyasette Modernleşme*», «Cumhuriyet» gazetesi, Aralık, 1968.

Nermin ABADAN, «The Politics of Student and Young Workers in Turkey», Varna Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresine sunulan bildiri.

Nermin ABADAN, «Parlamentolar Yeterli midir?», «Milliyet» gazetesi, 20.1.1969.

Rasim ADASAL, «*Gençlik Ayaklanmalarının Psikodinamizmi*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (Ortak yapıt), A. Ü. Eğ. Fak. Yay., Ankara-1969.

David ADELSTEİN, «Les Raisons de le Crise Britannique», «Esprit», Mai,1969

Yahya AKYÜZ, «*1968 Yılı Fransa Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri.*

J. S. AIRD, «*The Present and Prospecitive Population of China*», *Population Trends in Easttren Europe, USSR and China,* N. Y., 1960.

Hikmek ALTUĞ, Kâzım ANSIN, Özcan KÖKNEL, Nephan SARAN, «*Öğrenci Hareketlerinin Bilimsel Yönden Araştırılması*», Rapor.

Tuğrul ANSAY, «*Hukuk Eğitiminde Reform*», «Ankara Hukuk Fak. Der.» 1969, Sayı 1-2

Osman AROLAT, «*Üniversite Gençliğinin Tarihsel Gelişimi ve Sorunları*», 1970 TRT Bilimsel Araştırma Ödülü alan çalışma,

Abdurrahman AVTORHAN, «*Kremlin Yönetiminde Genç Kuşak ve Haleflik Problemleri*» «Dergi» Münih, 1971.

M.Ali AYBAR «*Gençlik Ne İstiyor?*», «FORUM», dergisi, 1, Nisan, 1969.

Cihad BABAN, «*Gençlik Patlamaları ve Troçki'nin Sürekli İhtilâli*», «Cumhuriyet» gazetesi 26.2.1969.

Zygmunt BAUMAN, «Le Combat des Etudiants Polonais», «Esprit» Mai, 1969

Deniz BAYKAL, «*Yeni Muhalefet*», «Milliyet» gazetesi, 22.1.1969.

Dika Akwa Nya BONAMBELLA, «*Role Politique de la Jeunesse dans l'Afrique Traditionnele et Moderne*», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri. 1970.

Jean-Denis BREDIN, «*La Révolte des Etudiants et la Crise des Générations*», 6.ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri.

Zbigniew BRZEZİNSKI, «*l'Amerique à l'ére Technetronique*», «Preuves» Fev 1969.

Tuncer BULUTAY, «*Türkiye'deki Son Öğrenci Hareketleri Üzerine Bazı Düşünceler*», *Abadan'a Armağan,* SBF Yayınları, 1969, Ankara.

Ida BERGER, «Une Avant-garde Isolée: Les Etudiants Allemands», «Esprit», Mai, 1969.

Kenan BULUTOĞLU, Ahmet Niyazi KOÇ, Metin TOKER, İlter TURAN, Cengiz ARIN, «İşçiler Kime Oy veriyor?» «Milliyet» gazetesi, 4 Ekim 1969.

Daniel COHN-BENDIT, «Notre Commune du 10 Mai», «Le Nouvel Observateur» 15 Mai 1968.

İsmail Cem, «Öğrenci Çatışması Başlarken», «Milliyet »gazetesi 28.9.1970.
İlhan ÇEVİK, «Uzak Doğu 74», Ankara 21 Ocak 1974.
Bülent DAVER, «*Türk Üniversite Öğrencileri ve Siyaset*», SBF DERGİSİ», Cilt 9: No. 3-4, Eylül-Aralık 1964.
R. P. DELEPIERRE (S.J.) «*Révolution et Catholicisme*», *Lutte de classe ou conflit de générations*, (ortak yapıt), Les editions du Pavillon, Paris, 1969
DOLAN, «*Student Unrest: Manifestation in a Changing Society*», *International Presse ServicelPF*, January 1971.
Nicole DOPCHIE, «*Un Psychiatre Devant La Manifestation*», *Lutte de classe ou...* (ortak yapıt).
John D. DURAND, *Mortality Estimates From Roman Tomstone Inscriptions*» *American Journal of Sociology*, 65:4 (January 60)
Nermin ERDENTUĞ, «*Japonya'da Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler*» *1968 Yılı öğrenci Hareketleri*, (ortak yapıt).
Aysel EKŞİ, «*Türk Gençliğinin Sorunları*», 1970-1971 TRT Bilimsel Araştırma Yarışmasma katılan çalışma.
Hüseyin ERGÜN, «*Gençlik Hareketleri ve Sosyalizm*», «*Emek*» *dergisi*,
Ergin EROĞLU, «*Öğrenci Hareketleri ve Anarşizm*», «Forum» dergisi 15,8,1969.
Edgare FAURE, «*Réponse à Jean-Paul Sartre*» «Le Observateur» 31 Mars 1969.
François FURET, «*Révolution Etudiante et Crise de la Culture*», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri.1970.
Toyomosa FÜSE, «*Le Radicalisme Etudiant au Japon*», «l'homme et la societe» Avril 1970.
Cevat GERAY, «*Toplum Kalkınması ve Gençlik*», *1968 Yılı öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).
İsmet GİRİTLİ, «*Öğrenci Hareketleri*», «Milliyet»gazetesi 18.5.1970.
Alexandre GORBOVSKI «*La Génération du Refus et de l'Enthousiasme*», «le Courrier» Avril 1969.
Fuat A. GÖKSEL, «*Türkiye'de Gençlik Sorunları ve Üniversite Bunalımı*», Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi «Gençliğin Sorunları» toplantısına sunulan bildiri.
Y. HANAWA, «*Le Radicalisme de la Violence Chez Les Etudiants Japonais*», «Esprit» Mai 1969.
Marcel HICTER, «*Jeunesse en Colére*», «Le Courrier», Unesco, Avril 1969.
Marcel HICTER, «*La Crise Actuelle de la Société Européenne*», Avant-Projet de Memorandum *à* la commission Culturelle du Conseil de l'Europe, 16, 7, 1968.
Marcelle HUREAUX-BARJONET, «*Les Etudiatns Découvrent la Lutte des Classes*», *Lutte de classes ou...* (ortak yapıt).

Julian HUXLEY, «*Kalabalıklaşan Dünya*», «Tıpta Yenilikler»dergisi, Eczacıbaşı Yayınları, No. 9.

Şefik İNAN, «*Gençler ve Gerçekler*», «Milliyet» gazetesi 23.12.1970.

Turgut KALPSÜZ, «*1969 Yılı Sömestrinde Hür Berlin Üniversitesinde Cereyan Eden Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).

Doğan KARAN, «*Seks Bunalımı*», «Yankı » dergisi 3 Mayıs 1971.

K. S. KAROL, «*Les deux Visages du Castrisme*», «Le N. Observateur», 23 et 30 Mars 1970.

Alfred KASTLER, «*Comment les Etudiants ont Eté Trahis...*», «Le N. Observateur» 19 Juin 1968.

Münci KAPANİ, «*Oynanmayan Rol*», «Milliyet» gazetesi 19,1,1969.

Katia D. KAUPP, «Pour qui Elles Votent?», «L. N. Observateur.», 21.4.1969.

Kennet KENISTON, «*Gençlik, Değişim ve Şiddet*», «Ufuk» dergisi cilt 2 sayı 1 Ankara, 1969.

Ahmet Taner KIŞLALI, «*La Lutte Générations*», 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kognresine sunulunan bildiri.1970.

Ahmet Taner KIŞLALI, «*Gençlik ve Siyaset Konulu Beyrut Milletlerasast Siyasal Bilimler Kongresinden İzlenimler*», «Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi» Mart 1970.

Ahmet Taner Kışlalı. «*Türkiye'de Rejim Krizi ve Nedenleri*», «Yön dergisi» 8.7.1966.

Esin KONANÇ, «*İtalya'da Öğrenci Hareketleri*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).

Hasan Ali KOÇER, «*Türkiye'de Üniversiteler* 1453-1969», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt)

Günsel KOPTAGEL, «*Gençlik Hareketleri Üzerine*», «*Cumhuriyet gazetesi*» 10-11 Eylül 1970.

Melvin J. LASKY, «*Avec les Etudiants du S.D.S.*», «Preuves». Fév.-Mars.-1969.

Manuel Tunon De LARA, «*Le Probléme des Etudiants Espagnols*», «Esprit» Mai 1969.

Sergio LEON, «*Notes sur le Mouvement Etudiant en Espagne*», «l'homme et la société» Avril 1970.

Seymur Martin LIPSET, «*Aktivist Öğrenciler: Bir Görüş* » «Ufuk dergisi» Cilt 2, Sayı 1, Ankara, 1969.

Serge MALET, «*L'idole des Etudiants Rebelles: Herbert Marcuse*», «Le N. Observateur» 8 Mai 1958.

Roger MASTERS, «*Les Racines Biologiques d'une Révolte*», «Preuves», Fév. Mars 1969.

Antonine MATEJOVSKY, «*Le Mouvenent des Etudiants en Tchécoslovaquie: Mythe ou Réalite?*» «l'homme et la société » Avril 1970.

Seha L. MERAY, «*Gençlik ve Toplum Sorunu*» «Cumhuriyet» gazetesi 20,21,22.Nisan 1970.

Jean MEYER, «*Le Mouvement Etudiant en Amerique Latine* », «Esprit», Mai 1969.

Phillippe MOUREAUX, «*La Transformation des Structures à l'université, La Lutte de Classes ou Conflit*... (ortak yapıt)

Ehsan NARAGHI, «*Une Jeunesse Tridimensionnelle*», «Le Courrier» Unesco Avril 1969

Jacques NOBECOURT, «*Dialogue de Luigi Longo avec les Dirigeants du Mouvement Etudiant Italien*», «Espirt» Mai 1969.

Fredy PERLMAN «*Naissance d'un Mouvement Révolutionnaire en Yougoslavie*,», «l'homme et la société» Avril 1970.

D. PLEMENİC, «L'insurrection Etudiante de Belgrade , «Les Temps Modernes» Juin 1969.

Tanneguy de QUENETAIN, «*Les Etudiants Contre la Société*», «Realités» août 1969.

Claud RENARD «*Réalités de la Lutte des Clases*», *Lutte de Classes ou Conflit* ...(ortak yapıt).

Rossana ROSSANDA, «*Les Etudiants et la Gauche Révolutionnaire en Italie*» «l'homme et la société» Avril 1970.

Coşkun SAN, «*Son Yıllarda Alman Üniversitelerinde Öğrenci Hareketleri*» *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).

İsmail SANDIKÇIOĞLU, «*Birleşik Amerika'da Öğrenci Hareketleri; Columbia Üniversitesindeki Son Olaylar*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).

Florio SANTINI, «*Aspects Socio-Politiques et Psycho-Pedagogiques du Mouvement Estudiantin en Italie*, 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunulan bildiri,.1970

Attilâ SARP, «*Gençliğin Proleter Devrimci Kavgadaki Yeri*», «Aydınlık» dergisi» Şubat 1970.

Jean-Paul SARTRE, «*La Jeunesse Piégée*, «Le N. Observateur», 17 Mars 1969

Alfred SAUVY, «*Vieillissement des İnstitutions*», *Quel avenir attend l'homme* (ortak yapıt), PUF, Paris 1961.

Bahri SAVCI, «*Gençliğin Siyasal Hayata Hazırlanması*» «SBF Dergisi» cilt;20 sayı 2, 1945.

Joseph S. SEYLIOWICE, «*Türkiye'de Öğerenciler ve Politika*», TRT Diş Haberler Müdürlüğü Tercüme Servisi tarafından «Middle Eastern Studies», dergisinden yapılan çeviri.

Eléna de la SOUCHERE, «La Grande Colère des Etudiants d'Amérique Latine» «Preuves» Fév. 1969.

Mümtaz SOSYAL, «*Eski forum*», «Milliyet gazetesi » 21.1.1969.

Mümtaz SOSYAL, «Derneklerin Siyasetle İştigali», «SBF Dergisi» Eylül 1968

Sadun TANJU, «Yeni aydınların Devrimci Gücü Hızla Büyüyor», Cumhuriyet» gazetesi, 18,2,1971.

Mahmut TEZCAN, «*Memleketimizin Yüksek Öğrenim Kurumlarmda öğrenci Hareketleri ve Ortaya Çıkardığı Sorunlar,*» *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).

Hıfzı TOPUZ, «*Afrika'da Gençlik Gösterileri*», «Cumhuriyet gazetesi» 26.6.1970

Giyas ÜNSAL «*Seks Bunalımı*» «Yankı dergisi» 26.Nisan.1971.

Fatma VARIŞ, «*Gençlik Hareketlerinin Doğurduğu Eğitim Sorunları*» *1968 Yılı öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt).

Mieczysman WALPURG, «*Le Combat des Etudiants Polonais*» Başlıklı makale için yazdığı önsöz «Esprit» Mai 1969.

L. VANDERMEERSCH,« *La Révolte de Lajeunesse dans la Revolution Culturelle Chinoise* » «Esprit» Mai 1969.

Marin VOICULESCU, «*La Jeunesse Romaine-Participation et Engagement*» 6'ncı Beyrut Uluslararası Siyasal Bilimler Kongresine sunululan bildiri.

DİZİN

Abadan, Nermin, 52, 94, 95, 142, 169
A.B.D. ile ilişkiler konusundaki görüşler
Adalet Partisi (AP), 119, 172
Adasal, Rasim, 18,
Adelstein, David, 45,
«*Afrika'da Gençlik Gösterileri*» (Hıfzı Topuz), 48,
Ağabigüm, Süheylâ, 107
Aird, J. S., 117
«*Aktivist Öğrenciler: Bir Görüş*» (Seymur Martin Lipset), 67
Akyüz, Yahya, 42, 56,
Anarşizm, 34,
Anayasaya Giriş (Mümtaz Soysal),
«Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi», 129
«*Ankara Şehir Nüfusunun Siyasi Eğilimlerinden Bazı Örnekler*» (Nermin Abadan) 169
Ansay, Tuğrul, 129
Arın, Ceniz 122, 189
Arap ülkeleleri 76
Arjantin, 49, 50,
Arolat, Osman, 42, 87
Aron, Raymond, 131
Aslan, Aysel, 107,
«*Aspects Socio-Politiâques et Psyco-pedagogiâues du Mouvement Estudiantin en Italie*» (Florio Santini), 57,
Atatürk, 63, 64, 115, 118
Atatürkçülük, bkz., Kemalizm,
Atatürk ve Hacettepe Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Araştırma, 64, 125
«*Avec les Etudiants du S.D .S.*» (Melvin F. Lasky), 68,
Avtorhan, Abdurrahman, 108,
Aybar, Mehmet Ali,
«Aydınlık», 25, 26,

Barry, Sir Gerald, 108,
Bon, Frederic
Bauman, Prof. Zygmunt, 47, 59, 71, 84,
Baykal, Deniz
Belli, Mihri, 77,
Berger, Ida, 43, 56, 68,
Bergman, Uwe, 69
Bican, Mehmet, 16
Bilinçlenme, 45, 110,
«*1969 Yılı Sömestrinde Hür Berlin Üniversitesinde Cereyan Eden Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt, Turgut Kalpsüz), 68
«*1968 Yılı Fransız Üniversite Krizi ve Öğrenci İstekleri*», *1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (Yahya Akyüz), 42
1968 Yılı Öğrenci Hareketleri, (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi), 42, 43,
«*Birleşik Amerika'da Öğrenci Hareketleri: Columbia Üniversitesindeki Son Olaylar*»,
1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (*ortak yapıt, İsmail Sandıkçıoğlu*), 79
Birleşip Amerika 66, 67, 79, 80
Biyolojik Etken, 124
Bonapart, Napoleon, 115,
Bon, Frederic, 33
Bonambella, Dika Akwa Nya, 48, 73, 100
Bourdieu, P., 164
Boz, Özden, 107
Brau, Jean-Louis, 36, 47, 58, 59, 70, 71, 84, 86, 88, 106, 109,
Bredin, Jean-Denis, 130, 136
Brezilya 61, 73, 75, 85
Bronowski, J., 108,
Brzezinski Zbigniew, 117
Bulutoğlu, Kenan,
Büyük Britinya 45

Castro, 62
Cinsel tatminsizlik 141 - 147
Cohn-Bendit, Daniel, 56,

«*Comment les Etudiants ont Ete Trahis...*» (Alfred Kastler), 81
Cours Camarade, le Vieux Monde est Derriere Toi!, (Jean-Louis Brau), 36, 47,
Cours de Sociologie Politique (Marcel Prelot), 103,
Cuenca, Humberto, 62,
«Cumhuriyet» gazetesi, 48, 80, 85
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 76, 119, 170, 172
«Courrier», 50

Çağan, Seçkin, 28,
Çakar, Nihal, 109,
Çatışmayı yaratan etkenler 1. Biyolojik etken 2. demografik etken 3. teknolojik etken 114 - 125
Çavdar, Tevfik, 106.
Çekoslovakya 47, 59, 70, 71
Çin Halk Cumhuriyeti, 50, 51, 61, 76
Çevik, İlhan 206,

d'Arc, Jeanne, 115.
Davranche, Maurice, 18, 110, 137
Dayan, Güney, 109
Delepierre, R. P., 20,
Demokrat Parti (DP), 118
Demografik değişme, 110 - 12
Demircioğlu, Vedat, 87,
Demirel hükümeti, 65,
«Dergi», 108
«*Derneklerin Siyasetle İstigali*» (Mümtaz Soysal),
Devrim İçin Gençlik Hareketleri, (Mehmet Bican), 16
Dhar, Sommath, 50,
«*Dialoque de Luigi Longo avec les Dirigeants du Mouvement Etudiant Italien*» Jacques Nobecourt), 44, 69,
Diplomalı işsizlik, 49, 50,
Dolan, 41, 42, 44, 55, 67, 79, 80, 110
Dopchie, Nicole, 19,
Devlet Planlama Teşkilâtı (DPT), 53,
Douglas, Mary, 108,
4 Mayıs Hareketi, 26,
Dubçek, 59, 71, 72,
Durand, John D.,
Dutschke, Rudi, 56, 68, 69, 82, 83,
Duverger Maurice, 104,
Düzene karşı olmak, bkz., rejime veya toplumsal düzene karşı olmak,
Düzenli, Gülizar, 107

Eğitsel sorunlar 150 - 168
Ecevit, Bülent, 119
Ekonomik sorunlar, 135 - 141
Ekvator, 49, 62
Elements de Sociologie (Henri Mendras), 121
El-Fetih örgütü, 63
Elsaku Sato, 69,
«Emek», 16, 25
Endüstrileşmemiş ülkeler, 47 - 48 ( ) 60 - 63, 72 - 76, 85 - 86
Endüstrileşmiş sosyalist ülkeler, 83 - 85
Engels, Friedrich, 23 , 24
Enquête sur la Jeunesse (Georges Fouchard ve Maurice Davranche), 18, 110, 137
Erbakan olayı, 181
Ergün, Benol, 107
Ergün, Hüseyin, 16, 25,
«Esprit», 44, 45, 50, 59,
Eversley, D. E. C.,

Faure, Edgare, 15
Federal Almanya 66, 68, 82, 83
Fışı, Güler, 109,
Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) 76,
Fisher, James, 108,
«Forum»,
Fouchard, Georges, 18, 110, 137
Frankfurt Okulu, 26 - 30, 35,
Fransa 67, 81, 82
Fransız Komünist Partisi, 67
Freud, 20, 21,
Frey, Frederick W., 109,
Furet, François, 41,
Fuse, Toyomosa, 44, 45, 58, 66, 69, 89, 105.

Galbraith, John K. 27,
Garaudy, Roger., 122, 207
Gelişmiş ülkeler, bkz., ileri derecede endüstrileşmiş batılı ülkeler
«*Gençler ve Gerçekler*» (Şefik İnan), 121
«*Gençlik Ayaklanmalarının Psikodinamiz-*

mi», 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri (Rasim Adasal), 18,
«*Gençlik, Değişim ve Şiddet*» (Kennet Keniston), 121
«*Gençlik Hareketleri ve Sosyalizm*» (Hüseyin Ergün), 16, 25
«*Gençlik Hareketlerinin Doğurduğu Eğitim Sorunları», 1968 Yılı öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt, Fatma Varış),
«*Gençlik ve Toplum Sorunu*» (Seha L. Meray),
«*Gençlik ve Siyaset Konulu Beyrut Milletlerarası Siyasal Bilimler Kongresinden İzlenimler*» Ahmet Taner Kışlalı), 46, 108, 147
Glass, D. V., 114
Goldmann, Lucien, 30, 32,
Gomulka, 58,
Gorbovski, Alexandre, 15, 17, 70, 208
Gökmen, H. Sami, 118
Gömülü, Aytül, 107
Günalp, Altan 124
Günşen, Tülin, 107

«Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi», 46, 147
Hacettepe üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma, 125
Haiti, 49,
Hanawa, Y., 44, 45, 57, 69, 83,
Held, J. F., 74
Hicter, Marcel, 34, 123, 124
Hindistan, 50
«*Hukuk Eğitiminde Reform*» (Tuğrul Ansay), 129
Honduras 48, 62
Hureaux-Barjonet, Marcelle, 34,
Huxley, Julian, 108,

Jeanne d'Arc, bkz., d'Arc, Jeanne
Japanya 44, 45, 57, 66, 69, 83
«*Japonya'da Öğrenci Hareketlerinden İzlenimler» 1968 Yılı Öğrenci Hareketleri* (ortak yapıt, Nermin Erdentuğ),
«*Jeunesse en Colère*», (Marcel Hicter), 124
Jeunesse, Fait Social Méconnu (Jeon Jousselin), 95,
Jimenez, Perez, 75,
Jousselin, Jean, 95, 170

İleriderecede endüstrileşmiş ülkeler, 55 - 58, 79 - 85,
İnan, Şefik, 121
İnkeles, Alexis, 121,
İnönü, İsmet, 77, 115, 118
«*International Presse Service/PP*», 41,
İstanbul Üniversitesi Genel Reform Tasarısı ve Fakültelere Özgü İstekler (broşür), 42,
İspanya, 50, 62, 75, 86
İsrail 76
«*İşçiler Kime Oy veriyorl*» (Kenan Bulutoğlu, Ahmet Niyazi Koç, Metin Göker, İlter Turan, Cengiz Arın), 122, 189
İşsizlik, bkz., diplomalı işsizlik
İtalya, 45, 57, 69

«Introduction», 33

«*Kalabalıklaşan Dünya*» (Julian Huxley), 114
Kalpsüz, Turgut, 68, 82,
Kameran 148
Karan, Doğan, 20,
Karol, K. S., 100, 208
Kastler, Alfred, 81
Kaupp, Katia D., 189
Kemalizm, 183, 190, 193
Keniston, Kenneth, 121,
Kennedy, John (Başkan), 79
Kışlalı, Ahmet Taner, 46, 63, 105, 147
Kıvılcımlı, Hikmet, 77
«*Kıyaslamalı Açıdan Öğrenciler ve Siyaset*» (Seymur Martin Lipset), 110, 208
Kiejman, C., 74, 86,
Kızıl Muhafızlar olayı (Çin Halk Cum.), 99
Kızılbey, Saadet, 107
King, Dr. Martin Luther, 79
Komer (ABD. B. elçisi), 87
Kordoba Üniversitesi, 49
«*Kremlin Yönetiminde Genç Kuşak ve Hateflik Problemleri*» (Abdurrahman Avtorban), 108,
Kruşçef, 58,
Kuron, 58,
Kuşaksal çatışma, 105 - 112, 114 - 124

Kültür Devrimi (Çin Halk Cum.), 50,
Küba 62, 73

«*La Crise Actuelle de la Société Européenne*» (Marcel Hicter), 34, 123
La Crise de Générations (Gérard Mendel), 19,
«*La Génération du Refus et de L'Enthousiasme*» (Alexandre Gorbovski), 15, 17, 70
«*La Grande Colère des Etudiants d'Amérique Latine*», 48,
«*La Jeunesse dans le Monde*», 107
«*La Jeunesse Piégée*», (Jean-Paul Sartre), 42
«*La Jeunesse Roumaine-partlcipation et Engagement*» (Marin Voiculescu) 46, 108,
La Lutte de Classe (Raymond Aron), 131
«*La Lutte de Générations*», (Ahmet Taner Kışlalı), 63
«*l'Amérique a l'ere Technétronlâue*» (Zbig niew Brzezinski), 117
La Montée des Jeunes (Alfred Sauvy), 209
La Nouvelle Classe Ouvriére (Serge Malet) 28,
Lara, Manuel Tunon De, 50, 63, 76, 86,
La Nouvella Classe Ouvriére (Serge Mafet) 28
La Révolte Contre le Pére, (Gérard Mendel)
«*La Révolte de Lajeunesse dans la Révolution Cuiturelle Chinoise* (L. Vandermeersch), 50, 51, 63, 76
La Révolte des Etudiants Allemands, 69
«*La Révolte des Etudiants et la Crise des Générations*» (Jean-Denis Bredin, 130
La Révolte des Jeunes (Alfred Sauvy), 106
Lasky, Melvin J., 68
La Société Post-endustrielle (Alain Touraine), 42,
Latin Amerika, 48, 49,
«*La Transformation des Structures a l'Université* (Phillippe Moureaux), 34,
«*Le Combat des Etudiants Poionais*» (Zygmunt Bauman), 47, 71,
«*Le Combat des Etudiants Polonais*» (M Walpurg), 59,
«Le Courrier», 122
Lefebvre, Henri, 33
Lefévre, Wolfgang, 69,
Le Grand Tournant du Socialisme (Roger Garaudy), 207
«*Le Mouvement des Etudiants en Tehécoslovaquie: Mythe ou Réalite?*» (Antonine Matejovsky), 47, 72,
«*Le Mouvement Etudiant en Amérlique Latine*» (Jean Meyer), 50,
Lenin 25
«Le Nouvel Observateur«, 28, 51, 68, 100 123, 130, 164
«Le Nouvel Etat Endustriel», (John K. Galbraith, 27,
Le Parti Ouvrier de Turquie (Artun Ünsal), 122
«*Le Problème des Etudiants Espagnols*» (Manuel Tunon De Lara), 50,
Leon, Sergio, 62, 63
«*Le Radicalisme de la Violance Chez les Etudiants Japonais*» (Y. Hanawa), 44, 45, 69,
«*Le Radicalisme Etudiant au Japon*» (Toyomosa Fuse), 44, 69
«*La Révolte de la Jeunesse dans la Révolution Culturelle Chinoise*» L. Vandermeersck), 50, 51
«*Le deux Visages du Castrisme*» (K. S. Karol), 100,
«*Les Etudians Contre la Société*» (Tanneguy de Quenetain), 120
«*Les Etudians et la Gauche Révolutionnaire en Italie*» (Rossana Rossanda), 44,
«*Les Etudians Découvrent la Lutte des Classes*» (Marcelle Hureaux-Barjonet), 34
«*Les Communistes Devant l'Enigme Etudiante*», 68
Les Héritiers, les Etudiants et la Culture, (P. Bourdieu ve J. C. Passeron), 164
Les Nouveaux Aristocrates (Michel Saint Pierre), 15
«*Les Racines Biologiques d'une Révolte*» (Roger Masters), 20, 22,
«*Les Raisons de la Crise Britannique*» (David Adelstein), 45,
«Les Temps Modernes», 46,
«L'homme et la Société», 47, 62,
«*L'idole des Etudiants Rebelles: Herbert Marcuse*» (Serge Malet), 28
Lipset, Seymur Martin, 67, 110, 208
«L'insurrection Etudiante de Belgrade» (D. Plamenic), 46,

Lutte de Clases ou Conflit de Générations (Nicole Dopchie), 18, 33, (Jean Suret-Canale (106),

Macaristan 59, 70
Malet, Serge, 28, 30, 31, 32, 33
Man In Society Mary Douglas, Sir Gerald Barry, J. Bronowski, James Fisher, Sir Julian Huxley, 108
Man In Society, (ortak yapıt), 108,
Mao Çe Tung, 26, 51, 63, 76, 100
Marcuse, Herbert, 27, 28, 29, 30, 32, 57, 68,
Marjelewski, 58,
Marksist görüş, 23 - 28
Marx, Karl, 23, 24, 27, 28,
Masters, Roger, 20, 22, 23,
Matejovsky, Antonine, 47, 60, 72
Meksika, 49, 61, 74, 97
Mendel, Gérard, 19,
Mendès-France, P., 208
Mendras, Henri, 121
Mexico: le Pain et les Jeux (J. F. Held ve C. Kiejman), 74,
Meyer, Jean, 50, 62, 73, 75
Milli Birlik komitesi, 118
Milli Selamet Partisi (MSP), 119
«Milliyet», 122, 189
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), 170, 181
«Middle Eastern Studies» dergisi, 53,
«*Mortality Estimates From Roman Tomstone Inscriptions*», 114
Moureaux, Phillippe, 34,
12 Mart (Muhtırası) 1971'e giden olaylar, 76,

«*Naissance d'un Mouvement Révolutionnaire en Yougoslavie*» (Fredy Perlman), 47,
Nagy, İmre, 59,
Nanterre Edebiyat Fakültesi, 81
Naraghi, Ehsan, 50, 122
Neleri Öğrenmek İstiyorlar? (Hamide Topçuoğlu), 189
Nobecourt, Jacques, 44, 57, 69,
Novotny, 59, 71,
«*Notes sur le Mouvement Etudiant en Espagne*» (Sergio Leon), 62
«*Notre Commune du 10 Mai*» (Daniel Cohn-Bendit), 56

Orhan, Metin, 109,

Ödip Kompleksi, 18, 35,
Özmen, Zühal, 109,
Öğrenci ayaklanmaları
Arap ülkeleri, 76
Birleşik Amerika, 66, 67, 79 - 80,
Brezilya, 61, 73, 75, 85
Büyük Britanya, 45,
Çekoslovakya, 47, 59, 70, 71,
Çin Halk Cumhuriyeti, 50, 51, 63, 76,
Ekvator, 49, 62,
Federal Almanya, 66, 68, 82, 83
Fransa, 67, 81, 82,
Haiti, 49
Honduras, 48, 62
Japonya, 44, 45, 57, 66, 69, 83
İspanya, 50, 62, 75, 86
İsrail, 76
İtalya, 44, 57, 69,
Kamerun, 148
Küba, 62, 73,
Latin Amerika, 48, 49,
Macaristan, 59, 70,
Meksika, 49, 61, 74, 97,
Peru, 50
Polonya, 47, 58, 70, 83 - 84,
Santa Domingo, 48, 62
Sovyet Rusya, 58, 70, 130
Suriye, 63
Şili, 62, 75,
Türkiye, 63, 76, 78, 86 - 89,
Uruguay, 50, 61,
Venezuella, 49, 62, 75,
Yugoslavya, 46, 47, 60, 70, 72, 84, 85,

Passeron, J. C., 164
Pavlov, 70,
Perlman, Fredy, 47, 60, 84, 85
Peru, 50
Petersen, William, 115,
«Phoenix» 58
Pitt, William, 115
Plamenic, D., 46, 47, 60, 72 85,

bütün dünyadaki öğrenci ayaklanmalarının sentezini ve teorisini yapan eser

Son yıllarda değişik gelişme düzeylerindeki, farklı rejimlere sahip olan ülkelerde, öğrenci ayaklanmalarının birbiri peşi sıra patlak vermesi acaba bir rastlantı mıydı? Bir «siyaset sosyolojisi» uzmanı olan *Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı*, bu kitabıyle bunun böyle olmadığını gösteriyor.

İki yıldan uzun bir süre, bütün dünyadaki gençlik olaylarını inceleyen *Kışlalı*, oldukça iddialı bir işe girişti. Şu ana kadar hiç bir sosyoloğun cesaret edemediği bir şeyi yaptı: Bu olayların tümünü içine alan teorik çerçeveyi ortaya koydu.

Bütün dünyadaki öğrenci hareketlerini sınıflandırarak, oluşturduğu teorik çerçevenin doğruluğunu kanıtladı. Ve bunu yaparken de, Türkiye'deki duruma belirli bir ağırlık vermeyi ihmal etmedi.